

بوستان

شيخ مصلح الدين عدي
شيرازي

CHECKED

لندن

سامپسن لئو مارستن و کمپني محدود

بسم اللہ الرحمن الرحیم

بنام خداوند جان آفرین * حکیم سخن بر زبان آفرین
 خداوند بخشنده و شکر * کریم خط بخش پورش پذیر
 عزیزے کہ کز درش بر تافت * ہر در کہ شد ہیج غوت نیافت
 سہ بادشاہان گدہ دن فراز * بددگاہ او بر زمین تیار
 ز گرون کشا ز اگبیر و بقور * نہ عذر آور انرا بر اند بچور
 و گر خشم گیر دیکر دایر زشت * چو باز آہی ماجرا در نوشت
 و گویش کے قطرہ در بحر علم * گنہ غیب ویرودہ پوشد بحلم
 اگر باد پر جنگ جوید کہے * پر سب گان خشم گیر دے
 و گر خوشی راضی نباشد نتویش * چو بیگانگانش بر اندر پیش
 و گر بندہ چاکب نیاید کار * غریبش ندارد خداوند گار
 و گر بر رفقاں نباشی شفیق * بفرسنگ بگنہ یزداد تو رفیق

دگر زک خدمت کند شکری * شود شاه شکرکش از وسے بری
 ولیکن خداوند بالا و پست * بعضیان در رزق بر کن نیست
 او یم زمین سفره عام اوست * برین خوان ینما چه دشمن چه دوست
 دگر بر جفا پیشه بشتافتے * که از دست قهرش امان یافتے
 بری ذاتش از ثبوت خدا جنبس * غنی ملکش از طاعت جن انس
~~بنی آدم~~ امرش همه خیر و کس * بنی آدم و مرغ و مور و گس
 چنان نین خوان گرم گردد * که سیر مرغ در قاف قیمت خورد
 لطیف و کرم کتر کار ساز * که دار اسے خلق است و دامای راز
 مرا و رارسد کبریا و منی * که ملکش قدیم است و ذاتش غنی
 یکے را به بر بند تلج بخت * یکے را بجاک اندر آرد ز تخت
 کلاه سعادت یکے بر سرش * گیسیم شقاوت یکے در برش
 گلستان گند آتشے بر خلیل * گروھے باتش برد ز آب نیل
 گر آن است مشور احسان اوست * ورین است تو قیع فرمان اوست
 پس پرده بسند علمای بے بد * ہم او پرده پوشد بالای خود
 تہدید اگر بکشد تیغ حکم * بمانند گرو بیان صم و بکم
 و گر زلہ بکشد ز خوان گرم * عنرا زیل بگوید نصیبے بزم

۱. بذرِ گاہِ لطف و بزرگیش بر * بزرگانِ نضادہ بزرگی زہ

فرو ماندگان را بر حمتِ قریب * تضرعِ کنان را بدعوتِ مجیب

۲. براحوالِ نابوہ علمش بصیر * برآسرارِ ناگفتہ لطفش خبیر

بقدرتِ نگہدارِ بالا و شیب * خداوندِ یسوانِ روزِ حیب

۳. نیستغنی از طاعتش پشتِ کس * نہ بر حرف او جائے انگشتِ کس

قدیمِ نکوکارِ نیکو پسند * بہ کمالِ قضا در رحمِ نقشِ بندہ

زمین از تپِ لرزہ آمدستوہ * روانِ کرد و گزشتی بر آب

۴. و ہدفِ نطفہ را صورتے چون پری * فرو گرفت برداشش مینج کوہ

نہد لعل و فیروزہ در صلبِ نگ * کہ کرد است بر آب صورتِ نگری

ز ابر افگند قطرہ سویم * ز صلبِ آورو نطفہ در شکم

از آن قطرہ لولوی لا لاکند * وزین صورتے سہ و بالا کند

۵. برو علم یک ذرہ پوشیدہ نیست * کہ پیدا و پنهان تبردش یکے است

مہیا کند وزئی مار و مور * و گر چند رے دست و پاے اندوزد

بامرش وجود از عدم نقش بست * کہ داند جز او کردان از نیست بست

وگر رہ بکتم عدم در پردہ * وز آتجا بصحرائے محشر برد

جہان مشتاق بر ایش
 ۴۰ بے ماورائے جلالش نیافت
 نہ بر آوج ذاتش پر مرغ و سہم
 درین در طہ کشتی فرو شد ہزار
 چہ شبہا نشستم درین سیر گم * کہ وخت گرفت آستینم کہ قسم
 محیط است علم ملک بر بیط
 ۵۰ نہ ادراک در کنہ ذاتش رسد
 نہ فکر بغیر صفاتش رسد
 نہ در گنہ بیچون سبحان رسید
 کہ خاصان درین رہ قفس راندہ اند * بلا اُحصی از تک فرو ماندہ اند
 نہ ہر جاے مرکب توان تا حقن کہ جاہا سپر باید انداختن
 و گرسا کے محرم راز گشت * بہ بند مذہب وے در باز گشت
 ۵۵ کہے را درین بزم ساغود ہند کہ وار وے بیوشیش در وہند
 تیرہ خردمند ازین بحر خون * کز کس نبردست کشتی برون
 یکے باز را دیدہ ہر دوخت ہست * یکے دیدہ ہا باز و پر سوخت ہست
 کہے رہ سوے گنج قارون نبود * و گر بود رہ باز بیرون نبود
 اگر ظاہی کین زمین طے کنی
 نخست ہست باز آمدن پے کنی

تامل در آئینه دل گنی صفائی بتدریج حاصل کنی
 مگر بوی از عشق مست کند * طلبکار عهد آلت کند
 پیاسه طلب ره بدانجا ہی * وز آجا بهال محبت پری
 بدرد یقین پرداے خیال نماند سراپردہ الاحبال
 دگر مرکب عقل را پیہ نیست * غناش بگیر و تخیل کہ است
 درین بحر خبر مسدداعی زلفت * گم آن شد کہ دنبال داعی زلفت
 کافے کنین راه برگشته اند * برقتند بسیار سگشته اند
 خلاف پیسہ کسے ره گزید * کہ ہرگز بمنزل نخواہد رسید
 میند ار سعدی کہ راہ صفا * توان رفت خبر درپے مصطفی
 کریم السجایا جمیل الشیم * بنی البرایا شفیع الایم
 امام رُسل پیشوائے سبیل * امین خدا مصیبت جبریل
 شفیع الوری خواجہ نبی و شہ * امام الہدی صدر دیوان شہ
 کلیم کہ چرخ فلک طور است * ہمہ نور ہا پر تو نور است
 تیمی کہ نا کردہ قرآن در دست * کتب خانہ چند ملت بہشت
 چوغوش برانہیت شمشیر سیم بمعجز میان سمرزد و نیم
 چو صیتش در افسوہ و نیافاد * ترزل در ایوان کسرافاد

بلا فامت لات بشکست حسد * باغ از دین آب عثر می بسد
 نه از لات و عثر می بر آور دگد * که توریت و انجیل منسوخ که
 شبے بر نشست از فلک گشت * بگلین و جاہ از ملک در گشت
 چنان گرم در تپہ قربت براند * کہ در سدرہ جبریل از و باز ماند
 ۸ بد و گفت سالار بیت الحرام * کہ اے حامل وحی برتر حرام
 چو در دوستی مخلصیم یافتی * عنانم ز محبت چہر اتافتی
 بکفتا فراتر بحالسم ماند * بمباند م کہ نیروے بالسم ماند
 اگر یک سہ سوسے بر پریم * فروغ تجلی بسوزد پریم
 مانند عصیان کسے در گرو * کہ دار و چنین سیدے پیشرو
 ۹ چہ نعت پسندیدہ گویم ترا * علیک السلام اے نبی الورا
 دُرود ملک بر روان تو باد * بر اصحاب و بر پیروان تو باد
 نختین ابوبکر پیر مُرید * عثمہ پنجمہ بر پیچ دیو مرید
 حسد و مندر عثمان شنبہ دار * چہارم علی شاہ دلدل سوار
 خدایا بحق نبی فاطمہ * کہ بر قول ایمان کنم خاتمہ
 ۹ اگر و عتوم روکنی و رقبول * من و دست و دامان آل رسول
 چہ کم کرد اے صدر فرخندہ پی * ز قدر رفیعت بدرگاہ جے

کہ باشند نشسته گدایان خیل * مہبان دارالسلامت طفیل
 خایت شنا گفت و نجیل ر - زمین بوس قدر توجہ یل کرد
 بلند آسمان پیش قدرت خجل * تو مخلوق و آدم ہنوز آب و گل
 ۹۵ تو اصل وجود آمدی از تخت * و گر ہرچہ موجود شد فرع نست
 ندانم کہ این سخن گویت کہ والا تری ز آنچہ من گویت
 ترا عزت لولاک تمکین بست * شاے تو طاہر و یاسین بست
 چہ وصف کند سعدی ناتمام * علیک الصلوۃ ابے نبی السلام

سبب نظم کتاب

در اقصاء عالم گشتم بے * سیر بوم ایام باہر کے
 ۱۳ تمتع ز ہر گوشہ یافتم - ز ہر حرم منہ خوشہ یافتم
 چوپا کان شیر از خاک کی نہاد * ندیدم کہ رحمت بران خاک باد
 قولائے مردان این پاک بوم * براہ گنجتم خاطر از شام و روم
 بدیل گفتم از مصروفہ آوند پروستان آرمغانے برند
 در بے آمد مزان ہمہ بوستان تہی دست رفتن سوے دوستان
 ۱۵ مرا گر تہی بود زان قند دست سخناے شیرین تر از قند مست
 نہ قندے کہ مردم بصورت خورد * کہ ار باب معنی بکاغذ بند

نیامد برش دردناک از غم
 که نشاءد بر خاطرش مرسته
 طلبگارِ خیر است و اُمیدوار
 خدایا اُمید دے کہ دارد بر آرد
 کھ گوشه بر آسمانِ بین
 هنوز از تو اُضع سرشنِ زمین
 تو اُضع ز گسودن فرازانِ نیکو است
 اگر زیرِ دستِ بهشتِ سزا است
 نہ ذکرِ جمیالشِ نہان می رود
 کہ صیتِ گرم در جهانِ سیرود
 چنومی خیرمندِ فسخِ سناو * نذار د جهان تا جهان هست یاد
 نہ بینی در آیام او رنجِ
 کہ نالد ز بیدادِ سرِ نخبِ
 کس این رسم و ترتیبِ آئینِ ندید
 فریدون با آن شکوهِ این ندید
 از آن پیشِ حقِ پاکِ جانشِ قوسیت
 کہ دستِ ضعیفانِ بجایشِ قوسیت
 چنان سایه گستر بر عالمی * کہ زالے نیندشد از رستم
 ہمہ وقت مردم ز جورِ زسان
 بنالند و از گردشِ آسمان
 در آیامِ عدلِ تو اسے شہر یار
 نذار د شکایتِ کس از روزگار
 بعدِ تومیِ بیمِ آرامِ حلق
 پس از تو ندانم سدا انجامِ خلق
 ہم از نجاتِ فرخنده فرجامِ تست
 کہ تارِ نجِ سعدی در آیامِ تست
 کہ تادِ فلکِ ماه و خورشیدِ هست
 درینِ دقتِ ذکرِ جاویدِ هست

طوک از نگو نامی اندوختند   ز پیشینگان سیرت آموختند
 ۱۵ تو در سیرت پادشاهی خویش   سبق بردی از بادشاهان پیش
 بسکندر بدیوار روئین و سنگ *   بگرد از جهان راه یا چون تنگ
 تراست یا چون گنجینه ز زر هست *   نه روئین چو دیوار اسکندر هست
 زبان آویس کا ندرین امن داد *   سپاست گوید ز بانس مباد
 ز به بحر خاشاک و کانِ جود   که مستظهر است از وجودت وجود
 ۱۶ برون بنیم او صاف شاه از صاف *   نگنجد درین تنگ میدان کتاب
 گر آن جمله را سعدی اطلاق کند   مگر دفته دیگر انشا کند
 فیه و مانندم از شکر چندین کم   همان به که دست و عاگت م
 جهانت بکام و فلک یار باد   جهان آفرینیت نگمدار باد
 بلند اخترت عالم افروخته   زوال اختر و شمنت سوخته
 ۱۷ غم از گردش روزگار ت مباد   و ز اندیشه بر دل جنسارت مباد
 که بر خاطر بادشاهان غم   پریشان کند خاطر عالم
 دل و کشورت جمع و معمور باد   ز ملک پرانگی دور باد
 تنت باد پیوسته چون دین است   بداندیش را دل چو تدبیر است
 درونت بتاید حق شاد باد   دل و دین و اعلیت آباد باد

۳۳ جهان آفرین بر تو رحمت کند و   و گر هر چه گویم فان ست و باد
 بعینت بس از کردگار مجید   که توفیق خیرت بود بر منید
 ز رفت از جهان سعد زنگی بدرد *   که چون تو خلف نام بردار کرد
 عجب نیست این فرع از آن اصل پاک   که جانش بر آوج ست چو شمشیر خاک
 خدایا بر آن ثریت نامدار   بفضلت که باران رحمت بهار
 ۳۴ گراز سعد زنگی مثل ساندو   فلک یاور سعد بوکر باد
 اما یک محمد شه نیک بخت   خداوند تاج و خداوند تخت
 جوان جوان بخت روشن ضمیر   بدولت جوان و بتدبیر
 بدانش بزرگ و بهمت بلند   بیاز و دیو بدل هوشمند
 ز به دولت ساد بر وزیرگار   که پورے چین پرورد در کنار
 ۳۵ بدست گرم آب دریا بسود *   برفت محل ثریا به سود
 ز به چشم دولت بروی تو باز *   سه شهر یاران گردن و سر از
 صدق را که بنی زور دانه پر   نه آن قدر دار دکه یکدانه دور
 تو آن دوز مکنون یکدانه   که پیرایه سلطنت خانه
 نگهدار یارب بطن خودش   برهنه از آسیب و چشم بدش
 خدا یاد آفاق نامی کنش   توفیق طاعت گرامی کنش

شقیش در انصاف و تقویٰ بدار * مرادش دنیا و عقبی برآر
 غم از دشمن ناپسندت مباد زو و ران گیتی کز ندت مباد
 بهشتی درخت آورد چون توبار سپر نامجوس و پرناسدار
 از آن خاندان خیر بیگانه دان که باشند بگوئے این خاندان
 ۱۳ زبے دین و دانش زبے عدل و داد زبے ملک و دولت که پانیده باد

باب اول

در عدل و انصاف و تدبیر جهان داری

نگنجد کر مہائے حق در قیاس چه خدمت گذار و زبان سپاس
 حنایا تو این شاہ درویش دوست که آسائش خلق در ظل او ست
 بسے بر سر خلق پانیده دار * بتوفیق طاعت دلت زنده دار
 بر و مندرارش درخت امید سہش سبز و رویش بر حمت سفید
 ہ براہ تکلف مسر و سعیا اگر صدق داری بیار و بیا
 تو نسل شناسی و شہ راہ رو * تو حق گوئے و حسرت خالق شنو
 چه حاجت کہ نہ گرسی آسمان * نہی زیر پائے قزل ارسلان
 گو پائے عت بر افلاک نہ بگور و سہ اخلاص بر خاک نہ
 بطاعت نہ چہرہ بر آستان * کہ این ات سر جادہ راستان
 ۱ اگر بندہ سر برین در نہ کلاہ حق راوندی از سر نہ

۱. بذر گاہِ فہرہ ساندہ ذوالجلال * چو درویش پیش تو انگر نبال
 چو طاعت گئی لبس شاہی ہوش چو درویش مفلس برآور خوش
 کہ پروردگار تو انگر تسوی تواناے درویش پرور تسوی
 نہ کشورِ حنایم نہ فرمانِ دہم یکے از گدایان این درگم
 ۲. چہ برخیزد از دستِ کردار من مگر دستِ نطفت شود یار من
 تو برخیز و نیکی دہم دستِ س * و گرنہ چہ خیر آید از من بکس
 خدا یا تو بر کار خیرم ہمار * و گرنہ نیاید ز من ہیج کار
 دُعا کن شب چون گدایان بسوز اگر میکنی بادشاہی بروز
 گم بہتہ گردنِ کشانِ بردت تو بر آستانِ عبادت سرت
 ۳. زبے بندگانِ راحت دادند گدایان راوند را بندہ حق گذار
 حکایت کنند از بزرگانِ دین حقیقت شناسانِ عین الیقین
 کہ صاحبِ دے بر تلکے نشست ہی را ندر ہوار مائے بدست
 یکے گفتش اے مردِ راہِ خدا بدین رہ کہ رفتی سدا رہ نامے
 چہ کردی کہ درندہ را ہم توشد نگینِ سعادت بنام توشد
 ۴. بگفت اربابِ گم زبون سرت و مار و گر پیل و کرگس شکفتے سدا
 تو ہم گردن از حکمِ داور ہیج * کہ گردن نیچہ ز حکمِ تو ہیج

چو خاکم بفرمانِ داور بود   خدایش نهدار و یاور بود
 محال است چون دوست دار تو   که در دست دشمن گنارد تو
 ره این است و روی از طریقت متنا   * بنه گام و کاسه که خواهی سیاب
 نصیحت کس سودمند آیدش   که گفتار سعدی پسند آیدش
 شنیدم که در وقت نزاع روان   * بهر مژ چنبرین گفت نوشه روان
 که خنای نگدار در ویش باش   نه در بند آسایش خوش باش
 نیاساید اندر دیار تو کس   چو آسایش خویش جوئی و بس
 نبیاید بنزدیک دانا پسند   شبان خفته و گرگ در گو سپند
 بر و پاس درویش و محتاج دار   که شاه از رعیت بسود تاجدار
 رعیت چونچ اند و سلطان درخت   درخت اے پرباش تلخ سخت
 گمن تا توانی دل خلق ریش   و گریگنی میگنی نخ خویش
 اگر بادیه بایست مستقیم   ره پارسیان اُسیست و بیم
 طبیعت شود مرد را بخردی   بایستد نیکی و بیم بی
 اگر این سرود در باد شاه یاتق   وراقلیم او جا یگه یاتق
 که بخشش آرد بایستد وار   * بایستد بخش خداوندگار
 گزند کاش نیاید پسند   که ترسد که در ملکش آید گزند

وگر در بہشت وے این خونست   در آن کشور آسودگی بوے نیست
اگر پاب بندی رضا پیش گیہ   وگر یک سواری سر خویش گیر
۴۰ و نہ انی در ان مَرز و کشور نخواہ   کہ دل تنگ بینی رعیت ز شاہ

ز مُتکبران دلا و رتبہ رس   * ازان کو ترس ز داو ر تبہ رس
وگر کشور آبا و بنید بخواب   کہ وارو دل اہل کشور حباب
خرابی و بد نامی آید ز جور   رسیدیش بین این سخن را بغور
رعیت شاید بہ یاد گشت   کہ مرسلنت را پناہند و پشت

۴۱ مراعات و ہقان کن از بہر خویش   * کہ مَزور خوش دل کند کار بیش
مروت بناش رہی با کہے   کز و نیکوئی دیدہ باشی بے

حکایت پند دادن خسرو شیر و پیرا

شنیدم کہ خسرو شیر و یہ گفت   * در آن دم کہ خشمش ز دیدن خجبت

بر آن باش تا ہر چہ نیت کنی   نظر در صلاح رعیت کنی
الائمانہ پیچی سدا ز عدل لے   کہ مردم ز دستت نہ بچند پاے

۴۲ گریز و رعیت ز بید اوگر   کند نام زشتش بگیتی سم

بے بر نیاید کہ بُنیا و خود   بکند آنکہ نہاد بُنیا و بد

خرابی کند خصم شمشیر زن   نہ چندان کہ دود دل پر زن

چہ رائے کہ بیوہ زنی برفروخت
 بے دیدہ باشی کہ شہے بہت
 از آن بہرہ ورتد و آفاق کسیت
 کہ در ملک رانی بانصاف نیست
 چو نوبت رسد زین جہان تبش
 ترخم فرستند بر ترتبش
 بدو نیک مردم چوے بگذند
 ہمان بہ کہ نامت پرنیکی بند
 حداثت رس را بر رعیت گمار
 کہ عمار ملک است پربہنگار
 بداندیش تست آن جگر خوار خلق
 کہ نفع تو جوید در آزار خلق
 ریاست بدست کسانے خطاہت *
 کہ از دست نشان دستہا برداہت
 نکو کار پرور نبیند بدی
 چو پپروری خصم جان خودی
 مکافات مؤذی بالمش مکن *
 کہ بخش برآورد باید ز بُن
 مکن صبر بر عامل ظلم دوست
 چو از فرہی بایدش کند پست
 سہرگ باید ہم اول برید
 نہ چون گو سپندان سہرم ورید

حکایت

چہ خوش گفت بازار گانے ایہ
 چو گردش گرفتہ دزدان تبیہ
 چو مردانگی آید از رہنہ نان
 چہ مردان شکر چہ حیل زمان
 شہنشاہ کہ بازار گان را نجست
 در حیر بشہر و شک بہ بست
 گئے آجناد و کرہوشمندان روند
 چو آوازہ رسم بد بشنوند

نکو بایت نام و نیکو قبول
 بزرگان مسافر بجان پرورند
 ۷۵ تبه گرد و آن مملکت عتقرب
 که نام نکوئی بعالم برند
 که ستیاج جلاب نام نکواست
 غریب آشنا باش و ستیاج دوست
 و ز آسیب شان بر خذر باش تیر
 نکو و ارضیف و سافر عزیز
 که دشمن توان بود در روی دوست
 زیگانه پرپینه کردن نکوست
 که هرگز نیاید ز پرورده غدر
 و دیان خود را بقرایه قدر
 حق سالیانش فراموش مکن
 چو خدمت گذاریت گرد و کمن
 ترا چنین بر گرم دست هست
 گرا و راهم دست خدمت هست

حکایت

شنیدم که شاه پور دم در کشید *
 چو بدو بر اسمش تلم و رکشید
 نوشت این حکایت نبردیک شاه
 پوشد حاش از بے ثوابی تباه
 اگر من نمانم تو سانی بفضل
 که اے شاه آفاق گشته بعدل
 ۸۵ چو بزل تو کردم جوانی خویش
 نهنگام سپیدی سدا نم ز پیش
 سیار و سپهر کن از کشورش
 غیبی که پرفتنه باشد سرش
 که خود خوے بد دشمنش در قهاست
 تو گر خشم بر وی نگیری رواست

و گریه پاریسی باشدش ز ادبوم * مصغاش منفرست و سقلاب بوم
 هم آخبا آمانش مده تا بچاشت * شاید بلا بر سر کس گماشت
 ۹۰ که گویند برگشته باد آن زمین * کز و مردم آید بیرون چنین
 عمل گریه می مرد شمع شناس * که نفس ندارد و ز سلطان اس
 چو نفس فرو برد گردن و بش * از و بر نیاید و گرجه خسروش
 چو مشرف و دوست از امانت بدشت * بپاید بر و ناظر بر گماشت
 و را و نیز در ساخت با خاطرش * ز مشرف عمل بر کن و ناظرش
 ۹۱ خداترس باید امانت گذار * امین کز تو ترسد اینش مدار
 امین باید از و اوردنش شک * نه از رفیع دیوان و ز خبر و بلاک
 بیفشان و بشمار و فاش نشین * که از صد کیه را نه بینی امین
 دو چشم بس ویرینه را هم قلم * نباید فرستاد کجا به هم
 چه دانی که عهده دست گیرند یار * کیه دزد و باشد کیه پرده دار
 ۱۳ چو زوان زبسم پاک دارند و هم * رود در میان کاروانه سیم
 کیه را که بغض و دل کردی ز جا * چو پند بر آید به بخشش گناه
 بر آو رون کام امیدوار * به از قید بندی شکستن هزار
 نویسنده را کن ستون تمل * بیشتر نبش و طناب امل

بفسرمان بران برشہ دادگر
 ۱۴ گمشدے زندہ تا شود در دناک *
 چو زمی کنی خصم گرد و دلیہ
 و گر سندانہ باشی شوند از تو سیر
 دُرشتی و زمی ہم در بہت *
 چو رگزن کہ جہان و مہم بہت
 جوان مرد و خوش خوشی بخشد باش
 نیاید کس اندر جان کو بماند
 ۱۵ نمر د آن کہ ماند از پس و بجای
 ہر آن کو نماند از پیش یا دگار
 و گرفت و آثار خیرش نماند *
 چو خواہی کہ نامت بود جاودان
 ہمین نقش بر خوان پس عہد خوش
 یکے نام نیکو بود از جہان
 ۱۶ سبب رضا شود اید اے کس
 گنہگار را عذر سپان بہ
 گر آید گنہگارے اندر سپاہ
 چو بارے بگفتن و شنید پند
 پیر و ار خشم آورد بر پیر
 گئے مے کند آتش از دیدہ پاک
 و گر سندانہ باشی شوند از تو سیر
 چو رگزن کہ جہان و مہم بہت
 چو حق بر تو پاشد تو بر خلق پاش
 مگر آن کزو نام نیکو بماند
 پُل و مسجد و خان و مہمان ہر کس
 درخت و جودش نیا در و بار
 ۱۷ شاید پس از مرگش الحمد خواند
 مکن نام نیک بزرگان نہان
 کہ بر خواندی از عہد شاہان پیش
 یکے رسم بد ماند از و جاودان
 و گرفتہ آید بغورش برس
 چو ز نہار خواہد تو نہار دہ
 نہ شرط بہت گشتن با قول گناہ
 و دُوم گوش مالش نرندان بند

۱۲۰. و گر پند و بندش نیاید بکار
 درخت خبیث است بخش بر آرد
 چشم آیدت برگناه کس
 تا تل گنش در عقوبت بے
 که سهل است لعل پختان تنگست
 شکسته شاید و گد باره بست
 در تدبیر پادشاهان و تانیر کردن در ستیا
 ز دریای عمان بر آمدن کس
 سفر کرده دریا و هامون بے
 عرب دیده و ترک و تاجیک روم
 ز چمنبس و نفس پاکش علوم
 جهان گشته و دانش اندوخته ۱۲۵
 بهیکل قوی چون تئاور درخت
 و و صد رقه بالای هم دوخته
 بشهری در آمد ز دریا کنار
 که طبع نگو نامی اندیش داشت
 ۱۳۰. بستمند خدمت گد اران شاه
 چو بر آستان ملک سر نهاد
 در آمد بایوان شاهنشاهی
 شهنشاه گفت از گجا آمدی
 چه دیدی درین کشور از خوبترت
 که نخبه جوان با دود و لوت قوی
 چه بودت که نزدیک ما آمدی
 بگو ای نگو نام و نیکو سرت
 هر دو تن بجمالش از گد راه
 ستایش کنان دست بر نهاد
 که نخبه جوان با دود و لوت قوی
 چه بودت که نزدیک ما آمدی
 بگو ای نگو نام و نیکو سرت

۳۵ گفت اے خداوندِ رے زمین
 زختم درین ملک مندرے
 ملک را همین ملک و پیرایه بس
 ندیدم کس سرگران از شراب
 سخن گفت و دامن گوهر فشاند
 ۳۶ پسند آمدش حسن کفای مرد
 زرش داد و گوهر بشکر قدم
 گفت آنچه پرسیدش از سرگذشت
 ملک بادل خویش در گفت و گو
 ولیکن بتدریج تا انجمن
 ۳۷ بقتلش بیاید تخت از مسود
 بود بر دل از دستِ عثم بارها
 چو قاضی بفکرت نویسد سبیل
 نظر کن چو سوافار داری بشت
 چو یوسف کس در صلاح و تمیز
 ۳۸ بایام تا بر نیاید بے
 خدایت معین باد و دولت قرین
 کز آسیب آزرده دیدم و تن
 که راضی نباشد باز از کس
 مگر هم خرابات دیدم خراب
 بلطفی که شاه آستین برفشاند
 بنزد خودش خواند و اکرام کرد
 ۳۹ پیوسیدش از گوهر و زاد بوم
 تقربت زد دیگرکان در گشت
 که صدر وزارت سپارم بدو
 ۴۰ بستی تخت ندبر اے من
 بقدر چند پاگاهش فرو
 که نا آزموده کند کارها
 نگر و دزد و ستار بندان نخل
 نه انگه که پرتاب کردی ز دست
 بے سال باید که گرد و عین
 ۴۱ شاید رسیدن بغور کس

ز ہر نوع اخلاق او کشف کرو   حسد و منہ و پاکیزہ دین بود مرد
 نکو سیرت و دید و روشنی قیاس   سخن سنج و مقدار مردم شناس
 برائے از بزرگان پیش و پیش *   نشاندهش زبردست و خوش
 چنان حکمت و معرفت کا رست *   کہ از انہیں درونے تخت
 ۱۵۵ در آورد ملے بزیر قلم   کرو بر وجودے نیا مالہم
 زبان ہمہ حرف گیلان بہ بست   کہ حرفے بدش بر نیا بد دوست
 حسودے کہ یک جو خیانت ندید   ز کارش چو گندم تباہ طپید
 ز روشنی دلش ملک پر تو گرفت   وزیر کہن را غم نو گرفت
 ندید آن خردمند را رخسہ   کہ دروے تواند زدن طعنے
 ۱۶۱ امین و بد اندیش طشت است   نشاید درو رخسہ کہ دن زور
 ملک را دو خورشید طلعت غلام   بخدمت کمر بستہ بودے مدام
 دو پاکیزہ پیکر چو خور و پری   چو خورشید و مہ از سہ دیکر بری
 دو صورت کہ گفتی کی نیست پیش   نمودہ و آئینہ ہمتاے خویش
 سخنےاے و اناے شیرین سخن   گرفت اندر آن ہر دو شمشاد و بن
 ۱۶۵ چو دیدند کا و صاف غلطش نکوست   بطبعش خواہ گشتند و دوست
 در وہم اثر کرد میل بشر   نہ میلے چو کوتاہ بنیان بشر

از آسایش آنکه خبر داشته   که در روی ایشان نظر داشته
 چو خواهی که قوت رت بماند بلند   دل اے خواجه در سادہ رویان میند
 و گر خود نباشد غرض در میان   حذر کن که دارد ہیبت زیان
 ۱۳ وزیر اندرین شمع راه برد   بخت این حکایت پر شاه برد
 که این را ندانم چه خوانند کمسیت   نخواهد بمان درین ملک زیست
 سفر کردگان لا ابالی زیند *   که پرورده ملک و دولت نمید
 شنیدم که بندگان سرست *   خیانت پسندست و شهوت پرست
 شاید چنین خیره روی شاه   که بدنامی آرد با یوان شاه
 ۱۴ مگر نعمت شہ فداش کنم   که بنمیت باهی و خامش کنم
 بنیادار نتوان سخن گفت زود   نگفتم سخن تا یقینم نبود
 ز فدا مانسم کس گوشت و شربت   که از اینان یکی را در آغوش شربت
 من این گفتم اکنون ملک است را   چو من آرم و دم تو نیز از مای
 بنا خوبتر صورتنی شرح داد   که بد مرد را روز نیکو مباد
 ۱۵ بداندیش برخوده چون دست یافت   درون بزرگان آتش تباقت
 سنجده ده توان آتش افروختن   پس آنکه درخت گشن سوختن
 ملک را چنان گزم کرد این سخن :   که دودش بر آمد ز دل برهون

غضب دست در خونِ پیشِ دشت * و لیکن سکون دست در پیشِ دشت
 که پرورده گشتن نه مروی بود ستم از پی دل و سروی بود
 ۱۸۵ میازار پرورده خوشیتن چو شیر قو دار و تیسریش سزن
 بنعمت نبایت پرورش در آیوان شاهی قرینت نشد
 از و تاهنسه با یقینت نشد گفتار دشمن کنزیش خواه
 کنون تا یقینت نگردد گناه که قول حکیمان نیوشیده داشت
 ۱۶۰ دل سست اے خرومند زندان راز چو گفتی نیاید بزنجیر باز
 نظر کرد پوشیده در کار سر و خلل دید در راه بوشیار سر
 که ناگه نظریے کی بنده کرد * پری حیره در زیر لب خنده کرد
 دو کس را که باشد بهم جانِ هوش حکایت گنان اند لبها خموش
 چو دیده بیدار کردی دلیر * نگشتی چو مستقی از دجله سیر
 ۱۹۰ ملک را گمان بدی راست شد ز سو و ابد و شکمین خواست شد
 هم از حسن تدبیر و رائے تمام بآهنگی گفتش اے نیک نام
 ترا من خرومند نپداشتم بر ابراهیم ملک امین داشتم
 گمان بدمت زیرک و هو شمنند ندانستمت خیره و نا پسند

- چنین مرتفع پایہ جاے تو نیست گنہ از من آمد خطاے تو نیست
- ۳ چو من بد گھر پر ورم لا جسم * خیانت روا داروم در حسم
بر آورد سر و بسیار دان چنین گفت باختر و کاروان
- مرا چون بود و دامن از جرم پاک نیاید ز جُثب بد اندیش باک
- بخط ورم ہر گز این ظن نرفت * ندانم کہ گفت آنچه بر من نرفت
شہنشاہ گفت آنچه کہتم بربت بگویند خصمان بروے اندرت
- ۳۵ چنین گفت با من وزیر کُمن تو نیز آنچه دانی بگوے و بکن
بخندید و انگشت بر لب گرفت کروہر چہ گوید نباشد سگفت
- سودے کہ بنید بجای خودم * گجا بر زبان آورد خبر بدم
من آن ساعت انگاشتم شمش * کہ خند و فرو تر نشاند از منش
- چو سلطان فضیلت نہ بدویم * نداند کہ دشمن بود دریم
- ۳۶ مرا تا قیامت نگیرد بدوست چو مہند کہ دروغ من ذل است
بریت بگویم حدیثے دُرست * اگر گوش باندہ داری نخت
- ندانم کجا دیدہ ام در کتاب کہ ابلیس را دید شخصے بخواب
- ببالا صنوبر بر روی چو حور چو خورشیدش از چہرہ میافت نور
- فرارفت و گفت اے عجب یونکی فرستہ نباشد بد بن نیکوئی

۲۱۵ تو کین روے داری بخن قسم
 چرا در جہانے پرستی سمر
 ترا سنگین روے پیدا شدند
 بگر سابه در زشت بگاشتن
 چہ نقش بندت در الو اثن ہ
 و شرم روے کز دست و زشت تباہ
 شنید این سخن بخت برگشتہ دیو
 بزاری بر آورد بانگ و غیو
 کہ اے نیکبخت آن شکل منست
 و لیکن قلم در کف و شہادت
 ۲۲۰ بر انداختم رخ شان بہشت
 مرا ہمچنین نام نیک بہت لیک
 کنونم بکین مے نگارند زشت
 وزیرے کہ جاہ مر آن سخن بخت *
 ز علت نگوید باندیش نیک
 ولیکن منید شیم از خشم شاہ
 بے سنگ باید ز کارش گر نیت
 اگر محتسب گیرد آن را غم بہت *
 دلاور بود و در سخن بے گناہ
 ۲۲۵ چہ رسم برآمد دُرسر از قلم
 کہ سنگ ترازوے بارش کم بہت
 ملک در سخن گفتنش حسیہ ماند *
 مرا از ہمہ حرف گیان چہ عنہ
 کہ مجہدم بزرق و زبان ورمی
 ۲۳۰ ز خصمت بمانا کہ شنیدہ ام *
 سہ دست فرماندہی پشاندہ
 کزین زمرہ خلق در بار گاہ
 نہ آئند چشم حسویش دیدہ ام
 ۲۳۵ بخت دیدم مرد سخن گوے و گفت
 نمی باشدت حب در اینان گاہ
 حق بہت سخن حق شاید نہ گفت

دورین نگشته هست اگر بشنوی
 بینی که درویش بے دستگاه
 مرادستگاه جوانی برفت
 زویدارانِ انیان ندارم کیب
 ۳۰ مرانچنین چرّه گل فنام بود
 دورین غاتیم رشت باید گفن
 مرانچنین جدش بنگ بود
 دورسته دُرُم در دُهنِ شت جا
 کنونم نگه کن بوقت سخن
 ۳۲ دوریانِ حبت چرانگرم
 برفت از من آن روزهای عزیز
 چو دانشور این ز معنی بسفت
 در ارکانِ دولت نگه کرد شاه
 کسے را نظر سوسے شاهد رشت
 ۳۵ بقول ار نه آستگی کردے
 بُندی سبک دست بردن تیغ
 که حُکمت روان با و د ولتِ ی
 حبت کند در تو انگر نگاه
 ملبّو و لعب زندگانی برفت
 که سر پای دارانِ حُسن اندوزب
 ملبورِ نیم از خوبی اندام بود
 که مویم چو پنبه است و دُکم بدن
 متا در براز نازکی تنگ بود
 چو دیوارے از خشتِ سیمین بیای
 بیفتادیک یک چو سو کهن
 که عمر تلف کرده یاد آورم
 بیایان رسد ناگه این روز نیز
 ملک گفت ازین به محال است گفت
 کزین خوبسته لفظ و معنی خواه
 که داند بدین شاهی عذر خواست
 یگفت از خصمش بیازردے
 بدندان بر دُشیت دست دریغ

ز صاحب غرض تاسخن نشوی * کہ گر کار بند ی پیمان شوی
 نگو نام راجاہ و تشریف مال * بیغزو و بدگوے راگو شمال
 بتدبیر دستور و انشورش * بنیکی بشد نام و رکشورش
 ۲۵۰ بعدل و گرم سالہا ملک راند * برفت و نکونامی ازوے بماند
 چنین بادشاہان کہ دین پراند * ببازوے دین گوے دولت برند
 از آمان نمینم درین عمد کس * و گزست بو بکر سعد است و بس
 بہشتی درختے تو اے بادشاہ * کہ افگندہ سایہ یک سالہ راہ
 طمع بو دنجت نیک ختم * کہ بال ہمائے افگندہ برسم
 ۲۵۵ حسد و گفت دولت بخشد ہائے * گراقبال خواہی درین سایہ آئے
 خدایا برحمت نظر کردو * کہ این سایہ بر خلق ستارو
 و عا گوے این دولت مندہ وار * خدایا تو این سایہ پائیدہ وار
 صواب است پیش از کشش بند کرد * کہ نتوان سر کشتہ پیوند کرد
 خداوند فرمان و رائے و تنگدہ * زخو غاے مردم نگر و دستود
 ۳۶۰ سر پرغہ و راز تحمل تہی * حرامش بو و تاج شاہنشی
 نگویم چو خبگ آوری پے دار * چو خشم آوری عقل بر جاے دار
 تحمل کند ہر کرا عقل است * نہ عقلے کہ خشمش کند زیر دست

چو لشکر برون تاخت خشم از گمین
نه انصاف ماند نه تقوی نه دین
ندیدم چنین دیو زیر فلک گفتار
کز و می گزیند چن بدین سنگ

۳۵ نه بے حکم شرع آب خوردن است
و گر خون بریزی بفتوی می است
که را شرع فتوی و هر برهلاک
آلا تا نداری از کشتش پاک
و گرداری اندر تبارشسان
برایشان بخشای و راحت سان
گفته بود و سوسمکاره را
چو تاوان زن و طفل بچاره را
تنت زورمند است و لشکر گران
ولیکن در اقلیم دشمن سان
که و ۱۰ ر حصارے گریز و بلند
نظ کن در احوال زندانیان
که محکم بود و بے گنه در میان
باز گونید خویش و تبار
چو ارگون و دیارت مبد
هم باز گویند خویش و تبار
که مسکین و اقلیم غبت مبد
میشیش از آن طفاک بے پدر
بناام نیکوے چخاه سال
که یک نام زشتش کند پامیال
نظا و ل نکند و ند بر سال عام
بندید و کاران حب وید نام

برافق اگر سربد باو شاست
چو مال از تو انگر ستان نگداست
بمرد از تهیدستی آزاده مرد
ز پیلوے مکین شکم پر نکند و
حکایت

۲۸. شنیدم که منده ماند به وادگر
فتاداشتی بسود و رخا
یکه گفتش اے خنر و نیک وز
زویاے چینی قباے بدوز
گفت این قدر رسته و آسایش است
وزین بگذری زیب و آرایش است
نه از بهر آن می ستانم خراج
که ز نیت کنم بر خود و تخت و تاج
اگر چون زنان حله بر تن کنهم
بمردی کجا دفع دشمن کنم
۲۹. مرا هم ز صرگونه آرزو بواست
ولیکن خنرینه نه تنها ماست
خنر این پر از بهر لشکر بود
نه از بهر آیین و زیور بود
سپاه که خوشدل نباشد ز شاه
ندارد حدود و ولایت نگاه
چو دشمن خبر دوستای بر و
ملک باج و ده یک پسر اینخورد
مخالف خورش بر و سلطان خراج
چه اقبال ماند در آن تخت و تاج
۳۰. مروت نباشد بر آفاده زور
برو نسیم و نون دانه از پیش نور
رعیت درخت هست اگر پروری
بکام دل و دستان بر حسوی
بے رحمی ازینج و بارش کمن
که نادان کند حیف بر خوشین

سکان بر خورند از جوانی و بخت   که بازیردستان نمکسند سخت
 اگر زیر دستی در آید ز پای   حذر کن ز نالیدنش بر خدای
 ۲۹۵ چو شاید گرفتن بسمی دیار   به پیکار خون از ماسای سیار
 بگردی که ملک سراسر زمین   نیرزد که خون خچکد بر زمین

حکایت

شنیدم که جمشید فرخ سرشت   بر چشمه بر سنگ نشست
 برین چشمه چون مایه دم زدند   برفتند چون چشم بر هم زدند
 گرفتند عالم ببدی و زور   ولیکن نمیردند با خود بگور
 ۳۰۰ رفتند و هر یک دُر و دایه کشت * نماز بجای نام نیکو و زشت
 چو بر دشمنی باشد دست رس   مرنجانش کورا همین غصه بس
 عدو زنده سرگشته پیرامنت   به از خون او گشته در گردنت
 شنیدم که دارای قرخ تبار   ز لشکر جُدا سازند زویشکار
 و او آن آمدش گله بانی پیش   بدل گفت دارای فرخنده کیش
 ۳۰۵ مگر دشمن است این که آمد بجنگ   ز دورش بدوزم تیر خدنگ
 گمان گیانی بزه راست کرد * بیک دم وجودش عدم خواست کرد
 بگفت ای خداوند ایران و تور   که چشم بد از روزگار تو دور

من آنم که اسپان شه پرورم   بخد مت درین مرغزار اندرم
 ملک را دل رفته آمد بجای   * بخندید و گفت ای نگهبان
 ۳۱. ترا یاور می گردنم سر و ش   و گرنه زه آورده بودم بگوش
 نگهبان مرعی بخندید و گفت   نصیحت ز منعم شاید نفعت
 نه تدبیر محمود و رای نکوست   که دشمن نداند شهنش ز دوست
 چنان است در مهتری شرط نیست   که هر کترے را بدانی که کیست
 مرا بارها در حشر دیده   ز خیل و چادگاه پرسیده
 ۳۱.۵ کنونت بهر آسم پیش باز   * نمیدانیم از بد اندیش باز
 تو آنم من ای نامور شهیار   که آسی برون آرم از صد هزار
 مرا گله بانی بعقل است و رای   تو هم گله خوش داری بیای
 چو دارا شنید این نصیحت ز مرد   نکویش گفت و نکویش کرد
 همی رفت و می گفت در خود خجل   بیاید نوشت این نصیحت بدل
 ۳۲. و آن تخت و ملک از خل غم بود   که تدبیر شاه از شبان کم بود
 تو که بشنوی ناله داد خوا   * بکیوان برت گله بر خواگاه
 چنان خسپ کاید فحانت بگوش   اگر داد خواهی بر آرد دُش و ش
 که ناله ز ظالم که و در دست   * که هر جور کوی کند جور تست

نہ سگ دامن کار و اسے ورید * کہ دہقان نادان کہ سگ پر ورید
 ۳۲۵ دلیر آمدی سعدیا در سخن چو نیت بدست بہت فتحے بکن
 بگو آنچه دانی کہ حق گفت بہ نہ رشوت ستانی و نہ عشوہ وہ
 طمع بند دفتر ز حکمت بشوے طمع بگل و سپرہ خواہی بگوئی

حکایت

خبر یافت گردن کشی در عراق کہ میگفت مکنے از زیر طاق
 تو ہم بر درے بہتی اُمید وار * پس اُمید برد در نشینان برآر
 ۳۳۰ نخواہی کہ باشد دولت در دمسند دل و در دمسندان برآور ز بند
 پریشانی خاطر دادخواہ بر انداز د از مملکت پادشاہ
 تو حقہ خنک در جسم نیم روز غیب از برون گو بگر سبوز
 ستانندہ داد آن کس خداست کہ تواند از پادشاہ داد خواست

حکایت

یکے از بزرگان اہل تمینہ حکایت کند ز ابن عبد الغریز
 ۳۳۵ کہ بودش نگینے در انگشتی سر و ماندہ در قیمتش جوہری
 شب گفتے آن جرم گیتی فروز دُرے جو ر و شنائی چہ روز
 قضا در آمد یکے خشک سال کہ شد بد رسیمای سوم ہلال

چو در مردم آرام و قوت نیند
چو بیند کس ز بهر و کام خلق
۳۴۰ بفرمود نفس و خندش بیم

بیک هفته نقدش تباراج داد
فتادند دروے ملامت کنان
شنیدم که میگفت و باران دُح
که زشت است پیسرایه بر شهیار

۳۴۵ مرا شاید انگشتی بے نگین

نُخک آنکه آسایش مرد و زن
نکردند ز رغبت هُسر پروران
اگر خوش بخشد ملک بر سیر
و گر زنده دار و شب دیر باز

۳۵۰ محمد اندان سیرت و راه است

کس از قند و پار و کیک نشان
همین پنج مِیم خوش آمد بگوش
مرا راحت از زندگی و دوش بود

خود آسوده بودن سُرَت نیند
کیش بگذرد آبِ نوشین حَبَلَق
که جسم آمدش بر فقیه و سیم
بدرویش و مسکین و محتاج داد
که دیگر ببت نیاید چنان
فرو می دودیش بعارض چو شمع
دل شهرے از ناتوانی نِگار

ن شاید دل حلق اند و نگین

گزیند بر آسایش خوشین
بشادی خوش از غم دیگران
نپندارم آسوده خید فقیه
بخچند مردم بآرام و ناز

اتا بک ابو بکر بن سعد راست

نه بیند مگر قامت محسوسان
که در مجلس می سرودند و دوش
که آن ماه رویم در آغوش بود

مرا و را چو دیدم ہزار خواب بست * بد و گفتم اے سرویش تو نیست
 ۳۵۵ دے ز گیس از خوابِ شین شوے چو گلبنِ خنبد و چو یلِ بگوے
 چو می خسی اے فتدِ وزگار * بیا وئے لعلِ نوشین بیل
 نگہ کر دشو ریہ از خوابِ گفت مراقبہ خوانی و گوئی محنت
 در ایامِ سلطانِ روشن نفس نہ بیند و گر قنہ بیدار کس

حکایت

در اخبارِ شاہانِ پشیمہ ہست * کہ چون شکہ بر تخت زنگی نشست
 ۱ بد و رانش از کس نیاز رکس * سبق برداگر خود ہمین بود و بس
 چنین گفت یکدہ صباح دے * کہ عمرم بسر شد بہ بے حاصل
 چو می گذر و تلک و جاہ و سیر نبرد از جہان دولتِ الا فقیر
 بخوابم بکچہ * ت نیست کہ در یابم این پنج روزے کہ ہست
 پوشیدہ نامی روشن نفس * بُندی بر آشفست کاے شکہ بس
 ۲۶۷ طریقت بخر خدمتِ خلق نیست تہیج و سجاوہ و دولتی نیست
 تو بر تختِ سلطانی خویش ہش * با خلاق پاکیزہ درویش باش
 بصدق و ارادت میان بستہ دار ز طامات و دعوی زبان بستہ دار
 قدم باید اندز طریقت نہ دم کہ اصل ندارد و دم بے قدم

بزرگان کہ نقد صفا داشتند چنین خرقہ زیر پتہ داشتند

حکایت

۳۷۰ شنیدم کہ بگریست سلطانِ موم بر نیک مردے ز اہل علوم

کہ پایا بجم از دستِ دشمن نماند خبر این قلعه و شہر با من نماند

بسے جہد کدوم کہ فسر زین پس از من بود سرور انجمن

کنون دشمن بد گہر دست یافت سر دستِ مردی و جہد متبافت

چہ تدبیر سازم چہ در میان کنم کہ از غم بفرو و حبان در تنم

۳۷۵ بگفت اے برا در غم خویش خور * کہ از عمر بہت شد و بیشتر

ترا این قدر تا بمانی بس بہت چو رفتی جہان جاے دیگر گسست

اگر ہوشمند بہت اگر بے خرد غم او مخور کو غم او خورد

مشقت نیز زد جہان داشتن گرفتن بستمشہ و بگذاشتن

کرا وانی از خسروان عجم ز عہد فریدون و نشتاک و جہم

۳۸۰ کہ در تحت و ملکش نیامد زوال * نماند بجز ملک ایزد معال

کرا جاودان آئید ماند چو کس را بنبی کہ جاوید ماند

اگر سیم وزر ماند و گنج و مال پس از روز چنبدے شود پایا

از ان کس کہ نیرے بماند روان و ما دم رسد رحمتش بر روان

بزرگے کرو نام نیکو بماند   توان گفت با اہل دل کو بماند
 ۳۸۵ آلا تاد رخت کرم پردسی * کہ اُتید واری کسز و بر خوری
 کرم کن کہ فسد ا کہ دیوان نہند * منازل بقدر احسان دہند
 یکے را کہ سعی تدم پیشتر   بدر گاہ حق مندرت پیشتر
 یکے باز پس حائین و شمر مسار   طمع میکند سُزد و نا کردہ کار
 بہل تابہ ویدان برد پشت و ست   تورے چنین گرم و نا نہست
 ۳۹۰ بدانی کہ عندہ بر داشتن   کہ سُستی بو دشمن نا کاشتن

حکایت

حیر و مند مردے و افشا شام   گرفت از جهان گنج غارے مقام
 بصرہ شش دران کنج تاریک جا   گنج قناعت فرو بردہ پاس
 شنیدم کہ نامش خدا و منت بود   ملک سیرتے آدمی پوست بود
 بزرگان نہادند سر بردش   کہ در می نیامد بدر ہا سرش
 ۳۹۵ تمنّا کند عارف پاک ہد   بدر یوزہ از خوشین ترک آرز
 چو ہر ساعتش نفس گویدیدہ   بخواری بگرداندش وہ بہ
 در آن مز کین پیر شیار بود   یکے مرزبان ستمگار بود
 کہ ہر ناتوان را کہ دریافتے   سر پنجگی پنجہ بر تافتے

۳۰۰ گروہے برقتد از ان ظلم و عار
 گروہے بماند مسکین و ریش
 بد ظلم جائے کہ گروہے دراز *
 بیدار شیخ آمدے گاہ گاہ
 ملک نو بے گفتارے نیک نجت
 ۴۰۰ مرا با تو دانی سپر دوستیت
 گفتم کہ سالار کشور نیم
 بگویم فضیلت منم بر کسے
 شنید این سخن عابد ہوشیار
 وجودت پریشانی خلق از دست
 ۴۱۰ تو با آنکہ من دوستم دشمنی
 سپر او دست دارم باطل منت
 مدہ بوسہ بردست من دوست دار
 خدا دوست را اگر بد زند پوست
 عجب دارم از خواب آن سنگدل
 ز تلخیش روئے جہانے رش
 سپردند نام بدش در دیار
 پس سپر نہ نفرین گرفت پیش
 نمینی لب مردم از خندہ باز
 خدا دوست دروے نکر دے گاہ
 بفرقت ز من در مکش روئے سخت
 ترا دشمنی با من از حسب حیثیت
 بعزت ز درویش کمتر نیم
 چنان باش با من کہ باہر کسے
 بر آشت و گفت اے ملک شاد
 نذارم پریشانی خلق دوست
 نپندار مت دوستدار منی
 چو دانم کہ دارد خدا دشمنت
 برو دوستداران من دوست دار
 نخواہد شدن دشمن دوست دوست
 کہ خلقے بخپند از و تنگ دل

۴۱۵ ہمارے درمندی مکن بر کہاں * کہ بر یک نمط می نماند جهان
 سہ پنجہ ناتوان بر سپح کہ گر دست یابد بر آئی۔ بہیم
 بہر گفتمت پائے سہ دم ز جاتے کہ عابد شوی گرد آبی ز پائے
 عی و را بکو چک نباید شمشد کہ کوہ کلان دیدم از سنگ خرد
 نبی کہ چون باہم آیند سور ز شیران جنگی بر آند شور
 ۴۲۰ نہ ہوے ز آب شیمے کہ ترست چو پر شد زنجیر محکم تہست
 دل دوستان جمع بہتر کہ گنج خرنیہ تہی بہ کہ سہ دم پنج
 مین از در پائے کار کسے کہ افتد کہ در پائش افقی بے
 تحمل کن اے ناتوان از قوی کہ روزے تو انا تر از وے شوی
 بہت بر آں از ستیندہ شور کہ باز وے بہت بہ از دست زور
 ۴۲۵ لب خشک مظلوم را گو بخت کہ دندان ظالم نخواہند کند
 بباگ و ہل خواہ بیدار گشت چہ داند شب پاسبان چو گذشت
 خورد کار و آنے غم بار خویش نسوزد دلش بر خرنشت ریش
 گرفتم کز افتادگان نیستی چو افتادہ مینی چہ ایتی
 بر نیت بگویم کیے سہر گشت کہ سستی بود زین سخن در گذشت

حکایت

۴۲. چنان قحط شد سال اندر دیش
که یاران فراوانش کرد عشق
چنان آسمان بر زمین شد نخیل
که لب تر نکرد زرع و بحریل
خوشید سرشیمای قدیم
نماند آب حبه آب چشم یتیم
نبود بحره آه بیوه زنی
اگر بر شد دود از روزنی
چو در دیش بے برگ دیدم دخت
قوی بازوان سُست در مانده سخت
نه در کوه سبزی نه در باغ شمع
ملخ بوستان خورد و مردم ملخ
در آن حال پیش آمد دوستی
از آن مانده بر آستخوان پوستی
اگر چه بکنت قوی حال بود
خداوند جاه و زر و مال بود
بد و گفتم ای یار پاکیزه خوس
چه در ماندگی پشت آمد بگوس
بغیرد بر من که عقلت کجا است
چو دانی و پرسی سوالت خط است
بنی که سختی بغایت رسید
مشقت بحد نهایت رسید
نه بر می رود و دود و دمنه یا دخوان
نه باران همی آید از آسمان
بد و گفتم آند ترا پاک نیست
گشاده جاب که تریاک نیست
گرازیستی دیگر شد هلاک
ترا هست بطر از طوفان چه پاک
نگه کردن عالم اندر سفیه
مگر در نجیده در من فقیه
نیا ساید و دهستانش غریق
که مدار چه بر ساحل است ارفیق

من از بے نوائی نسیم روئے زنده
 نخواهد که بیند حسد و مندریش
 عینم بے نوائی آن خم زرد کرد
 نه بر عضو قسم نه بر عضو خویش
 کیے اول از تندرستان منم
 چو ریشے به بینم بس زرد قسم
 منتقض شود عیش آن تندرست
 که باشد به پهلوی بیمارست
 چو بینم که درویش سکین خورو
 ۴۵۰ کیے را بزدان برے دوستان
 بکام اندر مقمه زهرست و درد
 کجا ماندش عیش در بوستان

حکایت

شبی دود خلق آتش بر فروخت
 شنیدم که بعد ادنی بسوخت
 کیے شکر گفت اندر آن حال زود
 که دُگان مارا گزندے نبود
 جهان دیده گفتش بوالعسوس
 ترا خود غم خویشتن بود و بس
 ۴۵۵ پسندی که شمرے بسوز و بنار
 اگر چه سدایت بود و بکبار
 حبه سنگدل کے کند معدة تنگ
 چو بیند که درویش خون می خورد
 تو اگر خود آن لقمه چون می خورد
 گوی تندرست است رنجور دار
 که می سپد از غصه رنجور وار
 تنگ دل چو یاران بتزلزل بند
 تنید که داسندگان از سپند
 ۴۶۰ دل بادشاهان شود بارگش
 چو بیند در گل حبه خارکش

اگر و سر اے سعادت کس است
 بخت بند است اگر بشنوی
 خبر داری از حردان عجم
 نه آن شوکت و بادشاهی بماند
 ۴۶۵ خطابین که بر دستِ ظالم برفت
 خنک روزِ محشر تنِ داگر * که در سایه عرش دار و سقر
 بقوے که نیکی پسند و خداے
 چو خواهد که ویران کند عالمے
 یگانند از و نیک مردان سذر
 ۴۶۷ بزرگی از و دان و دینت شناس
 اگر شکر کردی پیرین ملک و دل
 و گر جور در بادشاهی کنی
 حرام است بر بادشاه خواب خوش
 میانزار عاصی یک ذبله
 ۴۷۵ چو پر خاش بتید بیداد از و
 بد انجام رفت و بد اندیشه کرد
 ز گفتارِ سعدیش حرفی بس است
 که گر خار کاری سمن ندی
 که گرد بر زیر وستان ستم
 نه آن ظلم بر روستائی بماند
 جهان ماند او با مظلوم برفت
 که در سایه عرش دار و سقر
 د پند و عادل نیک راسے
 حمد ملک در خجسته نالے
 که خشم خداست بیدادگر
 که ز ایل شود نعمت ناسپاس
 بمالے و ملکه رسی بزدال
 پس از بادشاهی گدای کنی
 چو باشد ضعیف از قوی بارکش
 که سلطان شهبان است و عالمے گلے
 شهبان نیست گرگ است فریاد از و
 که بازیر وستان جفا پیشه کرد

بستی و سختی برین بگذرد   بساند برو سالها نام بد
 نخواهی که نفس برین کنند از پست   نکو باش تا بد نگوید کست
 حکایت

شنیدم که در مرزے از باقر   بر او رو و بودند از یک پدر
 سپه دار و گردنش پیل تن ۴۸۰   نکو روے و دانا و شمشیر زن
 پدر و و را سنگین مرد یافت   طلبکار حوّلان و ناورد یافت
 برفت آن زمین او و تمت نهاد   به یک پسر زان نصیبه بداد
 سبا و آنکه یکدگر سر کشند   به بیگار شمشیر کین بر کشند
 پدر بعد از آن روزگارے شمرود   بجان آفرین جان شیرین سپرد
 آجل بگلدانش طناب ال ۴۸۵   و فانش فرو بست دست از عمل
 مقرر شد آن مملکت بر دوشاه   که بے حدود و بود گنج و سپاه
 بحکم نظر در به افتاد خویش   گرفتند به یک یکے راه پیش
 یکے عدل تا نام نیکو برد   یکے ظلم تا مال گرد آورد
 یکے عاطفت سیهت خویش کرد   درم داد و تیمار و وریش کرد
 نبا کرد و مان داد و شکر نواخت ۴۹۰   شب از بهر در ویش شجاری ساخت
 خزاین تهی کرد و پر کرد جیش   چنان که خلاق بهنگام عیش

برآمدی بانبگ شادی چو رعد
 خدیو خردمند فنشخ زنده
 حکایت شنو کو دک نام جوے
 ۴۹۵ ملازم بدلداری خاص و عام
 در آن ملک قارون برفت و لیر
 نیامد در ایام او بر دے
 سر آمد تبا نیدخت از سران ❖
 و اگر خواست کافرون کند تحت تاج
 ۵۰۰ طبع کرد در مال بازارگان
 بامید بیشی نداد و خنود
 که تاج جمع کرد آن زر از گیزی
 شنیدند بازارگانان خبر
 بریدند از آنجا خرید و فروخت
 ۵۰۵ چو اقباش از دوستی بر تباقت
 ستیز فلک پنج و بارش بکند
 و فدا در که جوید چو پیمان گنجیت
 چو شیراز در عهد بو بکر سعد
 که شاخ امیدش بروسند باد
 پسندیده پی بود و فرخنده خوش
 شاگوئے حق با دادان شام
 که شه دادگر بود و درویش سیر
 نگویم که خارے که برگ گلے
 بنام دند سر بر خطش سروران
 بیفزود بر مرد و هفتان حیران
 بلا ریخت بر جان بیچارگان
 خردمند داند که نه خوب کرد
 پراگنده شکر از عاجزی
 که ظلم است در بوم آن بے بهنه
 زراعت نیامد رعیت بسوخت
 بنا کام دشمن برود دست یافت
 ستم سپ دشمن دیارش بکند
 خراج از که خواهد چو دهقان گنجیت

چونکی طمع دارد آن سبب وفا که باشد و عاے بدش در قضا
 چوختش نگویو بود در کاف کُن * نکر و آنچه نیکانش گفتند کُن
 ۵۱۰ چه گفتند نیکان بدان نیک مرد تو بر خور که بیدادگر بر خور و
 گمانش خطاب بود و تدبیر است که در عمل بود آنچه در ظلم است

حکایت

ازین رسم بد ماند از آن نام نیک
 یکم بر سر شاخ و بُن می برید
 بگفتاگر این مرد بد می کند
 نصیحت بجایست اگر بشنوی
 ۵۱۵ که فر دابد او را بُر و خنجر
 چو خواهی که فر داشوی هتری
 که چون بگذر و بر تو این سلطنت
 مکن پنجه از ناتوانان بدار
 ۵۲۰ عجلت بود پیش آزادگان
 بزرگان روشن دل نیکبخت
 بدبنا را استان کج مسو
 بدان را نباشد سر انجام نیک
 خداوند بُستان نگه کرد و دید
 نه با من که بانفس خود می کند
 ضعیفان میفکن بگفت قوی
 گدائے که شیت نیز و جوے *
 کُن دشمن خوشتن کهتری
 بگردد بقر آن گدا و امنست
 که اگر بکنندت شوی شرمسار
 بیفتاد ن از دست افتادگان
 بفزرا نگی تاج بردند و تخت
 و گر راست خواهی ز سعدی شنو

صفت جمعیت اوقات ویش راضی

مگو جائے از سلطنت بیش نیست   کہ اینتر از ملک و ریش نیست
 سبک بار مردم سبکتر روند   حق این است و صاحب دلان بشنوند
 ۵۲۵   تھی دست تشویش نمانے خود
 گداز اچھ حاصل شود نان شام   ملک غنم بہتر جہانے خود
 غنم و شادمانی بسر می رود   چنان خوش بید کہ سلطان شام
 چہ آن را کہ بر سر صف اند تاج   برگ این دواز سر بدرے رود
 اگر بر فرازے بگیوان در است   چہ آن را کہ برگون آمد خراج
 ۵۳۰   چوخیل اجل بر سر ہر دو تاخت   و گرتنگ دستے بزندان در است
 نگہبائی ملک و دولت بلا است   نمی شاید از یکدکشان شناخت
 گداز بادشاہ است و نامشکل است

حکایت

شنیدم کہ یک بار در جلد   سخن گفت با عابدے کل
 کہ من فر فرساندھی داشتم   سر بر کلاہ محسی داشتم
 سپہم مدد کرد و نجات افاق   گرفتہم بازوے دولت عراق
 ۵۳۵   طمع کردہ بودم کہ کرسان خورم * کہ ناگہ بخنوروند کرسان سرم
 بکن پیہ غفلت از گوش ہوش   کہ از مردگان پندت آید بگوش

در معنی نیکوکاری و بدکاری عاقبت آن

نیکوکار مردم نباشد بدش   نوزد کسے بد که نیک آیدش
 شر انکیزیم در سر شر - شود   چو کژدم که با خانه کستر شود
 اگر نفع کس در نهاد تو نیست   چنین جو سو سنگ را کیست
 غلط گفتیم ای یار فرخنده خوس   که نفع است در آهین سنگ رو
 چنین آدمی مرده به ننگ را   که بروے فضیلت بود سنگ را
 نه هر آدمی زاده از دود به است   که دوز آدمی زاده بد به است
 به است از دوانسان صاحب خرد   نه انسان که در مردم اقتد چود
 چو انسان نداند بخور و خواب   کدایش فضیلت بود برد و اب
 ۵۴۵ سوار نگون بخت بے راه رو   پیاده برفتن برو زو گرو
 کسے دانه نیکم روی نکاشت   کز و خرمن کام دل بر نداشت
 نه هر کز شنیدیم در عمر خویش *   که بد مرد را نیکی آمد به پیش
 حکایت

حکایت کنند از کی نیک سود   که اکرام حجاج یوسف نکرد
 بسو و اچیان دست بروے فشانم *   که حجاج را دست حجت تمام
 ۵۵۰ بهر بنگ دیوان مگر در تیز   که نطع بنین از و خوش پیز

چو حُجَّت نماند جفا جوئے را
 بخندید و بگریست مژده خدای
 چو دیدش که خندید و دیگر گریست
 بگفت ای مسی کریم از روزگار
 ۵۵۵ همی خندم از لطفِ یزدان پاک
 کی گفتمش ای نیک دل شهریار
 که خلقِ برور و دوارند و پشت
 بر خدایان اطفاش اندیشه کن
 که بر خاندانِ خا پسندی بدی
 که روزِ پین آید تا خیس پیش
 ز فرمان یزدان که داند گسخت
 بخواب اندرش وید و پرسید گفت
 عفت و تقیامت بماند

بزرگی و عفو و کرم پیشه کن
 مگر دشمن خاندانِ حسودی
 ۵۶۰ میندارد و لها بد اغ تو ریش
 شنیدم که شنید و خوش برنجیت
 بزرگ و در آن فکرت آن شب نخت
 دمی پیش بر من سیاست نراند

ز دود و دل صبحگاهش تیرس
 بر آرد ز سوز جگر یارے
 ۵۶۵ ترسی که پاک اندرون شبے
 نه ایلیس بد کرد و نیکی بید
 بر پاک نماید ز تخم پلید

من بانگ بر شیر مردان دُشت چو باکو و کان بر نیایِ بشت

حکایت

کیے پند می داد و فرزند را نگہ دار پند حسد و حسد را
 مکن جور بر خردگان اے پر کہ یک روزت افتد بزرگی بہ
 ۵۷۰ نئی ترسی اے گر گنا قصِ حسد کہ روزے پلنگیت برہم درو
 بخدوی درم زور سہ پنجہ بود دل زیر دستانِ من رنجہ بود
 بخور دم کیے نشت زور آوران نکر دم و گر زور بر لاعنان
 آلا تا نخسی بغفلت کہ نوم خرام است چشم سالار قوم
 غم زیر دستانِ بخور زینہار تبرس از زبردستی روزگار
 ۵۷۵ نصیحت کہ خالی بود از غرض چو دار وے تلخ است دفع مرض

حکایت

کیے را حکایت کنند از سلوک کہ بیمار ی رشتہ کسروش چو ڈک
 چنانش بنیادخت ضعیف جد کہ می برد بر زیر دستانِ جد
 کہ شاہ ارچہ بر عرصہ نام آورست چو ضعیف آمد از بیدتے کمتر است
 ندیے زمین ملک بوسہ داد کہ ملک خداوند جاوید باد
 ۵۸۰ درین شہر مردے مبارک تم است * کہ در پار سائی چو اوئی کم است

نہ دند پیشِ جُتاتِ کس   کہ مقصود حاصل نشد نفس
 نزفت بر کبر و ناصواب   دے روشن و دعوتے مستجاب
 بخوان بخواند عسائے برین   کہ رحمت رسد از آسمان بر زمین
 بفرو تا مہستانِ خندم   بخوانند پیر مبارک قدم
 ۵۸۵ برقتند و گفتند آند فقیر   تن مجتہم در لباسِ حقیر
 بگفتا و عاے کن اے ہوشمند   کہ در رشتہ چون سوزنم پائے بند
 شنید این سخن پر خیم بودہ پشت   بندی بر آورد بانگِ دشت
 کہ حق مہربان ست بر دادگر   بنجشائے و بخشایش حق نگر
 و عاے منت کے شو و سودمند   اسیرانِ مظلوم در چاہ و بند
 ۵۹۰ تو ناکوہ بر خلقِ نجشائے   کجا مینی از دولت آسائے
 ببايد تو عذر خطا خواستن   پس از شیخ صالح دعا خواستن
 کجا دست گیر دعاے و نیت   دعاے ستم دیدگان در پیت
 شنید این سخن شہر یارِ عجم   ز خشم و خجالت بر آمد بزم
 بنجید و پس بادلِ غیش گفت   چرخ بزم حق ست این کہ در گشت
 ۵۹۵ بفرد سو تا ہر کہ در بند بود   بفرومانش از او کہ دند زود
 جماندیدہ بعد از دو رکعت نماز   بد اور بر آورد دست نیاز

کہ اے بر فزا زنده آسمان   بجنگش گرفتی بصلحش بخوان
 ولے همچنان بر دعا داشت دست   کہ شہ سر بر آورد و برپایے حبست
 تو گفتی ز شادی بخوابد پید   چو طاووس چون ریشہ در پانید
 ۶۰۰ بفرمود گنجینہ گوهرش   فشانند درپایے وزر بر سرش
 از آن جملہ و امن بیشاند گفت   حق از بہر باطل شاید نہفت
 مرد با سہ ریشہ بار دگر *   مبادا کہ دیگر کند ریشہ سر
 چو بارے فتادی نگاہ دارپایے   کہ کیبار دیگر نہ لغو زجایے
 ز سعدی شنو کین سخن است است   نہ سر بار افتادہ بہم خاست است
 گفتار

۶۰۵ جهان اے پر ملک جاویدیت   ز گیتی و فنا داری اُمید نیست
 نہ بر باد رفتہ سحر گاہ و شام   سریر سلیمان علیہ السلام
 با خند ندیدی کہ بر باد رفت   خُنگ آن کہ بادانش واد رفت
 کسے زین میان گوے دولاب و   کہ در بند آسایش خلق بود
 بکار آمد آنہا کہ برداشتند   نہ گرد آوردند و بگذاشتند

حکایت

۶۱۰ شنیدم کہ در مہ میہ اجل * سپہ تاخت بر روزگارش اجل

جَماش برفت از رخ دل فروز
 چو خور زرد شد بس نماند وز
 گزیدند فسرز انگان و ستِ فوت
 که در طب ندیدند دار و ستِ موت
 بمه تخت و ملکه پذیر و زوال
 بجز ملکِ فسر ساندۀ لایزال
 چو نزدیک شد روزِ عمرش شب
 شنیدند می گفت در زیر لب
 ۶۱۵ که در مصر چون من غریبے نبود
 چو حاصل بهمین بود غریبے نبود
 جهان گرد کس دم نخودم برش
 برستم چو بیچارگان از سرش
 پسندیده راے که بخشید و خورد
 جهان از پئے خوشتن گرد کرد
 درین کوشش تا با تو ماند مقیم
 که هر چه از تو ماند در بختِ بیم
 کند خواجه بر بستر جان گزار
 یکے دست کوتاہ و دیگر دراز
 ۶۲۰ در آن دم ترا می نماید بدست
 که دشت زبانش ز گفتن عبث
 که دستے یخ و کسرم کن دراز
 که دست کوتاہ کن از ظلم و آزار
 کنوت که دست است دستی بزن *
 و گر کے بر آری تو دست از کفن
 تبا بے ماه و پروین بُور
 که سرب نیاری ز بالین گور

حکایت

قزل ارسلان فلعه سختُ اش * که گردن بالوند بر می فراشت
 ۶۲۵ نه اندیشه از کس نه حاجت بهیچ
 چو زلف غوسان بهش پیچ پیچ

چنان ماورائے قاف و در روضہ
 کہ بر لاجوردی طبقِ بفس
 شنیدم کہ مردے مبارکِ حضور
 نزدیکِ شاہ آمد از راہِ دو
 حقایقِ شناسے جانِ دیدہ
 ہنسندے آفاقِ گوید
 بزرگے زبانِ آورے کاروان
 حکمے سخنِ سنجِ بسیار دان
 ۶۳۰ قتلِ گفتِ چندین کہ گردیدہ
 چہین جائے محکم و گردیدہ
 بخندید کینِ قلعه خرم است
 ولیکن نپندارشن محکم است
 نہ پیش از تو گردنشان داشتند
 دے چند بودند و بگذاشتند
 نہ بعد از تو شاہانِ دیگر برند
 درختِ امید ترا بر خوردند
 ز دوران ملکِ پدر یاد کن
 دل از بندِ اندیشہ آزاد کن
 ۶۳۵ چنان روزگارش بکنجِ شانہ
 کہ بر یکِ پشیشِ تصرفِ نمائد
 چونو سیدماند از ہمہ چیز کس
 اسیدش بفضلِ خدا بود و بس
 بر مرد ہشمار و نیا حس است
 کہ ہر مژدے جائے و گیر کس
 چہین گفت شوریدہ و رجم
 بکسی کہ اے وارثِ ملکِ جم
 اگر ملکِ بر رجم باندے و تخت
 ترا چون میسر شدے تاج و تخت
 ۶۴۰ اگر گنجِ قارون بچنگِ آوری
 مانند مگر آخپہ بخشی بری
 منانند مگر آخپہ بخشی بری

حکایت

چو آپ ارسلان جان بجان بخشاد ♦ پر تاج شاہی بسر بر نہاد
 تہرت سپر و ندش از تاج گاہ نہ جائے تشستن بد آسج گاہ
 چنین گفت دیوانہ ہوشیار چو دیدش سپر روز دیکر سوار
 زبے دولت و ملک سرور شیب پدر رفت و پای سپر در رکیب
 ۶۴۵ چنین است گردیدن روزگار سبک سیر و بد عہد و نا پایدار
 چو دیرینہ رونے سر بر آورد عہد جوان دولتی سر بر آرد ز قہد
 منہ بر جان دل کہ میگاہ نیست چو مطرب کہ ہر روز در خانہ ایست
 نہ لاتیق بود عیش با دلبرے کہ ہر با مدادش بود شوہرے
 نکوئی کن اسال چون وہ تراست کہ سال و گر دیگرے وہ خدامت

حکایت

۶۵۰ حکیمے دعا کرد بر کیقباد کہ در بادشاہی زوالت مباد
 بزرگے درین خردہ بروے گرفت کہ دانا گوید محال اے شگفت
 کرا دانی از خنہ وان عجم زخمہ زیدون و ضحاک و حیم
 کہ در تخت و ملکش نیامد زوال زفرانہ مردم تزیید محال
 کرا جاودان بودن امید ماند چو کسر انبیینی کہ جاوید ماند
 ۶۵۵ چنین گفت فرزانه ہوشمند کہ دانا گوید سخن ناپسند

مرا و رانه عسر آید خواستم   توفیق خیرش بد خواستم
 که گر پارسا باشد و پاکرو   طریقت شناسش نصیحت شنو
 ازین ملک روزی که دل بکند   سرای پرده در ملک دیگر زند
 پس این مملکت ران باشد زوال   ز ملک بملک بود انتقال
 ۶۶۰   بر گرش چه نقصان اگر پارساست   که در آخرت نیراد باو شاهست
 کسے را که گنج هست و فرمانش   جهان داری و شوکت و کام و عیش
 گرش سیرت خوب و زیبا بود   بهر وقت حیشش ثنیتا بود
 و گرز و رمندی کند بر فقیه   همین پنج روزش بود وار و گیر
 چو منعمون ترک تباهی نکند   عجز تا لب گور بادشاهی نکند

حکایت

شنیدم که از بادشاهان غور ❖   یکے پادشاه حنہ گرفتے بزور
 حنہ ان زیر بار گران بے علف   بروزی دو مسکین شدند تلف
 چو منعم کند سفلہ را روگلد   نہد برون تنگ و رویش بار
 چو بام بلندش بود خود پرست   کند بول و خاشاک بر بام نشت
 شنیدم کہ بارے بعدم بکار   برون رفت پیدا و گر شہ یار
 ۶۷۰   تگا و رہن مال صبیحے بلند   شبش و رگرفت از چشم دور ماند

تہناذانت روے و رہے   بنیادخت سرماقت دروے
 یکے پیر مرد اندر آن وہ مُقیم   زیران مردم شناس قدیم
 پیر ابھی گفت کائے شاد بہر   خرت را مہر بامدان بشہر
 کہ این ناجوانمہ و برگشتہ بخت   کہ تابوت را انیش جاے تخت
 ۶۷۵ گم رہتہ وارو ہضم مان دیو   بگردون شد از دست جورش غلو
 درین کشور آسایش و خوشی   نذید و ہمیند بچشم آدمی
 مگر کین سیہ نامہ بے صفا   بدوزخ رود لعنت اندر قفا
 پیر گفت را ہے درازست و سخت * سپاد ہنیا رہ شد اے نیکبخت
 طبعیہ بنیش و رائے نرن   کہ رائے تور و شن ترازاے سن
 ۶۸۰ پیر گفت اگر رائے من شنوی   کیے سنگ برداشت باید قوی
 زدن بر خسر بارش خید بار   نہ و دست پہوش کردن نگار
 مگر کان فرسائیہ شت کیش   بجارش نیاید خسرنگ ریش
 چو خسر ہمبہ کہ کشتی شکست   وز و دست جیب نظام بہت
 ہالے کہ در بحر کشتی گرفت   ہے ہما نام زشتی گرفت
 ۶۸۵ رہر چون شنید این حدیث از پیر   سر از خط فرمان نہر و شہر
 خسر و کوفت بیچارہ خسر اسبگ   خسر از دست عاجز شد از پایے لنگ

پر کنش اکنون سر خوش گیر   همان راه که می بایدت پیش گیر
 سپرد پی کار و آنے فتاد   ز دشنام چند آنکه دانست داد
 وزین سو پدر روی بر آسمان   که یارب بستانده راستان
 ۶۹ که چند ان امانم ده از روزگار   کزین نخس ظالم بر آید و سار
 اگر من بینم سدا و راهلاک   شب گور چشم خنید بجاک
 زن از مرد و مؤذی بسیار به   سگ از مردم مردم آزار به
 مخفت که بیداد بر خود کند *   از آن به که با سرو مان بد کند
 شه این جمله شنید و چیره نگفت   بخت سپ و سر بر نه زین بخت
 ۶۹ همه شب ز بیداری اخته شمرد   ز سودا و اندیشه خوابش نبرد
 چو آواز مرغ سحر گوش کرد   پریشانی شب و نه آسوش کرد
 سواران همه شب تیک تا تختند   سحر که پی سپ شناختند
 بر آن عرصه بر سپ دیدند شاه   پیاه و دیدند یک سپاه
 نخدمت نهادند سر بر زمین   چو دریاشد از موج لشکر زمین
 ۷ بزرگان نشستند و خوان خواستند   بخوردند و مجلس بسیار استند
 گیه گفتش از دوستان قدیم   که شب حاجش بود و روزش ندیم
 رعیت چه نزلت نهادند و دش   که مارانه چشم آر مید و نه گوش

شبنب نیارست کردن حدیث
 ہم آہستہ سر بردیش سرش
 کہ بروے چہ آرز بخت فخریث
 ۷۰۵ کہم پایے مرغے نیاوردیش
 فروگفت پنهان بگرش اندرش
 چو شور طرب در نہاد آمدش
 وے دست خرفوت از اندازہ پیش
 بفرمود خستند و بستند سخت
 زدہقان دوشینہ یاد آمدش
 سیہ دل بر آہنخت شمشیر تیز
 بخوار می فگندند و رپایے تخت
 شد مرد آن دم از زندگی آخرش
 ندانست بیچارہ راہ گریز
 بگفت آنچه گردید در خاطرش
 ۷۱۰ بنینی کہ چون کار و بر سر بود
 تلم از بازش روانستہ بود
 چو دانست کہ مقصدم توان گریخت
 بے باکی او تیر کش بر بخت
 سہ نا امید بر آورد گفت
 شاید شب گور در خانہ خفت
 نہ تہمانت گفتم اے شہ بیار
 کہ برگشتہ بختی و بد و نگار
 نہ من کردم از دست جورت تقیر * کہ خلق ز خلق یکے گشتہ گیر
 ۷۱۵ ز نامہ بانی کہ در دور تست
 ہمہ عالم آوازہ حبور تست
 چہ اخشم بر من گزنتی و بس
 منت پیش گفتم ہمہ خلق پس
 عجب کہ منت بردل آمد و رشت
 بکش کہ توانی ہمہ خلق کشن
 و گریخت آمد نکوہش ز من
 بانصاف بیج نکوہش کن

چو بیداد کردی توفیق مدار
 ۷۲۰ و ر اے دُون کہ دشوار آمدن
 و گر هر چه دشوار است آید مکن
 نہ بے چارہ از ظلم بگشتن است
 دور روز و در غمش خوش رانده گیر
 مانند مستگار بد روزگار
 بسازد بر و لعنت پایدار
 نہ خفته ز دست ستم دیدگان
 و گر نشنوی خود پشیمان شوی
 ۷۲۵ ترا نیک پند است اگر بشنوی
 بدان کے ستودہ شود بادشاہ
 کہ خلقش ستایند در بارگاہ
 پس چرخہ نفرین کنان پیر زن
 سپہ کردہ جان پیش تیر قدر
 چہ سود آفسدین بر سر انجمن
 ہی گفت و شمشیر بالائے سر
 شہ از مستی غفلت آمد ہوش *
 بگوشش فرو گفت قرخ سر و ہوش
 ۷۱ کزین پیر دست عقوبت بدار
 یکے کشتہ گیر از ہزاران ہزار
 زمانے سبش در گریبان بماند *
 پس آنگہ بغواستینش فشانند
 سرش را بوسید و در برگرفت
 بدستان خود بند ازو برگرفت
 بزرگیش بخشید و نہ ماند ہی
 ز شاخ امیدش بر آمد ہی
 ر و د نیک بخت از پے داستان
 بگیتی حکایت شد این داستان

۷۳۵ پیامبری از عاقلانِ حُسنِ خوئے
نه چندان که از جا ہلانِ عیبِ خوئے
زو دشمن شنو سیرتِ خود کہ دوست
ہر آنچہ از تو آید بچشمش نکوست
ستایشِ سہرا یان نہ یار تواند
ملا مت کنان دوست دہر تواند
و ہال است وادن بزجورِ قند
کہ دار و ستے تلخش بود و سودمند
تُرُشِ روئے بہتر کند سرنش
کہ یارانِ خوش طبعِ شیرین منش
۷۴۰ ازین بہ نصیحت نگویہ کست
اگر عاقلی کیہ اشارت بس است

حکایت

چو دورِ خلافت بامون رسید * کیے ماہ پیکر کنیزکِ خسرید
بچہر آفتابے بتن گلبنے بقبل خسرو مند بازی کئے
بخون عزیزانِ سرور دہہ چنگ سہ انگشتا کہ دہہ عُتاب رنگ
برابر روئے عابد فریش خضاب چو قوس قُمر بود بر آفتاب
شب خلوت آن لُعبتِ حور زاد مگر تن در آغوشِ مامون نداو
گرفت آتشِ خشمِ دروئے عظیم سش خواست کردن چو جودا و نیم
بگفت سہرا ینکِ بشمیر تہ مینداز و با من مکجُخت و نیز
بگفت از کہ بردل گزند آدیت چہ خصلت نہ من ناپند آدیت
بگفت ارُشی و رہیگانی سہم زبوائے۔ دہانت پنج اندرم

۱۵۰ کشد تیغ سپکار و تیرِ ستم
 شنید این سخن سرور نیکبخت
 ہمہ شب درین فکر بود و سخت
 طبیعت شناسان ہر کشورے
 دلش گرچہ در حال از ورنج شد
 ۱۵۵ پری چہ را بخشین کرد و دوست
 بنزد من انگس نکو خواہ تست
 بگمراہ گفتن نکو نی روی
 نہ انگہ کہ عیبت نکویند پیش
 گوشت شد شہین شکر فایق است
 ۱۶۰ چہ خوش گفت یکروز دار و خوش
 اگر شہ تے بایت سودمند
 بہ پروین معرفت بیختہ

بیگبار بوئے دہان دم بہ دم
 بر آشفست نیک و برنجید سخت
 دگر روز با ہوشمندان بگفت
 سخن گفت با ہر یک از ہر درے
 دو کرد و خوشبوے چون غنچہ شد
 کہ این عیب من گفت یا من اوست
 کہ گوید فلان خار در راہ تست
 جہانے بزرگست و جوہر قوی
 ہنزدانی از جاہلی عیب خویش
 کسے را کہ ستمو نیالایق است
 شفا بایت دار وے تلخ نوش
 ز سعدی ستان تلخ دار وے پند
 بشہد عبادت بر آئینتہ

حکایت

شنیدم کہ از نیکو دے فقیر
 مگر بزبانش حقے رفتہ بود
 دل آرزوہ شد بادشاہے کبیر
 ز گردن کشی بروے آشفستہ بود

- ۷۶۵ یزدان فرستادش از بارگاه
 زیاران کی گفتش اندر نهفت
 رسانیدن امر حق طاعت است
 همان دم که در خفیه این راز رفت
 بخشید کو ظن بهیوده برد
 ۷۷۰ غلام بدر ویش بر و آن پیام
 مرا بار غم بر دل ریش نیست
 نه گردست گیری کنی خدایم
 تو گر کامرانی بفهمان گنج
 بدروازه مرگ چون در شوم
 ۷۷۵ نه دل برین دولت بچ - روز
 نه پیش از توبیش از تواند وقتند
 چنان ز می که ذکر تحین کنند
 نبایدت برسم بد آئین نهاد
 و گر سر بر آرد خدایند زور
 ۷۸۰ بفرمود دل تنگ روے از بخت
 که بیرون کنندش زبان از قفا
 که زور آفتابیت باز بے شاه
 مصالح بود این سخن گفت گفت
 ز زندان ترسم که یک ساعت است
 حکایت بگوش ملک باز رفت
 نداند که خواهد درین حبس مرد
 گفت آنجس و بگوای سلام
 که دنیا بهین ساعتیش نیست
 نه گر سر بری در دل آید غم
 و گر کس فرودمانده در خوف و بچ
 بیک هفت بایسم برابر شوم
 بدود دل خلق خود را مسوز
 به بیداد کردن جهان سوختند
 چو مردمی نه بگور نفسین کنند
 که گویند لعنت برو کین نهاد
 نه زیرش کند عاقبت خاک گور
 که بیرون کنندش زبان از قفا

چنین گفت سر حقائق شناس   کزین ہم کہ گفتی ندارم براس
 من از بے زبانی ندارم غم   کہ دانم کہ ناگفته داند سے
 وگر بے نوائی برم و رستم   گرم عاقبت خیر باشد یہ غم
 عوسی بود نوبت است   گرت نیک روزے بود خاتمت

حکایت

۷۸۵ یکے شبت زن نجت و روزی شدت   نہ اسباب شامش مہیانہ چاشت
 ز جور شکم گل کشیدے بہشت   کہ روزی محال است خوردنِ شبست
 مدام از پریشانی روزگار   دلش حسرت آلودہ تن سُو گوار
 گمش جنگ با عالم خیرہ کش   کہ از نجت شوریدہ رویش ترش
 کہ از دیدن عیش شیرین خلق   فرو می شدے آبِ بخشِ بخلق
 ۷۹۰ کہ از کار آشفته بگریستے -   نہ کس دید ازین تلختِ رستے
 سان شہد نوشند و مرغ و برہ   مرا روے نان می نبیند ترہ
 گرا اصفافِ پرسی نہ نیکو است این   بہنہ من و گرہ را پوستین
 چہ بودے کہ بایم درین کارِ گل   بکنجے ضرورتی از کامِ دل
 مگر روزگارے ہو س راندے   ز خود گردِ محنت بیفتاندے
 ۷۹۵ شنیدم کہ روزے زمین می شکافت   عظامِ رنخدانِ پوسیدہ یافت

بختاک اندر شمع بگینتہ گھڑے دندان منہ ریختہ
 وہاں بے زبان پند می گفتہ راز کراے خواجہ بابے نوائی باز
 نہ این بہت حال دہن زیر گل * شکر خورده انگار یا خون دل
 غم از گردش روزگار آن مدار کہ بے ما بگرد و بے روزگار
 ۸۰۰ ہماں لطف کین خاطرش روے داد غم از خاطرش رخت کیسو نہاد
 کہ اے نفس بے راسے و تدبیرش بکشد بار تیار و خود را کمش
 اگر بندہ بار بر سر برد و گر سر باوج فلک بر برد
 در آن دم کہ عاشق و گرگون شود بمرگ از سرش ہر دو بیرون شود
 غم و شادمانی نماند و لیک خبر اے عمل ماند و نام نیک
 ۸۰۱ گرم پایے دار و نہ دیہیم و تخت بدہ کر تو این ماند اے نیکبخت
 مکن تکیہ بر ملک و جہا و خشم کہ پیش از تو بود دست و بعد از تو ہم
 نخواہی کہ مملکت بر آید بہم غم ملک و دین خسرو باید بہم
 زرافشان چو دنیا نخواہی گذشت کہ سعدی در افشاں چو نر نہشت

حکایت

حکایت کنند از بخت گترے کہ منہ مانندی داشت بر کشورے
 ۸۱۰ در آیام او روز مردم چو شام شب از بیم او خواب مردم حرام

همه روز نیکان ازو در بلا   بشب دست یاکان ازو در دُعا
 گروهی پر شیخ آن روزگار   ز دستِ شکر گسترند زار
 که اے پیرداناے فرخنده اے   بگوین جوان را ترس از خداے
 بگفتا در یغ آیدم نام دوست *   که هر کس نه در غم و پیغام دوست
 ۸۱۵   کسے را که بینی ز حق بکران   منه باوے اے خواجہ حق در میان
 در یغ هست با سفلہ گفتن علوم   که ضایع شود و تخم در شوره بوم
 چو دروے نگیرد عدو داندت *   بر خجد بجان و بر بخت داندت
 ترا عادت اے پادشاہ حق رویت   دل مرد حق گوے از اینجا تویت
 نگین خصلتے وار د اے نیکبخت *   که در موم گیرد نہ در سنگ سخت
 ۸۲۰   عجب نیست کر ظالم از من بجان   بر نجد که دزد دست و من پاسبان
 تو ہم پاسبانی بانصاف و داد   که حفظ خدا پاسبان تو باد
 ترانیت برت ز روے قیاس   خداوند را فضل و من و سپاس
 که در کار خیرت بخت بداشت   نہ چون دیگر انت مَعطل گذاشت
 ہم کن میدان کوشش درند   وے گوے دولت نہ هر کس برند
 ۸۲۵   تو حاصل نکردی کوششِ بهشت   خدا ورتو خوے بهشتی سیرت
 دولت روشن وقت مجمع باد   قدم ثابت و پایہ مرفوع باد

حیات خوش و رفقت بر صواب عبادت قبول و دعاستجاب
گفتار

- ۱۳۰ میسی تا بر آید بتدبیر کار مدارای دشمن به از کارزار
چو توان عدو را بقوت شکست بنعمت ببايد در بقتل بست
گر اندیشه باشد ز خصمت گوید تبعوید احسان ز هانش ببند
عدو را بجای خشک زربزین * که احسان کند کند دنان نیز
چو دست نشاید گزیدن یوس که با غالبان چاره رقیست و لوس
مُاعات دشمن چنان کن دوست که ویرا بقصمت توان کند پوست
بتدبیر رستم و آسمند * که اسفند یارش نجست از کند
۱۳۵ حذر کن ز پیکار کمتر کسی که از قطره سیلاب دیدم بے
فرمان تا توانی بر آبرو گسره که دشمن اگر چه نبون دوست به
بود دشمنش تازه و دوستش کسے کش بود دشمن از دوست پیش
فرمان با سپاهی ز خود بیشتر که نتوان زدن مشت بر بیشتر
وگر زو توانا تری در تبه و نه مرویت بر نمانا زور کرد
۱۴۰ اگر پیل زوری و کر شیر چنگ بنزدیک من صلح بهتره که جنگ
چو دست از همه حیلے در گسست حلال است برون بشمیه دست

اگر صلح خواهد شد و سرپیچ
 و گر جنگ جوید عنان بر پیچ
 که گروے بند و در کار زار
 ترا قدر و بهیت شود ده هزار
 و را و پای جنگ آورد در کاب
 نخواهد بشتر از تو داور حاب
 ۸۴۵ تو هم جنگ را باش چون قبیله خواست
 که با کینه در مصدبانی خطاست
 چو با سفله گویی بلطف و خوشی
 فزون گردد دشمن کبر و گردنکشی
 با سپان تازی و مردانه سرود
 بر آرز نهاد بداندیش گردد
 و گر باز آید بنده می و هوش
 بنده می و خشم و دُشمنی کوش
 چو دشمن در آید بغیر از ورت
 بدرکن زول کین و خشم از سرت
 ۸۵۰ چو زینهار خواهد کرم پیش کن
 بخشای و از مکرش اندیشه کن
 ز تدبیر پیر کهن برگرد
 که کار آرسوده بود سال خود
 بر آرد بنیا در و سنین زپای
 جو امان بشمیر و پیان بر اے
 بنیدیش در قلب هیجا منفرد
 چه دانی کزانی که باشد ظفر
 چو بینی که لشکر ز هم دست داد *
 چو پندار ده جان شیرین باو
 ۸۵۵ و گر بر کناری بر رفتن بکوش
 و گرد میان لبس دشمن بپوش
 و گر خود نهاری و دشمن دولیت
 چو شب شد در اقلیم دشمن ماییت
 شب تیره پنجه سوار از کین
 چو پانصد بهیت بدرد زمین

چو خواهی بریدن شب راه ها   خذر کن تخت از کین گاه ها
 میان دولشکر چو یک روزه راه   بماند بزن خیمه بر جایگاه
 ۸۶۰ گرا و پیش دستی کند غم مدار * و را فرا سیاه ست معش بر آ
 ندانی که دشمن چو یک روزه راند   سر نیچ زورمندش نماند
 تو آسود و بر لشکر سانه زن   که نادان بستم کرد بر خوشن
 چو دشمن شکستی بیفکن علم   که بازش نیاید جرات بهم
 بے در قفائی نبریت مران   نباید که دور افتی از یاوران
 ۸۶۵ هو اینی از گرد هیجا چو میخ   بگیرند گردت بر دپسین و تیغ
 بدنبال غارت نراند سپاه   که خالی بماند پس پشت شاه
 سپه را نگهبانی شهیار   به از جنگ در حلقه کارزار
 دلاور که بارے تهور نمود   بیاید بقدرتش اندر فنود
 که بار و گردل نهد بر هلاک   نزار و ز پیکار یا بسوج پاک
 ۸۷۰ سپاهی و آسودگی خوش بدار   که در حالت سختی آید بکار
 کنون دست مردان جنگی یوس   نه آنکه که دشمن منور و کوفت کوس
 سپاهی که کارش نباشد یگ   چیرا دل نهد روز بهیاب یگ
 نوائی ملک از کف بدسگال   بشکر نگه دار و شکر بال

۸۷۶ بہائے سرخوشتن می خورند ملک را بود بر عدو دست چید
 چو دارند گنج از سپاہی دریغ دروغ آیدش دست بدون تیغ
 چہ مرموی کند در صف کارزار چو دشتش تہی باشد و کارزار
 بہ پیکار دشمن ولیہ ان فرست ہر بران بناورد شیران فرست
 رائے هماندیدگان کارکن کہ صید آزمودہ ست گرگ کہن
 ۸۸۰ ترس از جوانان شمنین حذر کن ز سپیدان بسیار فن
 جوانان پیل انگن شیرگیہ ندانند ہستان رو بہ سپہ
 خرومند باشد جبانیہ سرد کہ بسیار گرم آزمودہ بہت و سرد
 جوانان شایستہ نجات و زگفتار پیران نہ چہنچہ سرد
 گرت مملکت باید آراستہ مدہ کار معظم بخوفاستہ
 ۸۸۱ سپہ را مکن پیشہ و جز کے کہ در جنگما بودہ باشد بسے
 بخردان منہ مایے کار و درشت کہ سندان شاید شکستن بہشت
 رعیت نوانی و سرکاری نہ کار رعیت بازیچہ و سرمدی
 نخوانی کہ ضایع شود و زیگانہ بناکار و جہہ ہفوات کار
 تباہ گ صید رونے از پلنگ زر و بہرہ شیرنا دنیہ جنگ

۸۹۰ چو پرورده باشد پرده شکار . نرسد چو پیش آیدش کارزار
 بکشتی و تخمیر و آساج و گوے . دلاور شود سرد و پر خاش چوے
 بگرما به پرورده و عیش و ناز . برسد چو بنید در جنگ باز
 و و دشمنانند پر پشت زین . بودش زند که و کے بر زمین
 یکے را که دیدی تو در جنگ پشت . بکشت کر عه و در صافش نکشت
 ۸۹۵ تخت به از سر دشمنیه زن . که روز و غاسر تبا بد چو زن

حکایت

چه خوش گفت گر گین بفرزند خویش . چو ثمر بان پیکار بر بست و کیش
 اگر چون زمان حُبت خواهی گیر . سر و آب سردان جنگی میر
 سوارے که در جنگ نبود پشت . نه خود را که نام آوران را بکشت
 شجاعت نیاید مگر زان دو یار . که افتند در حلق کارزار
 ۹۰۰ و و مجنس هم سَفده هم زبان . بکوشند در قلب هیجا بجان
 که ننگ آیدش رقتن از پیش تیر . برآور به خنِیگال دشمن اسیر
 چو مینی که یا ان نباشند یار . نه میت زمیدن غنیمت شمار
 گفتار

دو تن پرورے شاہ کشور کشاے . یکے اہل بازو یکے اہل راسے

ز نام آوران گوے دولت برند
 ۹۰۵ هر آن کو قلم را نورزید قتیغ
 که دانا و شمشیر زن پرورند
 قلم زن نگه دار و شمشیر زن
 بروگر بمید و سگواسے دریغ
 نه مطرب که سدوی نیاید زن
 تو مدحوش ساقی و آواز چنگ
 که دولت بر قش بازی ز دست
 با اهل دولت بیازی نشست
 که در حالت صلح از و بیش ترس
 ۹۱۰ با کس بروز آیت صلح خواند
 چو شب شمشیر بر سر خفته راند
 ز پویش خُپند جنگ آوران
 که بتر بود خوابگاه زنان
 برهنه نخید چو در خانه زن
 نیمه درون مسدود شمشیر زن
 که دشمن نمان آورد تا حقن
 باید نمان جنگ راستن
 یزک سدر و مین لشکر که است
 حذر کار مردان کار آگه است
 نه فیزا نگلی باشد امین نشست
 ۹۱۱ میان دو بدخواه کوتاه دست
 شود دست کوتاه ایشان دواز
 که گر هر دو با هم سگالند راز
 یکے را بنیمه نگ مشغول دار
 دشمنے پیش گیر دستیز
 برو دوستی گیر با دشمنش
 شمشیر تدبیر خوش بریز
 که زندان شود سیر بهن پیش

- ۹۲۰ چو در شکر دشمن افتد خلاف
تو بگذار شمشیر خود در خلاف
- چو گرگان پسندند بر هم کنند
بر آساید اندر میان گوسفند
- چو دشمن بد دشمن شود مشتعل
تو باد دست بنشین آرام دل
- چو شمشیر و پیکار بر داشی
نگه دار پنهان ره آشتی
- که لشکر گشایان مختصر شکاف
نهان صلح جستند و پیدا مصاف
- ۹۲۵ دل مرد میدان نهانی بچو
که باشد که در پایت افتد چو گو
چو سالارے از دشمن افتد بچک
بگشتن درشش کرد باید درنگ
- که افتد کزین نیمه بسم همتے *
بماند گرفتار در چنبرے
- اگر گشتی این بندی ریش را
نه بینی دگر بندی خوش را
- ترسد که دورانش بندی کند
که بر بندگان زو بندی کند
- ۹۳۰ کسے بندگان را بود دستگیر
که خود بوده باشد بندی اسیر
- اگر سر نه بد بر خط سدرے
چونیکش بداری خفد و گیرے
- اگر خفیه ده دل بدست آوری
از آن به که صدره شبینون بری
- گرت خوش دشمن شود دوستدار
ز تلبیس امین مشو زینهار
- که گردد درونش بکین تو ریش
چو یاد آیدش به پیوند خوش
- ۹۳۵ بدانیش را لفظ شبین بین
که ممکن بود زهره در انگبین

کسے جان از آسیب دشمن برد
 نگہ دار دآن بشوخی و رکیہ دُر
 سپاہی کہ عاصی شود برامیر
 ندانست سالارِ خود را سپاس
 ۹۴۰ بسوگند و عہد استوارش مدار
 نو آموز را ریسمان کن و مدار
 چو اقلیم دشمن بجنگ و حصار
 کہ بندی چو دندان بخون در برد
 چو بر کندی از چنگ دشمن دیار
 ۹۴۵ کہ گر باز کو بد در کارزار
 و گر شہریان را رسانی گزند
 لگو دشمن تیغ زن بر در است
 تبدیہ جنگ بد اندیش کوشش
 منہ در میان راز باہر کسے
 ۹۵۰ سکندر کہ باشہ قیان حرب و شہت
 چو بہمن براؤستان خواست شد * چپ آوازہ افکند و اوراست شد
 کہ مرد وستان را بدشمن شہد
 کہ بیند ہمہ خلق را کیسہ بُر
 وراثت توانی جب دستگر
 ترا ہم ندانند ز غدرش ہراس
 نگھبان پنھان بود برگمار
 نہ بلس کہ دیگر نہ بنیش باز
 گرفتگی بندانیاش سپار
 ز خلقوم بیدا و گر خون خور
 رعیت با مان ترازو سے ہدار
 بر آرنده عام از وساغش و سار
 در شہر بر وئے دشمن ہمند
 کہ آنا ز دشمن شہر اندرست
 مصالح بیندیش و نیت پوشش
 کہ جاسوس ہمکاسہ دیدم بے
 و رخیہ گویند در غرب داشت
 چپ آوازہ افکند و اوراست شد

اگر جز تو داند که غم تو چیست
 در میان نه پناش و کین آوری
 چه کار بر آید بلف و خوشی
 نه؟ نخواهی که باشد دولت در دست
 بازو توانا نباشد سپاه
 و عام ضعیفان اُمیدوار
 به آن کاستعانت بدرویش بود
 به آن راه و دانش باید گزیت
 که عالم زیر تنگین آوری
 چه حاجت تنیدی و گردنکشی
 دل در دامن بر آور ز بند
 برو همت از ناتوانان نخواه
 ز بازو و مردی به آید بکار
 اگر بر فزون زوان پیش برو

باب دوم در احسان

- اگر بوشمندی بمعنی گراے * که معنی بنامدنه صورت بجای
 کردانش و جو و تقوی نبود بصورت درش پیچ معنی نبود
 کسے خسید آسوده در زیر گل که خسند از مردم آسوده دل
 غم خویش در زندگی خور که خویش بمرده نپردازد از حرص خویش
 ۵ زر و نعمت اکنون بده کآن تُست * که بعد از تو بیرون ز فرمان تست
 نخواهی که باشی پراگنده دل پراگندگان را ز خاطر مهمل
 پریشان کن امه و ز گنجینه چُست که فردا کلیدش نه در دست تست
 تو با خود ببه توشه خوشتن که شفقت نیاید ز فرزند وزن
 کسے گوے دولت زد نیابید که با خود نصیبے بقبضی بُرد
 ۱۰ بغنجا رگی چون سه انگشت من نخار و کسے در جهان نُشت من
 کنون بر کف دست نه هر چه هست که فدا بدندان گزی نُشت دست
 پوشیدن سه درویش کوش که سه خدایت بود پرده پوشش
 مگردان غریب از درت بے نصیب مباد که گردی بدرها غیب
 بزرگ رساند بحتاج خیر که ترسد که محتاج گرد و بغیر
 ۱۵ بحال دل حشمان درنگر که روزے دلت خسته باشد مگر

فروماندگا نرادر و ن شاد کن   ز روزِ فروماندگی یاد کن
 نہ خواہند ہر دور و یکسران   بشکرانہ خواہندہ از درِ مران
 گشتار

۲۰ چو بینی تیمیہ سہاگندہ پیش   غبارش بفتیان و غارش بکن
 نذانی چہ بودش فروماندہ نخت   بُود تازہ بے بیج ہر کز درخت
 تیسیم ار بگریہ کہ نازش خرد   مدہ بوسہ بر روی فرزند خویش
 الا تا نگریہ کہ عرش عظیم   و گر خشم گیرد کہ بازش بود
 بر حمت بکن آتش از دیدہ پاک   بلزد ہی چون بگریہ تیسیم
 اگر سایہ خود بر فتار سرش   بشقت بفتیانش از چہرہ خاک
 ۲۵ من آنگہ سہ تاجور داشتہم   تو در سایہ خوشتن پرورش
 اگر بر وجودم نشستے ماس   کہ سرور کنار پدر داشتہم
 کنون دشمنان گر بر نہم اسیر   پریشان شدے خاطر خپد کس
 مرا باشد از دردِ طفلان خبر   بنا شد کس از دوستانم صنیر
 کہ در طفلی از سر بر قسم پدر

حکایت

کے خار پائے۔ تیمیہ بکند * بخواب اندرش دید صدر خجند

۳۰ کہ نمی گفت و در روضہا می چمید   کز آن خار بر من چه گلہا دید
 مشو تا توانی ز رحمت بری   کہ رحمت بر ندت چو رحمت بری
 چو انعام کردی مشو خود پرست   کہ من سر و دم دیگرے زیر دست
 گویتغ دورانش انداختست   کہ شمشیر دوران ہنوز آفتست
 چو بنی دغاگوے دولت ہزار   خداوند را شکر نعمت گذار
 کہ چشم از تو دارند مردم بسے   نہ تو چشم داری بدست کسے
 کرم خواندہ ام سیرت سروران   غلط گفتم اخلاق پیغمبران

حکایت

۴۰ شنیدم کہ یک ہفتہ ابن البیل * نیامد بہمان سہائے خلیل
 ز فرجندہ خوئی نخوردے پکاہ   گر بے نولے در آید ز راہ
 برون رفت و ہر جانے بگسید   بر اطراف وادی نگہ کرد و دید
 بتہا کیے در بیا بان چوسید   سر و مولش از برف پیری سفید
 بدلداریش مہربانے بگفت   برسم کرمیان صلائے بگفت
 کہ از چشمائے مرا سر و مک * کیے مرد می کن بنان و نمک
 نعم گفت و بر جست و برداشت گام * کہ دانست خلقش علیہ السلام
 رقیبان مہاندہ اے خلیل   بعثت نشانند پیہ ذلیل

۴۵ بفرمود و ترتیب کردند خوان
 نشستند بر هر طرف همگنان
 چو بم آمد آغ از کمر و مذبح
 نیا مد ز پیش حدیثی بسمع
 چنین گفتش ای پیر و پیریه روز
 چو پیران نمی ثنیت صدق و سوز
 نه شرط است وقتی که روزی خوری
 که نام خداوند روزی بری
 بگفتا نگیم طریقه بدست
 که نشنیدم از پیله آذر پرست
 بدانست پنجه نیک فال
 که گبر است پیله تبه بود حال
 بخواری بر اندیش چو بگانه دید *
 که منکر بود پیش پاکان پلید
 سهوش آمد از کردگار جلیل
 بهیبت ملاست کنان کاه خلیل
 منش داده صد سال روز می جان
 ترا نفرت آمد از و یک زمان
 گرو می برد پیش آتش سجود
 تو واپس چرامی بری دست جود
 گفتار

گره بر سر بند احسان مزن
 که این زرق و شید است و آن کوفن
 زیان می کند سرو تفسیر دان *
 که علم و آدب می فروشد بنان
 کجا عقل یا شرع فتوی دهد *
 که اهل حسد و دین بدینا دهد
 ولیکن تو بتان که صاحب حسد
 ز آرزایان فروشان بر غمت خرد

حکایت

- زبان دانی آمد ب صاحب دلی که محکم فرو ساندہ ام در گلے
 ۶۰ یکے سفلہ را دہ درم برین ہست * کہ دانگے از و بر دلم وہ من ہست
 ہمہ شب پریشان از و حال من ہمہ روز چون سایہ و نبال من
 بکرو از سختہائے خاطر پریش درون دلم چون در خانہ ریش
 خدایش سگر تاز مادر بزد حبز این وہ درم چسبہ دگر نداد
 ندانستہ از دفتر دین الف * نخواندہ بحذر باب لا ینصرف
 ۶۵ خور از کوہ یک روز سر بر نزد کہ آن قلبان حلقہ بر در نزد
 در اندیشہ ام تا کہ اسم کریم از ان سنگ دل دست گیرد بیم
 شنید این سخن پیہ فزخ خداد * و رستے دو دور آستینش نہاد
 زرافقاد و دوست افسانہ گوے برون رفت از اینجا چو زرتازہ روے
 یکے گفت شیخ این ندانی کہ کیت برو گر بمسرد نباید گر کیت
 ۷۰ گدائے کہ بر شیر نر زین نہد * ابو زید را اسپ و فرزین نہد
 بر آشفست عابد کہ خاموش باش تو مرد زبان نستی گوشش باش
 و گر راست بود آنچه پنداشتم ز حلق آبرویش نگہ داشتم
 اگر شوخ چشمی و سالوس کرد الا تا غنبداری افسوس کرد
 کہ خود را نگہ داشتم آبروے ز دوست چنان گر بزے یا وہ گوے

۷۵ بدویک را بذل کن سیم وزر   کہ این کسبِ خیرست و آن دفعِ شتر
 خُنگ آنگہ در صحبتِ عاقلان   بیا موز و اخلاقِ صاحبِ دلان
 گرت عقل و راسیت و تدبیر و ہوش   بقرت کنی پندِ سعدی بگوش
 کہ اَغلَب و رین شیوہ دار و مثال   نہ در چشم و زلف و بنا گوشِ مثال

حکایت

۸۰ کیے رفت و دنیا را ز و نہ ہزار * خلفِ برو صاحبِ دے ہوشیار
 دیچون نمیکان دستِ بزرگرفت * چو آزادگانِ بنداز و برگرفت

زور ویش خالی نبودے درش   مسافرِ بھجان ہر اے اندرش
 دل خویش و بیگانہ خرسند کرد   نہ ہمچون پدرِ سیم و زر بند کرد
 ملامت کنے گفتش اب بادوست   بیک رہ پریشان مکن ہر جہ ہست
 زر و ناز و نعمت نما ندے   مگر این حکایتِ گلفت کسے

۸۵ درین روز بازار دے با پیر   شنیدم کہ میگفت جان پدر
 مُجَرَّد و و حنا نہ پودا ز باش * جوانمرد و دنیا بر انداز باش
 پیر پیشِ بین بود و کار آزمائے   پدر را ثنا گفت کاسے نیک رائے
 بسائے توانِ خرمنِ اند و خستن   بیک دم نہ مسمی بسو سوتن
 چو در تنگدستی نداشتی شکیب   نگہ دار وقت نہ اخی حسیب

- ۹۰ بخت چو خوش گشت بانو ده که روز نوا برگ سختی نبه
 همه وقت پر وار شک و سبو که پیوسته در ده روان نیست جو
 بدینا توان آخرت یافتن بزر پنجه دیو بر یافتن
 اگر تنگدستی سر و پیش یار و گرسیم داری بیا و بسیار
 اگر روزه بر خاک پایش نه جوابت نگوید بدست تھی
 ۹۵ خداوند زر بر کند چشم دیو * بام آورد صحر جستی بر یو
 تھی دست ور خوبریان بیچ که بے بیچ مردم نیر زند بیچ
 زوست تھی بر نیاید آسید * بزر بر کنسی چشم دیو سفید
 بیکبار بر دوستان زر پاش وز آسید دشمن بر اندیشه باش
 و گر هر چه داری بکف برنی گفت وقت حاجت بماند تھی
 ۱۰۰ گدایان سعی تو هرگز قوی نگذند ترسم تو لاعنه شوی
 چو شمع خیر این حکایت بگفت ز غیرت جانم و رازگ نخت
 پرانده دل گشت از آن عیو بر آشت و گفت اے پرانده گو
 مرا دستکای که پیل من است پدر گفت میراث جده من است
 نه ایشان تختین بگداشتند بجزرت همه دند و بگذاشتند
 ۱۰۵ دستم هفتاد سال پدر که بعد از من افت بدست پر

همان بر که اسر و سر دم خوردند   که فردا پس از من بیغما برند
 خور و پوش نجشای و راحت رسان *   نگه می چه داری ز بهر کسان
 برند از جهان با خود اصحاب را *   فرومایه ساند بخت بجای
 بدینا توانی که عجبی خری   بخزبان من ورنه حسرت خونری
 زر و نعمت آید کس را بکار   که دیوار عجبی کند زر نگار ۱۱۰
 چنان خود و بخشید کاسل نظر *   بدیند- اذان- غنن بروے اثر
 باز اوسوی شودش کس   که در راه حق رنج بروی بے
 همی گفت سر در گریبان- نخل   چه کردم که در وے توان بست دل
 امیدے که دارم بفضل خداست   که بر سعی خود تکیه کردن خطاست
 طریقت بین است کاهل یقین ۱۱۵   نیکو کار بودند و تقصیر بین
 مشایخ همه شب دعا خواندند   سحر که مصلی بر افشاندند
 مقالات سوادان مبروی شنو *   نه سعدی که از شهر و روی شنو
 مرا شیخ و امانے مرشد شباب *   دو اندر ز نر سود کشتی بر آب
 یکے آنکه در جمع بدین مباحث   دوم آنکه در نفس خود بین مباحث
 شبے دامن از بول و دوزخ نخت   بگوش آدم صبحگاهے که گفت ۱۲
 چه بودے که دوزخ ز من پر شد *   مگر دیگران را سہائی شدے

حکایت

بزارید وقتے زنی پیش شوے کہ دیگر محنتان زینقال گوسے
 بازار گندم فروشان گراسے کہ این جو فروش است کندم نماسے
 نه از مثنوی کار و حسام گس بیک ہفتہ رویش ندیدست کس
 بدلہ اری آن مسد صاحب نیاز بن گفت کاسے روشنائی سباز
 بآئید سا کلبہ آنجا گرفت نہ سدی بود نفع ازو- و اگر گرفت
 رونیک مسدوان آزاده گیر چو استادہ دست افتادہ گیر
 بخشایے کاتان کہ مسد حق اند خریدار دکان بے رونق اند
 جوانمہ و اگر راست خواہی ولیست * کم پیشہ شاہ مسدوان علیست

حکایت

شنیدم کہ پیرے براہ حجاز بھہر خطوہ کردے دو رکعت نماز
 چنان گرم رود طریق خدایے * کہ خارے مغیلا ن نکلدے زیالے
 باختر و سواس خاطر پیش پسند آمدش در نظر کار خویش
 تبلیس ابلیس و رچاہ رفت * کہ توان ازین خوبہ راہ رفت
 گرش رحمت حق نہ دریافتے غم و رش سر از جاہ بر تاسفتے
 کیے ہاتھ از غمیش آواز داد کہ اسے نیک نخت مبارک نہاد

مپندار اگر طاعتی کرده که نعل بدین در گه آورد
 با حسان آسوده کردن دل به از آلف رکعت بهر متبرک
 حکایت

به بنگ سلطان چنین گفت زن که خیزای مبارک در بنق زن
 بز و تازی خوانت نصیب دهند که فرزند گانت نطفه در دهن
 ۱۴۰ بگفت ابودنجن اسرور سرد که سلطان شب نیت روزه کرد
 زن از ناامیدی سر انداخت پیش همی گفت باخسودل از فاقه ریش
 که سلطان ازین روزه گوئی چه نیت که افطار او عید طفلان ماست
 خورنده که خیرش براید زوست به از صایم الدهر دنیا پرست
 سلم کسی را بود روزه داشت که در مانده را و بد نان پاشت
 ۱۴۵ بگرینچ حاجت که زحمت بری * ز خود باز گیاهی و سرم خود خوری
 خاللات نادان خلوت نشین بجم بکند عاقبت کفر و دین
 صفاست در آب و آینه نیز ولیکن صفایا بسبب آید تمیز

حکایت

نیکو را کرم بود و قوت نبود کفایت بهت در سوت نمود
 که بفرقه خداوندستی مباد جوانمرد را سنگدستی مباد

- ۱۵۰ کسے را کہ بت بلند او فتد مرادش کم اندر کمند او فتد
 چو سیلاب ریزان کہ در کوہ سار نگیزد ہی بر بلندی متدار
 نہ در خورد سرمایہ کروے کسم تنگ مایہ بودے ازین لاجسم
 برش تنگدستے و حرفے نوشت کہ اے خوب فہر جام فرسخ شہرت
 یکے دست کیرم بچندے درم * کہ چند لیت تا من بزندان درم
 ۱۵۵ بچشم اندرش قدر چیرے نبود ولیکن بدتش پیشیزے نبود
 نجمان بندی فرستاد مرد کہ اے نیک ناسان ازاد مرد
 بدارید چندے کف از دامنش و گرمی گسریز دھمان بر منش
 وز آنجا بزندان در آمد کہ خسیہ ازین شہر تا پلے واری گسریز
 چو گنجشک در بازو دید از نفس قرارش نا خدا ندر و یک نفس
 ۱۶۰ چو باد صبا زان زمین سیر کرد نہ سیرے کہ بادش رسیدے بگرد
 گرفتند حالے جو انہدورا کہ حاصل کنی سیم یا مسدورا
 بمچپارگی راہ زندان گرفت کہ مرغ از قفس رفتہ تنوان رفت
 شنیدم کہ در حبس چندے بماند نہ شکوت نوشت و فساد خواند
 زمانہا نیا سود شہا سخت برو پار سائے گذر کرد و گفت
 ۱۶۵ پنہارست سال مسدوم خوری چہ پیش آمدت تا بزندان دری

گفت اسے بلیس مبارک نفس   تھو دم بحلیت گسری مال کس
 کیے ناتوان دیدم از بند ریش   خلاش ندیدم بجز بند خویش
 نیامد بند و یک را یم پسند   من آسوده و دیگرے در کن
 مہ و آخہ و نیک نامی برو   زب زندگانی کہ ناش نمسود
 تنے مردہ دل زندہ در زیر گل   بہ از حالے زندو مہ دل
 دل زندہ مہ گزنگرد و ہلاک   تن زندہ دل گر ہیر و چہ باک

۱۷۰

حکایت

کیے در ہیابان گلے تشنیفت   برون از رمتی و رجالتش نیات
 کل و لو کہو آن پسندید کیش   چو جہل اندر آن بہت ستار خوش
 بخدمت میان نسبت و بازو کشاد   سگ ناتوان دادے آب داو
 نہ بود پیغمبر از حال مسود   کہ و اور گسا سان او غفو کرو
 الا گر جفا کاوی اندیشہ کن   و فاپیش گیر، کرم پیش کن
 کجا گم شو و خیر بانیک مسود   کہ او باگے نیامد ہی گم نکسود
 کرم کن چنان کت بر آید ز دست   جہان بنان در خیر بر کس نسبت
 بیت طار زر بخش کردن ز گنج   نہ باشد چو قیاطے از دست رنج
 برو بر کسے مار و رخور و زور   گر ان است پلے فتح پیش حرر

۱۷۵

۱۸۰

تو با خلق نیکی کن اسے نیکبخت کفر و انگریز و خدا بر تو سخت
گوارا پا در آید نمساند اسیر مگر افتادگان را بود مستگیر
بازار فسان مدہ ر ر سبے * کہ باشد کہ افتد بے ماند ہے

چو تکین و جاہت بود بدوام مکن زور بضع و دوش عام
کہ افتد کہ با جاہ و تکین شود * چو بنیق کہ ناگاہ فرزند شد ۸۵

نصیحت شنو سر دم دور بہین نپاشند در ہیچ دل تخم کین
خداوند خدایان می کند کہ برخوشه چین سر گردان می کند

نترسد کہ نعمت بسکین دهند و ز آن بار غم بر دل این نهند
باز و رندان کہ افتاد سخت پس افتادہ را یاد رسی کرد سخت

دل زیر دستان نبا بہ شکست ۱۹۰ مبادا کہ روزی شوی زیر دست

حکایت

بنالید و رویشے از ضعف حال بر تقدیر وئے خداوند سال
پہ نیار و دوش سید دل نہ دانگ بر روز و سہر بارے از طیرہ باگ

دل سایل از جور او خوان گرفت سر از نم بر آورد و گفت اسے شکفت

نواگر ترش روی بارے چہ آست مگر می نترسد ز طعی خاست

بے سو و کوئے نطر تا غلام ۱۹۵ : اندیش بخواری و جب تمام

بنا کردن شکر پروردگار   شنیدم که برگشت از روزگار
 بزرگیش سر در تباهی نهاد * عطار و قلم در سیاهی نهاد
 تفاوت برهنه شاندش چو سیر   نه بارش را کرد و نه بار کیسه
 نشاندش قضا بر سر از فاقه خاک * * * * *
 ۲۰۰ سرپایه حاشی در گونگشت   برین ماجرا روزگای گذشت
 غلامش بدست کریم فتاد   تو آنکه دل و دست در روشن نهاد
 بیدار سکین آشفته حال   چنان شاد بودی که مکین بال
 شبانگه کی بر درش نقد خست   ز سختی کشیدن قدمش سب
 بفرمود صاحب نظر بنده را   که خوشنود کن سر و در ساند را
 ۲۰۵ چونزد یک بردش ز خوان بهر   بر آور دے نخستن نعره
 شکسته دل آمد بر خواجه باز   عیان کرده اشکش بدیا چه راز
 پسید سالار فرخنده خوی   که اشکت ز جور که آمد بر وی
 گفت اندرونم بشورید سخت * * * * *
 که ملک وے بودم اندر قسیم   خداوند اسباب و اسلاک و سیم
 ۲۱۰ چه کوتاوشد دستش از غر و ناز   کند دست خواهش بدرها و راز
 بخندید و گفت ای سپهر جو رنیت   ستم بر کس از گروش و ور نیت

نہ آن شہر و سیت مزارگان   کہ بروے سہ از کبر بر آسمان
 من آنم کہ آن روزم نہ در براند   بروز منش و ور گیتی نشاند
 بگم کرد باز آسمان سوے من   بیفتاند خاک غم از روے من
 ۲۱۰ خدایے از بخت بنبد دورے   گشاید بفضل و کرم و کیرے
 با مخلص بے نواسیر شد   با کارِ منعم نہ بر زیر شد

حکایت

یکے سیرت نیک مردان شنو   اگر نیک مردی و مردانہ رو
 کہ شبلی ز حانوت گندم فروش   بدہ بردان بان گندم فروش
 نگہ کرد و مورے در آن غنہ دید   کہ سرگشتہ ہر گوشہ می دوید
 ۲۱ ز رحمت ہر شب نیارست خفت   ہماوے خود بارش آورد و گفت
 مروت نہاشد کہ این مور ریش   پراگندہ گردانم از جائے خویش
 درون پراگندگان جمع دار   کہ جمعیت باشد از روزگاد
 چہ خوش گفت فرو و سئی پاک زاد   کہ رحمت بر آن تربت پاک باد
 میازار مورے کہ دانہ کش ست   کہ او نیز جان دار و جان خوش ست
 ۲۲ سیاہ اندرون باشد و سنگ دل   کہ خواہد کہ مورے شود تنگدل
 غنن برسد ناتوان دست زور   کہ روزے پایش در افنی چو مور

بخشید بر حال پروانه شمع   نگه کن که چون سوخت پیش جمع
گرفتم ز تو ناتوان تر بیست   توانا تر از تو هم آخر کسیت
گفتار

بخش اے پر کاومی زادہ قید   باسان اتوان کسرو حشی بقید
۲۳۰ عدو را با لطف گردن به بند   که نتوان بر زمین به تیغ این کند
چو دشمن کرم بیند و لطف وجود   نیاید و گر خبث از و در وجود
مکن بد که بدبینی از یار نیک   نیاید ز تخم بدی باریک
چو بادوست دشوار گیری و تنگ   نخواهد که بیند ترا نقش و رنگ
و گر خواجه با دشمنان نیک دوست   بسے بر نیاید که گردند و دوست

حکایت

۲۳۵ برہ در کیے پیشم آمد جوان   تنگ و ز پیش گو سپند دوان
بد و گفتم این ریمان است و بند   کہ می آراند رپیت گو سپند
سبک طوق و زنجیر از و باز کرد   چپ در است پوئید ان آواز کرد
هنوز از پیش تازیان می دوید   کہ جو خور و و بود از کف م و دعوید
چو باز آمد از حیش باری بیاس   مراد بد و گفت اے خداوند اس
۲۴۰ نه این ریمان می بزد با نیش   کہ احسان کند سے است و گردنش

بلطفی که دیدست پیل دمان نیار و بسی حمله در پیلان
بدان را نوازش کن اے نیکو که سگ پاس دار و چوان تو خود
بران مرو کند است دندان یوز کرمان لہ زبان برپیشش دروز

حکایت

یکے روئے دیدے دست و پاے دو ماند در لطف و صنع خداے
۲۴۵ کہ چون زندگانی برمی برد بدین دست و پاے از گجانی خود
درین بود و رویش شوریدہ نگ که مخیرے جواد شغالے بنگ
شغال نکون نخت را شیر خود بماند آنچہ رواہ اند و سہ خود
دگر روز باز اتفاقے فتاد کہ روزی رسان قوت روزش بداد
یقین دیدہ سر و بیندہ کرد شد و تکیہ بر آفہ غنیدہ کرد
۲۵۰ کزین پس بکنجے نشینم چو سوز کہ روزی نخوردند پیلان بزور
ز نخدان فرود چندے بحیب کہ بخشدہ روزی فرستد ز غیب
نہ بیگانہ بیمار خوردش نہ دوست چو خپش رگ و استخوان ماند و پوست
چو صبرش نماند از ضعیفی و ہوش نہ دیوار محرابش آمد بگوش
بروشہ درندہ باش اے دغل مینداز خود را چو رواہ قتل
۲۵۵ چنان سعی کن کر تو ماند چو شیر * چو رواہ چو باشی لوا ماندہ سیر

چو شیران کراگه دن فربه است   گرافند چورو بهنگ ازوے بہت
 بچنگ آرو بادگیران نوش کن   نہ بر فضلہ دیگران گوش کن
 بخورتا توانی ز بازوے خویش   کہ سعیت بود و رتازوے خویش
 چو مردان بر رنج و راحت سان *   مختخت خورد دست رنج کن
 ۲۶۰ بگیر اے جوان دست درویش پر   نہ خود را بیفگن کہ دستم بگیر
 خدا را بران بندہ بخشایش است   کہ خلق از وجودش در آسایش است
 کرم و زرد آن ہر کہ مغرے در دست   کہ وون ہمتا تند بے مغر و پوست
 کسے نیک بیند بہر دوسہ اے   کہ نیکی رساند بخلق خداے
 ندیدی کہ در راہ پابند کیش   چہ گفت آن شتر بان بفرزند خویش
 ۲۶۱ بخورتوشہ بامردم نیک مسو   کہ ایشان تنہا بخوابند خورد

حکایت

شنیدم کہ مردیت پاکیزہ بسوم   بشناسا ورہ دور آقضاے روم
 من و چند سالوک صحرانورد   برفتیم و تا صبح بیدار مسو
 مرد چشم ہر یک بوسید و دست   بتملکین و عزت نشاند نوشت
 زرش دیدم و زرع و شاکر و درخت   ولے بے مروت چوبے بر درخت
 بخلق و لطف گرم روم دلدود   ولے دیگدانش قوی سرد بسود

بر شب نبودش قرار و مجموع * ز تسبیح و تهلیل و سارا ز جوع

سحر گه میان بست و در باز کرد همان لطف و بوسیدن آغاز کرد

یکے بُد که شیرین و خوش طبع بود * که با ماسا سر در آن رنج بود

سرا بوس گفت تبصیف ده که در دیش را توشه از بوسه به

۲۷۵ بجست من دست برکش من مرا مان ده - و کفش بر سر بن

باشیار نسوان سبتی بوده اند نشب زنده داران دل مرده اند

همین دیدم از پاسبان تار دل مرده و چشم شب زنده دار

کرامت جوانمردی و مان هیست مقالات بیوده طبل تهیست

قیامت سے بیسی اندر بهشت که معنی طلب کرد و دعوی بهشت

۲۸۰ معنی توان کرد دعوی دُریست دم بے قدم تکیه گاه است نست

حکایت

شنیدم در ایام حاتم که بود * بنجیل اندر شش باد پائے چو دو و

صبا تر غمے رعد بانگ اوسے که بر برق پیشی گرفتے ہے

تنگ تراله میرنجیت بر کوه و دشت تو گفتی مگر ابر نیان گذشت

یکے سیل رفتار با موی نورد که باد از پیش باز ساندی چو گرد

۲۸۵ ز اوصاف حاتم بهر مرز و بوم بگفتند برخه سلطان روم

که بهتک او در کرم مردنیت چو اسپش بچولان و ناورد و نسیب
 بیا بان قسودے چو کشتی بر آب که بالائے سیرش پشود غراب
 بدستور دانا چنین گفت شاه که دعوی خجالت بود بے گواه
 من از حاتم آن اسپ تازی نژاد بخوابسم گر او کمزمت کرد و داد
 بدانم که دروے شکوه مهیت و گرز و کند بانگ طبل تهیت ۲۹۰
 رسول هند سد عالم بکے * روان کرد و ده مرد همسرا ده
 زمین سرده و ابر گریان بر او صبا کرده بار و گر جان درد
 بمنزل که حاتم آمد فرو * بر آسود چون تشنه بر زنده فرو
 نماطے بنگیند و ایے کاشت بدان شکر و او شان زر بهشت
 شب آنجا بسودند روز دیگر گفت آنچہ دانست صاحب خیر
 بمی گفت و حاتم بهشان چو مست زحمت بدندان نمی کند دست
 که اس به دور مد نیک نام سدایش از نیم گفتی پیام
 من آن باد بقار و دل شتاب رهبر شمشادش کدم کباب
 که دانستم از بول باران و سیل شاید شدن در چه گاه خیل
 بنوعی و گرز و و راهم بنود جز او برور با گاهسم بنود
 مژوت ندیدم در این خویش که همان بخشد دل از فاقه ریش

مرانام باید در اقلیم فاش و گرسب نامور گویا باش
 کسان را درم داد و تشریف و سپ * طبیعت اخلاق نیکونہ کسب
 خیر شد بروم از جوانمردی * ہزار آفرین گفت بر طبع و س
 ۲۰۵ ز حاتم بدین نکتہ راضی شد ازین فقر تر ماجرے شنو

حکایت

نذامہ کہ گفت این حکایت مین کہ بود ہست فرماندے دین
 ز نام آوران گوے دولت ربود کہ در گنج بخشی تطیرش نبود
 توان گفتن اورا سحاب کرم کہ دستش چو باران فشانے درم
 کسے نام حاتم خبر دے برش * کہ سودا نمقے از و بر سرش
 ۲۱۰ کہ چند از متالات آن باد سنج * کہ نہ ملک دارد نہ فرمان و گنج
 شنیدم کہ جسنے ملوکانہ ساخت چو چنگ اندر آن بزم خلقے نواخت
 در ذکر حاتم کسے باز کرد و گرسب شنا گفتن اعنا کرد
 سد سدا بر سر کینہ داشت یکے را بخون خوروش بر گاشت
 کہ تا ہست حاتم در ایام مین نخواہد نیکی شدن نام مین
 ۲ بنا جوے راہ نبی طے گرفت بگشتن جو انمرد را پے گرفت
 جو انے بر وہیش باز آمدش کزد بوسے انے نہ از آمدش

کُور وے و دانا و شیرین زبان
 کرم کرو و غم خور و و پوزش نمود
 نهد و ش سحر بوسه بر دست و پائے
 ۳۲۰ بگفتا نیارم شد اینجا مقیم
 بگفت ار نهی با من اندر میان
 من دار گفت اے جو انم و گوشت
 درین بوم حاتم شناسی مگر
 سرش بادشاهه یں خواست
 ۳۲۵ گرم و دنامی بد آنجا که اوست
 بجهه یه برنا که حاتم منم
 نباید که چون نبع گد و سفید
 چو حاتم باز اوگی سنجھاو
 بخاک اندر افتاد و بر پائے خست
 ۳۳۰ بنیادخت شمشیه و ترش نساو
 که گر من گلے بر و جودت زخم
 و چشمش بوسه و در برگرفت

بر خوش برد آن شبش سیمان
 بد اندیش را دل به نیکی ربود
 که نزدیک ما چند وزے پیائے
 که در پیش دارم محبت عظیم
 چو یار ان یکس بکوشم بجان
 که دانم جو انم و پاد پرده پوش
 که فرخنده راسے هست نیکو سیر
 ندانم چه کین در میان خاست
 بین چشم دارم ز لطف تو دوست
 سرانیک بعد اکن قین از تنم
 گزشت رمد یاشی نامید
 جو ان را بر آمد خروش از نهاد
 گشت خاک بوسید و گد یار دست
 چو بیچاگان دست برکش نهاد
 بنویک سداوان نه سر و تنم
 و ز آنجا طریقی میں ار گد رفت

ملک در میان دو ابروئے مرد   بدانت حالے کہ کارے نکرو
 بگفتا بیا تا چہ داری خبر   چہ ابر نہ بستی بقراک س
 مگر بر تو نام آوری حملہ کرد   نیاروی از ضعف تا پشہ
 جوانمرد شاطر زمین بونہ داد   ملک را شن گفت و تمکین نہا
 کہ در یافتم حاتم نام جوے   ہنرمند و خوش منظر و خوب روے
 جوانمرد و صاحب خرد و دیدش   بمر و انگلی فسوق خود دیدمش
 را بار لطفش و دنا کرد پشت   بشمشیر احسان و فضل کمشت
 بگفت آنچه دید از کرمادوس   شہنشاہ شن گفت برآلے طے
 فرستادہ را داد نھرے درم   کہ مھست بر نام جاتم کرم
 مرا و رارسد گر گواہی دہند   کہ معنی و آوازہ اش ہمہ اند

حکایت

شنیدم کہ طے در زمان رسول * نکردند منشور ایمان قبول
 فرستاد لشکر بشیر و نظیر   گرفتند از ایشان گروے اسیر
 بفرمود کشتن بشمشیر کین   کہ ناپاک بسوزند و ناپاک دین
 زنی گفت من دخترے حاتم * بخوابید ازین نامور حاکم
 کرم کن بجائے من اسے محتّم   کہ مولاے من بود از انبل کرم

بفرمانِ پیغمبر پاک راے   کشادند زنجیرش از دست و پاے
 در آن قوم باقی نہاوند تیغ   کہ راند سیلابِ خون بیدریغ
 ۳۵۰. بزاری بشمشیر زن گفت زن   سدانید با جملہ گردن بن
 مروت بنیم رہای ز بند   بتنها و یارانم اندر کند
 بھی گفت گریان بر اخوان طے   بسمع رسول آمد آواز دے
 بخشیدش آن قوم دیکر عطا   کہ ہرگز نکرد اصل گوہر خطا

حکایت

ز بیگاہِ حاتم کیے پیدمرو   طلب وہ درم سنگ فانیہ کردو
 ۳۵۰. ز راوی چنین یاد۔ دارم خبر   کہ پیش فرستاد تنگے شکر
 زن از خیمہ گفت این چه تدبیر بود   ہمان وہ درم حاجت پیر بود
 شنید این سخن نام بردارے   بخندید و گفت اے دلارام خے
 گرو درخور حاجت خویش خواست   جو انمروی آل حاتم کجا است
 چو حاتم بازاد۔ مروی دکر *   ز دوران گیتی نیامد مگر
 ۳۶۰. ابو بکر سعد آن کہ دست نوال   نہد متش بر وہسان سوال
 رعیت پناہا دلت شاد باد *   بیت سلمانی آباد باد
 سرا فرزد این خاکِ فرخندہ بوم   رعدلت برا قلم یونان و روم

چو حاتم که گزیتے قے وے   نبر وے کس اندر جهان نام طے
 شناساند از آن نامور در کتاب   ترا هم شناساند و هم ثواب
 ۳۶۰ که حاتم بدان نام و آوازه خواست   ترا جہد و سعی از براسے خداست
 تکلف بر مسر و درویش نیست   نصیحت جز این یک سخن بیش نیست
 که چند آنکه جہت بود و خیر کن   ز تو خیر ماند ز سعدی سخن

حکایت

یکے را خسرے در گل افتاده بود   ز سودا اش خون در دل افتاده بود
 بیابان و باران و سرما و سیل * فروبشت ظلمت بر آفاق دیل
 ۳۷۰ ہر شب درین غصہ تا با سداو   سقط گفت و نفرین و دشنام داد
 نہ دشمن ہست از زبانش نہ دوست   یہ سلطان کہ آن بوم و برز آن اوست
 قضا را خداوند آن ہن دشت   در آن حال منکر بر و برگشت
 شنید این سخنها و دور از صواب   نہ صبر شنید نہ روئے جواب
 بچشم سیاست درونگرست   کہ سودا این بر من از بہر چیست
 ۳۷۵ یکے گفت شاہا بہ تیغش زن   ز روئے زمین بیخ عمرش بکن
 نگہ کرد سلطان عالی محل   خودش در بلا دید و خود ر و حل
 بخشید بر حال سکین مرد   فرو خود و چشم از سخنها سرد

زرش داد و سپ و قبا پستین   چه نیکو بود و مرد و وقت کین
یکے گفتش اے پیے عقل و ہوش   عجب رستی از قتل گفتا خوش
۳۸۰ اگر من نبالیم از درد و خوشی   و سلا نعام فرود و در خور و خوش
بی رہی سہل باشد جدا * اگر مردی احسن الی من آسا
حکایت

شہیدم کہ مغرور از کبر بست   در خانہ بر روئے سایل بہ بست
بہنجے فروغ نہایت سرد   جگر گرم و آہ از تن سینہ سرد
و آمد یکے و دو شہیدہ چشم   پیر سیدش از سوجب کین و خشم
۳۸۵ فرو گفت و بگریست بر خاک کہے   بنوائے کزان چشمتش آمد بروے
بگفت اے فلان ترک آزار کن   یک امشب بنزد من افطار کن
نخل و نوازش کی بیان کشید   بمنزل در آور و دش خوان کشید
بآسود و رویش و تن نہاد   بگفت ایندوت و دشنامی دھاو
شب از گردش قلم حیدے چکید   سحر دیدہ بر کرد و دنیا بدید
۳۹ حکایت شہ اندر افتاد و خوش   کہ بے دیدہ و دیدہ بر کرد و دش
شہدین سخن خواجہ سنگدل   کہ بگشت و رویش از تن گدل
گفتا حکایت کن اے نیکبخت   کہ چون سہل شد بر نو این کا سخت

کہ برکوت این شمع گیتی فدور   بگفت اے تم گار آشفته روز
تو کو تہ نظر بسوی وست رہے   * کہ شغول گشتی بچقہ از بہاسد
۳۹۵ بروئے من این درکے کسویار   کہ کردی تو بر روئے او در فزار
اگر بوسہ بر خاک و دان زنی   بروی کہ پیش آیت روشنی
کسانے کہ پوشیدہ چشم دل اند   ہسانا کزین قوتیا غافل اند
چو برگشتہ دولت طارست شنید   سہ انگشت حسرت بدنمان گزید
کہ شبیاز من صیدام تو شد   مرا بود دولت مبام تو شد
۴۰۰ کسے چون بدت آور و جسہ باز   فرو بردہ چون سوش و نمان باز
گفتار

آلا گر طلبگار اہل دلی   ز خدمت مکن یک زسان کاہلی
خورش وہ بکنجشک و کبک و حمام   کہ یک روزت افتد ہمائے بہام
چو ہر گوشت تیر نیل از افگنی   اسید است ناگہ کہ صیدے کنی
دورے ہم بر آید ز چندین عطف   ز صد چوبہ آید یکے بر عطف

حکایت

۴۰۵ نکلے را سپہ گمست اورا علم   شبانگہ بگید دید درت افلہ
تہ ہر خمیہ پر سید و ہر سوش تافت   تبارکی آن روشنائی بیافت

جو آسہ بر سر دم کاروان   شنیدم کہ می گفت بر ساروان
 ندانی کہ چون راہ بروم بدوست   بر آنکس کہ پیش آمدم افتخار
 از آن اہل دل در پیہ برکس اند   کہ باشد کہ روز بجوے رسند
 ۴۱۰ بہند از برائے دلے بارہا   خورد از برائے گلے خارہا

حکایت

نہ تاج ملک نہ اوہ در بنسج   شبے لعلے افتادہ در سنگلاخ -
 پد گرفتش اند شب تیر و نگ   چہ دانی کہ گوہرک ہم است و نگ
 ہمہ سنگہا پاس داراے پہر   کہ لعل انومیانش نہ باشد بدہر
 و راوہ باش پاکان شوریدہ و نگ   ہمان جاے تار یک لعل اند و نگ
 ۴۱۵ بہغت بکش بارہ جاے   کہ افتد بہر وقت صاحب دلے
 کسے را کہ بادوستے نہ خوش است   بنی کہ چون بار دشمن کش است
 نہ در چو گل جامہ از دست خار   کہ خون و دل افتادہ خند و چہار
 عنم جلد خور در ہوانے یکے   مراعات صدکن برائے یکے
 گرت خاک پایان شوریدہ سہ   حقیر و فقیر اند اندر نظر
 ۴۲۰ تو ہر گز بہین شان بچشم پسند   کہ ایشان پسندیدہ حق پسند
 کسے را کہ نزدیک نطت بدوست   چہ دانی کہ صاحب ولایت خود دوست

در معرفت بر کانیست باز * که در هاست بر روی ایشان فراز
 با تلخ عیش و تلخی چشان که باشند در جلسہ دامن کشان
 بوسی کرت عقل و تدبیرست * ملک زاده را در نوا خانه دست
 ۴۲۵ که روزی برون آید از شہ بند بلبیت بخشد چو گرد بلب
 مسوزان درخت گل اندر خریف که در نو بہارت نماید طریف

حکایت

یکے زبہ خج کس دن نہاشت زرش بود یار از خود دن نہاشت
 نخوردے کہ غلطہ بر آسایدش ندادے کہ فسد و بکار آیدش
 شب و روز در بند ز بود و سیم زرو سیم در بند و سیم
 ۴۳۰ برانت روزے سپرد و کمین کہ نمسک کجا کرد و زور زمین
 ز خاکش بر آورد و بر باد داد بشنیدم کہ سنگ در آبخا نہاد
 جوانمہد را ز بقتائے نکرد بیک و متش آمد بدگر بخسرو
 کمین گم زنے بود ناپاک رو کلامش ببار و میسر گرد
 نہادہ پر خجک در نامے خویش * یہ خجکے و نامے آورده پیش
 ۴۳۵ پر زار و گہ بیان بمشہ سخت سپر بامدادان بخندید و گفت
 زار از بہ خوردن بود اسے پدر ز بہر نہادون چہ سنگ و چہ نہ

ز راز سنگ خار ابرون اورند کہ باد وستان و عنبر ان خورند
 ز راز کف مسدود نیاپرت * ہنوز اسے برادر بنگ اندرست
 چو در زندگانی بدی با عیال گرت مرگ خواهند از ایشان سال
 عیال تو انکہ خورند از توسیر کہ از بام پنجہ گز افستی بزیر
 ۴۴۰ بنجیل تو انکہ بدینار و سیم طلسمیت بالاس گنجہ مستقیم
 از آن سالمانی بلند زرش کہ لرزد طلسمے چنین بر سرش
 بنگ اجل ناگش بشکند آسودگی گنج قست کنند
 پس از ہر دن و گہ و گہ دن چو پور بخور پیش از آن کت خور و گرم گور
 ۴۴۵ سختمار سعدی شال است و پند بکار آیت گر شوی کار بند
 در پیغ است ازین روے بر ناقص کزین روے دولت تسوان یافتن

حکایت

جوانے بدانگے کرم کردہ بود تہمتائے پیسے بر آوردہ بسود
 بچہ گرفت آسمان ناگش فستاد سلطان کا بشتہ گیش
 تکا پوے ترکان و غوغای عام تماشا کنان بر در و کوے ہام
 چو دید اندر آشوب و روشنی سپر جوان را بدست خلیق اسیر
 ۴۵۰ دلش بر جو نمود مسکین نجست کہ بارے دل آوردہ بودش پست

بر آورد۔ زاری کہ سلطان بشود
 بہم بر بجے سود و ست دینغ
 بفریاد ازیشان برآمد خروش
 پیادہ بہر تا در بار گاہ ۴۵۵
 جوان از میان رفت و بروند پیر
 بہوش پیر سید و ہیبت نمود
 چونیک است خوئے من و ہر استی
 بر آورد پیر دلاور زبان
 بقول دروغے کہ سلطان بشود ۴۶
 ملک زین حکایت چنین بر شکفت
 وزین جانب اُفتان و خیزان جوان
 یکے گفتش از چار سوئے قصاص
 بگوشش فرو گفت کے ہوشمند
 یکے تخم برخاک از آن می نہد ۴۶۵
 جوئے باز دارد بلائے دُشت * عصائے شنیدی کہ عوج بہشت
 حدیث درست آمد از مصطفیٰ * کہ بخشایش خیر دفع بلا

جهان ماند و خوئے پندیند
 شنیدند ترکان آہیختہ تیغ
 طبانچہ ز نمان بر سر و روئے و دوش
 دویدند بر تخت دیدند شاہ
 بگسردن بر تخت سلطان اسیر
 کہ مرگ منت خواستن از چہ بود
 بدسروم آخر چرا خواستی
 کہ اے خلقہ در گوش خلعت جان
 نمرودی و بیچارہ جان بہر
 کہ خیزش بخشید و چیزے نگفت
 ہی رفت بیچارہ ہر سود و ان
 چہ کردی کہ اسد بجانت خلاص
 بجانے و دانگے رہیدم ز بند
 کہ روز فروماندگی بردہد
 عصائے شنیدی کہ عوج بہشت
 کہ بخشایش خیر دفع بلا

عدوانہنی درین تبعہ پاسے کہ بوکر سعد ست کشور خدا سے
 بگیہ اے جانے بروے تو شاد * جہان را کہ شادی بروے تو باد
 ۴۷. کس از کس بدور تو بارے نبود گلے و چمن جور خارے نبود

توی سایہ نطف حق بر نشین * بیعبر صفت رحمت العالمین
 ترا قدر اگر کس نداند چہ نسیم * شب قدر می ندانند ہم

حکایت

کسے دید صحرائے مختلہ بخاب
 مس تفتہ رے زمین ز آفتاب
 ۴۷۵ ہی بر فلک شد ز مردم خروش
 دماغ از تبش می بر آمد جوش
 یکے شخص ازین جلد و سایہ
 بگردن بر از خلد پیہ سایہ
 پیر سید کے محاسن آراے مرد
 کہ بود اندرین محاسن پائے مرد
 زرے و اشتم بر در خانہ گفت
 بلیہ درش نیک وے نجفت
 درین وقت نو میدی آن مرد
 کہ یارب برین بندہ خنثائے
 ۴۸۰ چہ گشتہ چو حل کہ دم این را
 کہ جہود و سائیدہ متش
 در خیمت مرد کہ ہم با دار
 بشارت خداوند شہزادہ
 بقیہ اند و بر سفرہ نعمتش
 وزو بکنی ہی نہرم کوہا

خطب را اگر تیشہ بر پے ترسد   و رخت برومند را کے ترسد
بسے پایے داراے درخت نہر   کہ ہم میسود واری و ہم سایہ و
کفتار

۴۸۵ بکفیم و رہ باب احسان بسے   ولیکن نہ شرط بہت باہر کے
بخورم آزار را خون و سال   کہ از سنج بہ گندہ بہ پروبال
یکے را کہ باخواہ تست جنگ   بدشش چرامی وہی چوب و سنگ
بر انداز سنجی کہ خار آورد   و رختے سپرور کہ بار آورد

۴۹۰ کسے را بد و پایہ متہران   کہ بہ کمتہران نہ دارد گران
بختایے رہ کہ عالم است   کہ رحمت برو ظلم بہ عالم است
جان سوز را کشتہ بہتر چسراغ   یکے بہ و را آتش کہ خلقے بد راغ
بر آنگس کہ بر دزد رحمت کند   بیاروے خود کاروان می زند

۴۹۵ بنمایندگان را بہ سر بیاد   ستم بہ ستم پیشہ عمل است و داد
شنیدم کہ مردے غم خانہ خود   کہ زنبور در سقف او لائے کرد
نیش گفت او ایشان چو خاہی کن   کہ مسکین پریشان شود از وطن
بد مرد و انا پس کار خویش   گرفتن یکے وز زن را بہ نیش
زن بے خسو برد و بام و کوے   بھی کرد فیہ و می گفت شوے

مکن رو بر سرم ای زن ترش   تو گفتی که ز بسور سگین بگش
 کسے بادیان نیکوئی چون کند   بدان راتخمل بد افزون کند
 ۵۰۰ چو اندر سه بنی آزار حلق   بتمشیه تیزش بیزار حلق
 سگ آخر که باشد که خواش نبند   بفرماید تا استخوانش دهنند
 چو نیکو ز دست این مثل پیرو   ستور لکد زن گران باره
 اگر نیک فردی نماید عس   نیارد بشت خفتن از وزد کس
 نه نینه در حلقه کار راز   بقیمت تر از نیشکر صد هزار
 ۵۰۰ نه کس سزاوار - باشد بهال   یک مال خواهد یک گوشمال
 چو گم به نسوانی کبوتر بر و   چو فربه کنی گریه سرف و
 بنای که نمک ندارد اساس   بلندش مکن و کنی زو بر اس
 چه خوش گفت به ام صواشین   چو یکسان تو سن روش بر زمین
 و اگر ای از گل باید گرفت   که گر سر شد باز شاید گرفت
 ۵۱۰ بندها پر و جله در آب کاست   که سود ندارد و چو سیلاب خاست
 چو گل غیث آمدت در کند   بگش ورنه دل بر کن از گو سفند
 از ابلیس هرگز نباید سجود   نه از بد گهر نیکوئی در وجود
 بداندیش را جای و فرصت مد   و در چه و دیو در شیشه

۵۱۵ گموشاید این مار گشت کجوب
 قلم زن که بد کرد باز یوست
 چو زیر سنگ تو دار و کجوب
 قلم بہتر او را بشمیرست
 تیرا می برد تا آتش دہد
 مہتر کہ قانون بد می نہد
 گوی ملک را این مہتر بس است * مہتر خوانش کہ مہتر کس است
 سعید آورد قبول سعدی بجای
 کہ تو غیر ملک است و تدبیر و رای

باب سیوم در عشق

خوشا وقت شویدگان غمش * اگر زخم بینند و گر مرمش
گدایان از بادشاهی نرسور * بآیدش اندر گدائی صبور

و ما دم شراب السم در کشند * و گر تلخ بینند دم در کشند
لای خمار است در عیش سُل * سلی دار خمار است باشاخ گل
نه تلخ است صبرے که بر یاد اوست * که تلخی شکر باشد از ورت دوست

اسیرش نخواسد بهائی بند * شکارش نجوید حص از کند

سلاطین غارت گدایان سے * منازل شناسان گم کردو پی

ظلمت نشان مستان یار * سبکتر برد اشتهر مست بار

بر وقت شان خلق کے رہ بند * کہ چون آب حیوان بظلمت روند

چوبیت المقدس درون پر قباب * ر باکروہ دیوار بیرون خراب

چو پیمانہ آتش بخود در زنند * نہ چون کرم پریدہ بخود در زنند

ولا لام در بر ولا دام جوے * لب از تشنگی خشک بر طرف جوے

نگویم کہ بر آب و تاونیند * کہ بر شاطی نیل مستنیند

ترا عشق بچون خموی زاب گل * ر باید ہی صبر و آرام دل

ببیداریش فتنہ بر حق و خیال * بخواب اندریش پائے خیال

بصدقش چنان سر نهی در قدم   که بنی جهان با وجودش عدم
 چو در چشمش شایه نیاید زرت *   ز روحناک یکان نماید برت
 دگر با کست بر نیاید نفس   که با او نماند دگر جای کس
 تو گوی بحشم اندرش نسل است *   و گر دیده به سم نهی در دل است
 نه اندیشه از کس که رسوا شوی   نه قوت که یکدم شکیباشوی
 گرت جان نخواهد یکف بر نهی   ورت تیغ بر سر نهی سر نهی
 چو عشتی که بنیاد او بر سداست   چنین فتنه انگیز و فرمان رواست
 عجب داری از سالکان طریقی *   که باشند در بحر معنی غیریقی
 بسودای جانان ز جان مشتعل *   بکس حیب از جهان مشتعل
 بیاد حق از خلق بگر بختی *   چنان مست ساقی که می ریخته
 شاید بارو دوا کردشان   که کس مطلع نیست بر درویشان
 است از ازل به چنان شان بگوش *   بفریاد قائلوا بلی در خسروش
 گدای عمل دار غلّت نشین   قدمای خاکی دم آتشین
 بیک نعره کوبی ز جا بر کنند   بیک ناله شهسای هم بر زنند
 چو بادا ند پنهان و چالاک پوی   چو سنگ اندر خاموش و تبیح پوی
 سحر با بگیند چندان که آب   فرو شوید از دیده شان کل خواب

فرس کشته از بس که شب رانده اند * سحر که خوشان که واسانده اند
 شب و روز در بحر سودا و سوز نداشت از آشفتنی شب ز روز
 چنان قنہ بر حسن صورت نگار * کہ با حسن صورت ندارند کار
 ندانند صاحب دِلان دل نبوت * و گر آلبے داد بے مغر و گوشت ۳۵
 مے ضن وحدت کسے نوش کرد * کہ دنیا و عتیقی فہاموش کرد

حکایت

شنیدم کہ وقتے گدا زاده نظر داشت با بادشاہ زاده
 ہی رفت و می بخت سوداے خام خیالش فرورده دندان بکام
 زمیدانش خالی بودے چو میل ہمہ وقت پہلوے اسپش چو میل
 دلش خون شد ز اور دل بمبند * وے پیش از گسیہ در گل بمبند ۴۰
 رقیبان خبر یافتندش زور و گے باو گفتندش اینجا مگرد
 وے رفت یا آمدش روے دست و گرخیہ ز در بر سد کوے دوست
 غلامے شکستش بہ دوست و پاے کہ بارے نکستیت اینجا سیاے
 و گر بارہ صبر و تدارش نمند شکیبای از روے یارش نمند
 گمے وارش از پیش شکر بحور برانندے و باز گشتے بغور ۴۵
 کسے گفتش اے شوخ دیوانہ رنگ عجب صبر داری تو بر چوب سنگ

- گفت این خبا بر من از جورِ اوست
نه شرط است نالیدن از دستِ دوست
- من انیک دم دوستی می زنم
گراود دوست دارد و گردشمنم
- زمن صبر بے او تسخیر مدار
که با او هم امکان ندارد مدار
۵. نه نیروی صبرم نه جائے ستیز
نه اسکان بودن نه جائے گریز
- گموزین در با گرسر تباب
و گرسر چو نیم بند در طناب
- نه پرفا نه جهان داده در پائے دوست
به از زنده در گنج تاریک اوست
- گفت از خسوی زخمِ پیوگان او
گفتا سرت گر بسرد به تیغ
۶. مرا خود ز سرفیت چندان خبر
که تاج ست بر تار کسم یاستر
- مکن با من ناشکیبای عیب
که در عشق صورت غم و شکیب
- چو یقینم از دیده گرسر و سعید *
نه بزم ز دیدارِ یوسف امید
- کیے را که سر خوش بود با کیے
نیاز از او بے بھر اندکے
- رکابش بوسید روزے جوان
بر آشت و بر تافت از وے عنان
۷. بخندید و گفتا عنان بر پیچ
که سلطان عنان بر نه پیچد ز پیچ
- مرا با وجود تو هستی نماند *
بیتا دوام خویشی نماند
- گسم خرم - مینی مکن عیب من
تونی سر بر آورده از جیب من

بدان زهره دستت زدم در کاب که خود را نیاوردم اندر حساب
کشیدم قلم بر سر نام خویش نهادم قدم بر سر گام خویش
۶۰ مرا خود شد تیر آن چشم مست چه حاجت که آری بشمشیر و ست
تو آتش بنی در زن و در گند * که ز خشک در بیشه مساند نه تر

حکایت

شنیدم که بر لحن خنیاگرے برقص اند آمد پی پیکیے
ز دلمای شوریده پیرامنش گرفت آتش شمع در دامنش
پراگند خاطر شد دشمناک یکے گفتش از دوستداران پاک
۷۰ ترا آتش اے دوست دامن بخت * مرا خود بیکدمه دامن بخت
اگر بایی از خوشیتن دم سزن که شرک است بایار و با خوشیتن

حکایت

چنین دارم از پیر داننده یاد که شوریده بصیرانهاد
پدر دور فراقش نخور و نخفت پیر را است بکسوفند و گفت
از آنکه که یادم کس خوش خواند و گر با کسم آشنائی نماند
۷۰ بختش که تاقی جسمالم نمود و کبریه دیدم خیالم منود
نشدم که روسی از خلاق تابفت * که گم شده خویش را با یافت

پراگندگان اندر یفک ۸۰ که هم دو توان خواندشان ملک
 زیاده ملک چون ملک نازمند * شب و روز چون دوزمروم رهند
 قوی بازوان اند و کوتاه دست * خرومندشید او هشتیار مست
 ۸. که آسوده در گوشه خفته دوز ۸۰ گر آشفته در مجلس خرقه سوز
 نه سودای خودشان نه پروای کس ۸۰ نه در گنج تو حیدشان جابے کس
 پرشیده عقل و پراگنده هوش ۸۰ ز قول نصیحت گراگنده گوش
 بدریا نخواهد شدن بطعنایق ۸۰ سمند چه واند عذاب الحریق
 تپی دست سردان پر حوصله ۸۰ بیایان نوردان بی قافله
 ندارند چشم از حلالی بپند ۸۰ که ایشان پسندیده حق بسند
 غنیمت پویشیده از چشم خلق * نه زمار وادان پوشیده دلق ۸۰
 پراز میوه و سلیه و چون رز اند * نه چون ماسی کار و ازرق رز اند
 بخود سرفه و برده همچون صدق * نه مانند دریا بر آورده کف
 گوشت عقل یار است از ایشان می ۸۰ که دیوانه در جام آدمی
 ۹. نه موزم همین استخوانند و پوست * نه هر صورتی جان معنی در و بت
 نه سلطان خدیوار بر بنده ایست * نه در زیر سایه ترنده زنده ایست
 اگر ژاله هر قطره در شد ۸۰ چو خرّمه بازار ازو پر شد

چو غازی بخود در بندند پائے ❖ که محکم رو و پائے چو بین ز جائے
 صریفانِ خلوت سرائے اکت ❖ یک جبره تا نفسی صورت
 ۹۰ بتبع از غرض برنگیند چنگ ❖ که پریند و عشق آگینه است و سنگ

حکایت

یکی شاه پسر در سمرقند داشت تو گوی بجائے سمرقند داشت
 جمائے گرو بروه از آفتاب ز شوحش فیاض و تقویٰ خراب
 تعالیٰ امد از حسن تاغیاتی که پنداری از رحمت است آیت
 بجای رقی و دیدها در پیش ❖ دل و وستان کسوه بان پیش
 ۱۰۰ نظر کردے این دوست و دشمنفت نگه کرد بارے بنی و گفت
 که ایے خیره سر چند پوی پیسم ندانی که من مرغ و امت نیم
 گرت بار دیگر به بنیم به تیغ چو دشمن بیستم ست به دریغ
 کسے گشتش اکنون سرخوش گیر ازین سلسلہ مطلبے پیش گیر
 پندارم این کام حاصل کنی مبادا که جان و رسد دل کنی
 ۱۰۰ چو مفتون بے دل ملامت شنید برود از درون ناله بر کشید
 که بگذارتا زخم تیغ بلاک بغلط اندم لاشه در خون و غال
 مگر پیش دشمن بگویند و دوست که این گشته دست و شمشیر دوست

نمی بینم از خاک کوش گیز * بیداد گو آب رویم مریز
 مرا تو به فرمای اے خود پرست ترا تو به زین گفتن اولیست
 ۱۱۰ بخشای بر من که هر چه او کند و گر قصد خون است نیکو کند
 بسوزاندم هر شبی آتش سحر زنده گسوم بوی خوشش
 اگر میسم امروز در کوئے دوست قیامت زخم خیمه پهلوی دوست
 مده تا توانی درین جنگ پشت که زنده است سعدی که عشقش کشت

حکایت

یکی تشنه می گفت و جان می سپرد * خشک نیکنجته که در آب سوز
 ۱۱۰ بدو گفت نابالغی کای عجب چو مردی چه سیراب چه خشک لب
 بگفتا نه آخند و هان ترکم که تا جان شیرینش در سر کنم
 فتد تشنه در آبدان عمیق که داند که سیراب سیرد غریق
 اگر عاشقی دامن او بگیرد و گر گویدت جان به گو بگیر
 بهشت تن آسانی آنکه خوی که بر دوزخ نیستی بگنبد ری
 ۱۲۰ دل تخم کاران بوزنج کش چو خرم بر آید نخبند خوش
 هرین محبس آمان بجای رسد * که در دور آخر بجای رسد

حکایت

چنین نقل وارم ز سروانِ آه   نغیر این منعم گدایانِ شاه
 که پیر بدریوزه شد با سواد *   در سجده دید و آواز داد
 یک گفتش این خانه خلق نیست   که خیر و هنر بشوخی مایست
 بدو گفت کاین خانه کیست پس   که بخشایش نیست بحال کس
 ۱۲۵ گفتا خموش این چه لفظ خطاست   خداوند خانه خداوند ما است
 نگردد قنیل و محراب دید   بسوز از حبگر ناله بر کشید
 که حیف است از اینجا نه تر شدن   در یغ است محروم ازین و روشن
 زفتم بحسرومی از هیچ کوی   چرا از در حق شوم زرد و روى
 ۱۳۰ هم اینجا کنم دست خوابش و راز   که دانم نگردم تخی دست باز
 شنیدم که ساله مجاور نشست   چو فریاد خواہسان برآورد دست
 شبے پای عمرش فروشد بگل   طپیدن گرفت از ضعیفیش دل
 سحر بُرد شخصه چرخش بر   رَمَق دید از و چون چنان سحر
 همی گفت غُلُّل کُنان از فرح *   و من و قی باب اندیم انقی
 ۱۳۵ طلبکار باید حُصور و حمل   که نشنیده ام کییا اگر ملول
 چه ز بهر ساجاک سیه و کنند   که باشد که روزی سے ز ر کنند
 زرا ز بهر خیر خیر نکوست   چه خواهی خیرین به از یاره دوست

گر از دلبے دل تنگ آیدت   دگر غمگسارے بچنگ آہیت
مہر تلخ عیشے ز روے ترشش   بآب دگر آتشش باز کش
۱۳۰ وے گر بخوبی ندارد نظیر   باندک دل آزار ترکش مگہ
توان از کسے دل سپردا حقن   کہ دانی کہ بے او توان ساختن

حکایت

شنیدم کہ پیے شبے زندہ داشت   سحر دست حاجت تھی بر فراشت
کیے ہاتھ انداخت دگر گوش پر   کہ یہی اصلی رو سہ خویش گہ
برین در دعائے تو مقبول نیست   بخوای بویا بزاری یا نیست
۱۴۰ شب دیگر از نوکر و طاعت نخفت * مُریدے ز حالش خبر یافت گوشت
چو دیدی کنلن وے بہتہ رُ   یہی اصلی سعی چندین مہر
بسیا چہر آشکِ یاقوت فام   حجت ببارید گوشت اے غلام
نویسی انگہ بگہ دیدے   ازین در کہ راہ دگر دیدے
پندار اگر وے عنان بزشکت   کہ من باز وارم ز فکر دست
۱۵۰ چو خواہند محمدم گشت از درے   چہ غم گر شناسد در دیگرے
شنیدم کہ راہم درین کویے نیست   وے بیچ راہم دگر روے نیست
درین بود سہر ز سین و نرا   کہ گفتند در گوش جان نشنا

قبول ست اگر چہ نہ سیتش کہ جزا نپاہے۔ وگنہ تیش

حکایت

شکایت کند نو عورت سے حیوان
 ۱۵۹ کہ پسند چندین کہ با این سپہ
 کائنات کہ با سادین تنہا اند
 زن و سودا ہم چنان دوست اند
 ندیدم درین مدت از شوے من
 کہ بارے بخندید بروے من
 شنید این سخن پیر فرخندہ فال
 ۱۶۰ کیے پانخش داد شیرین و خوش
 دروغ بہت روے از کسے تا فتن
 چہ اسکرشی از ان کہ گرسہ کشد
 رضا وہ بفرمان حق بندہ وار
 کہ چون او بنی حنہ اندگار

حکایت

کیے روز بربندہ دل بسوخت
 ۱۶۵ ترا بندہ از من بہ افتد بے
 کہ می گفت و فرماندش می فروخت
 مرا چون تو خواجہ نہ نقد کسے
 کہ در باغ دل قاتش سر و بود
 طیبے پری چہرہ مرد بود

نه از چشم بیمار خویش خبر   نه از درد دلمای ریش خبر
 که خوش بود چندی سم با طیب   حکایت کند در دمنده غیب
 که دیگر نیاید طیبم به پیش   نمی خواستم تن درستی خویش
 که سواد عشقش کند زیر دست   ۱۷۰ با عقل زور آور چیره دست
 نیار و گر سر بر آرد و هوش   چو سودا خرد را بنالید گوش

حکایت

یکه پنجه آهنی راست کرد   که باشه زور آدوی خواست کرد
 چو شیرش بر پنجه در خود کشید   دگر زور و پنجه خود ندید
 یکه گفتش آخر چه خبی چو زن   بر پنجه آهنیش بزن
 شنیدم که مسکین در آن زیر گرفت   شاید بدین چنبره بشیر گفت
 چو بر عقل و دانش و عشق چیره   همان پنجه آهنین است و شیر
 تو در چنبره شیر مردان زنی   چه سودت کند پنجه آهنی
 چو عشق آمد از عقل دیگر گوی   که در دست چو گان اسیرت گوی

حکایت

میان دو غم زاده - وصلت فساد   دو خورشید سیاه - محتره نژاد
 یکے را بغایت خوش افتاده بود   دگر نافر و سرکش افتاده بود
 ۱۸۰

یکے لطف و خلق پری وار داشت   یکے روے در روے دیوار داشت
 یکے حسوشتن را بسیار است   و گرسنگ خویش از خدا خواسته
 پیر را نشانند پیران ده   که مہر بر و نمیت محسوس بدہ
 بخندید و گفتا بصد گو سپند   تقابن نپاشد رہائی ز بند
 ۱۸۵ بناخن پری چہرہ می کند پوست   کہ گرسنہ بین کے شکیم ز دوست
 نہ صد گو سپند کہ ششصد ہزار   نباید بنا دیدن روے یار
 ترا ہرچہ مشغول دارد ز دوست   اگر راست خواہی دلارامت است
 یکے پیش شویدہ حالے نبشت   کہ دوزخ تمننا کنی یا بہشت
 بگفتا پرس از من این ماجرا   پسندیم آنچہ او پسند مسرا

حکایت

۱۹۰ بجون سے گفت کالے نیک ہے   چہ بودت کہ دیگر نیائی ہے
 مگر درست شوریلے نہ اند   خیالت در گشت وسیلے نہ اند
 چو شنید ہچارہ بگہیست زار   کہ اسے خواجہ دستم ز دامن بدار
 مرا خود دل درد مندست و ریش   تو تیرم ہمک بہ جہارت ریش
 نہ دوری دلیل صبور ہی بود   کہ بسیار دوری ضروری بود
 ۱۹۵ بگفت اے وفا دار فرخندہ خوے   پیامے کہ داری بلیلی گبوے

بگفتا مہنام من پیش دوست کہ حیف است نام من آنجا کہ اوست

حکایت

یکے خسرو بر شاہ غتین گرفت
کہ خُنے نذار و ایاز اے شگفت
محلے را کہ نہ رنگ باشد نہ بوسے
غیب است سوسے بلبل بروسے
بمحو و گفت این حکایت کسے
بہچید از اندیشہ با حسود بسے
۲۰۰ کہ عشق من آے خواجہ بروے اوست
نہ بر قد و بلاے نیکوے اوست
شنیدم کہ در تنگنائے شتر
بنیفا ملک آستین بر فشانند
سواران پئے در و مرجان شدند
وز آنجا بتجیل مسکب برانند
نماند از دشتاقان گرون فرار
ز سلطان بنیفا پریشان شدند
کسے در قفائے ملک جنہ ایاز
ننگہ کردو کائے دلبرہ سچ پیچ
ز خدمت بنعمت نپرو ختم
۲۰۵ من اندر قفائے تومی تا ختم
ز خدمت بنعمت نشو غافل از بادشاہ
گرت قُربتے ہست در بارگاہ
مگر از دوست چہشت برا حسان است
خلاف طریقت بود کاویا
۲۱۰ ترا تو بہن باشد از حسن باز
تمنا کند از خدا جز خدا
تو در بند خویشی نہ در بند دوست
نیاید بگوشش دل از غیب راز

حقائق سُرُیست آراسته   ہوا و سوس گرو بہ خاستہ
 نہ بینی کہ جاے کہ برخاست گرد   بنیند نظر گر چہ بنیاست مرد
 حکایت

قضار امن و پیرے از قاریاب * رسیدیم در خاک مغرب باب
 مرا یک دم بود و برداشتند   بکشتی و درویش گنگہ داشتند
 ۲۱۰ سیاهان برانند کشتی چو دود * کہ آن ناخدا ناخدا ترس بود
 مرا گریہ آمد تیرا رجفت   بر آن کیہ قمقمہ بخنندید و گفت
 مخور غم برائے من اے پر خرد   مرا آنکس آرد کہ کشتی برد
 گبتہ و سجاوہ بر روئے آب   خیال است پنداشتم یا بخواب
 ز مدہوشیم دیدہ آن شب سخت   نگہ باسد لکن بہن کہ و گفت
 ۲۲۰ عجب داری اے یار فخرندہ اے   ترا کشتی آورد و مارا خداے
 حید اہل دعویٰ بدین نگہ روند * کہ ابدال در آب و آتش روند
 کہ طفلہ کز آتش ندارد خبر   نگہ داردش سادہ بہ مصور
 پس آمانکہ در حبد متفرق اند * شب و روز در عین حفظ حق اند
 نگہ دارد از تاب آتش خلیل * چو تابوت سوسی ز غرقاب نیل
 ۲۳۰ چو کبود بہت شننا و بہت   نترسد و گرد جلد پہنا و دست

تو بر رومے دیا قدم چون زنی چو سوان کہ برخشک تردامنی
حکایت

رہ عقل جز پیچ پیچ نیست بر عارفان جز خدایچ نیست
تسوان گفتن این با حقایق شناس * ولے خرد گیند اہل قیاس
کہ پس آسمان فزین چیتند بنسی آدم و دام و دو کیستند
۲۳۰ پسیدہ پر سیدی اے ہوشمند بگویم گر آید جوابت پسند
کہ ہامون و دریا و کسہ و فلک پری و آدمی زاد و دیو و ملک
ہمہ ہرچہ ہستند از ان گمتاند کہ با ہستیش نام ہستی برند
عظیم ہست پیش تو دریا بموج بلند ہست خورشید تابان باوج
ولے اہل صورت کجا پے بند کہ ار باب معنی بملکے دراند
۲۳۵ کہ گرفتار تابست یک ذرہ نیست و گرفت دریاست یک قطرہ نیست
چو سلطان عزت علم و رکش جہان سر بجیب عدم برکش

حکایت

رئیس دے باپہ در سے * گذشتند بر قلب شاہنشے
پہ چاوشان دیوتیغ و تسبر قباہے اطلس کمر ہاے زر
یلان کما نذر پنجید زن غلامن ترکش کش و تیزن

۲۴۰ یکے در برش پر نیانی بتاہ
 یکے بر سرش حوائی کلاہ
 سرکان ہمہ شکوت و پایہ دید
 پد را بغایت فرومایہ دید
 کہ حاش بگم فید و رنگش بر نخت
 ز بہت بہ پیغولہ در گر نخت
 پگفتش آخر بزرگ دہی
 برداری از سر بزرگان مہی
 چہ بعوت کہ بر کنیدی از جان امید
 بلرزیدے از باد بیت چو بید
 بے گفست سالار و فرساند مسم
 ولے غم تم بہست تا در وہم
 بزرگان از آن وحشت آلودہ اند
 کہ در بارگاہ مسلک بودہ ند
 تو اے بجنہ ہمچنان در دہی
 کہ بر خوشیتن منصبے می نہی
 نگفتند حرفے زبان آوران
 کہ سعدی نگوید مثلے بر آن

حکایت

۲۵۰ گم رویہ باشی کہ در بلوغ و راغ
 تباد بشب کر کے چون چراغ
 یکے گفست اے کرمک شب فروز
 چہ بودت کہ بیرون نیائی بروز
 بین کاتین کرمک خاک زاد
 جواب از سر روشنائی چہ داد
 کہ من روز و شب بخیر نیم
 ولے پیش خورشید پیدا نیم

حکایت

بشہرے در از شلم غوغا فاد
 گفستہ پیرے مبارک نہاد

۲۵۵ ہنوز ان حدیثیم بگوش اندرست چو بندش نہاوند بپا و دست
 کہ گفت ار نہ سلطان اشارت کند کہ از سو باشد کہ عمارت کند
 • بباہد چنین فشنے دوست دشت * کہ می دانش دوست بر سن گاشت
 اگر عذو جاہست و گسزل و قید * من از حق شناسم نہ از عمر و زید
 ز علت مدار اے خمند بیم * چہ داروے تلخت فرستد حکیم
 بخور مسجہ آید ز دست حبیب نہ بیمار دانا تر است از طبیب

حکایت

۲۶۰ شناکفت بر سعد رنگی کسے کہ بر تربتش باد رحمت بسے
 درم داد و تشریف و بنوختش بمقدار خود منزلت ساختش
 چو آمد و بس دید بر نقش زر * بشوید و برگند خلعت زبر
 ز شورش چنان شعلہ در جا گرفت کہ بر حبت و راہ بیابان گرفت
 یکے گفتش از فشنیان دشت چہ پیوی کہ حالت دگر گونہ گشت
 ۲۶۵ تو اوّل زمین بوسہ کسوی سہ جاے نبایتی آخر دن نشت پائے
 بخندید کاؤل ز بیم و امید ہی لہو بر تن فتادم چو بید
 باختر ز متکین اللہ و بس * نہ چیرم بحشم اندر آمد نہ کس

حکایت

یکے را چون دل بدست کسے * گسرو بود و می بود خواہے بسے
 پس از ہوشمندی و فرانگی ہدف بر زودندش ز دیوانگی
 ۲۷. ز دشمن جفا بوی از بہر دوست کہ تریاک اکبر بود زہر دوست
 قفا خوردے از دست یاران پیش چو سمار پیشانی آورده - پیش
 خیاش چنلن بر سر آشوب کرد کہ بام و ماغش لگد کوب کرد
 نبودش ز تشیع یاران خبر کہ عنقرض ندارد ز باران خبر
 کراپاے خاطر بآس بنگ نیندیشد از شیشہ نام و ننگ
 ۲۸. شبے دیو خود را پری چہرہ ساخت در آغوش آن سو بویے تباہت
 سحر کہ مجال منازش نبود ز یاران کس اگر زارش نبود
 بآبے فروخت نفیک بام برو بستہ سما درے از زخام
 نصیحت گرے عیش افزد کرد کہ خود را بکشتی در این آب سرد
 ز بولے منصف برآمد خوش کہ اے یار چند از سلامت خموش
 ۲۹. سراپنج روز این سپر دل فریت ز ہر شخ چنم کہ تنوان شگفت
 نپرسید بآبے نجلق خوشم ز ہر شخ چنم کہ تنوان شگفت
 پس آزا کہ شخص نعاک آفرید بین تاچہ بارش بجان می کشم
 عجب حامی از بار چکش برم بقدرت دروجان پاک آفرید
 کہ حامیم باحسان فضاش دم کہ حامیم باحسان فضاش دم

گفتار

اگر سو عشقی گم خویش گیر * و گرنه به عافیت پیش گیر
 ۲۸۱ ترس از محبت که خاکت کند که باقی شوی گر هلاکت کند
 نروید نبات از جُوب دُست * مگر خاک بروی نگر و دُخت
 ترا باقی آن آشنائی دهد که از دست خویشت رهایی دهد
 که تا با خسوی در خودت راه نیست * وزین نکته جنبه خود آگاه نیست
 نه مطرب که آواز پائے ستود * سماع هست که عشق واهی شور
 ۲۹۰ گس پیش شورید دل پرزد * که او چون گس دست بر سر نود
 نه بزم داند آشفته لسان نه زیر * باواز سرغ بنالد فقیر
 سر ایند خود می نگرد و خموش * ولیکن نه به قوت باز است گوش
 چو شور یگان می پستی کنند * باواز دولا بستی کنند
 بچرخ اندر آیند دولا بدار * چو دولا ب برخود بگریند زار
 ۲۹۵ بتلیم در گریبان برند چو طاق نمائند گریبان روند
 مکن غیب درویش حیران و ست که غرق است از آن می زندیا و ست
 نگویم سماع اے برادر که چیست * مگر مستمع را ندانم که کیت
 گراز بُن معنی پروطیر او * فرشته فروبند از سیر او

و گرسو کتول هست و بانی دلاغ   قوی تر شود دیوش اندر دماغ
 ۳۰۰ چه مرد سماع است شهوت پرست   باواز خوش خفته خیزونه مست
 پریشان شود گل بباد سحر   نه هنیم که نشکافدش جبر تبر
 جهان پر سماع است دستی و شور   ولیکن چه پسند در آینه کور
 نه بینی شتر بر جاس عصب   که چو نش برقص اندر آید طرب
 شتر را چو شور طرب در سر است   اگر کوسی را نباشد خدماست

حکایت

۳۰۵ شکر لب جوانی نئے آموخته   که دلمه در آتش چو نئے سوخته
 پدر بارها با لگ بر دے زدے   بتمدی و آتش در آن نئے زدے
 بشے برادے پے گوش کدو   سماعش پریشان و مدبوش کدو
 همی گفت و بر چپو افکنده خدے   که آتش بمن در زد این بار نئے
 نمائی که شوریده حالان مست   چله بر فشانند در رقص دست
 ۳۱۰ کشاید دے بر دل از وادات *   فشانند دست بر کائیات
 علالش بسود رقص بر یاد و دست *   کبر آستینش جانے در دست
 گفتم که سیدانه در شنا   برهنه توانی زدن دست و پا
 بکن خست نام و ناموس و ذرق   که عاجبه بسود و با جسامه غرق

تعلق حجاب است و بحاصل * چو پیوندها بگلی واصل
حکایت

۳۱۰ کسے گفت پروانه را کای حقیقہ ہو دوستی در خور خنود دیگر
نہی رو کہ بینی طریق رجا تو دھشت شمع از کجا تا کجا
نمذرتہ گشت آتش مگد کہ سردانگی باید آنگہ نبرد
ز خورشید نہ چنان شود موش کور کہ جہل است با آہنی چخہ زور
کسے را کہ دانی کہ خصم تو دوست نہ از عقل باشد گرفتار دوست
۳۲۰ ترا کس نگوید نگوئے کنی کہ جان در سپہ کار اوسہی کنی
گداے کہ از بادشہ خواست خوت قفا خورد و سوداے بیہودہ بخت
کجا در حجاب آورد چوں تو دوست کہ روئے ملوک و سلاطین در دست
پنہ دار کو در چنان مجلسے مُلا کند با چو تو مفلسے
وگر با ہمہ خلق نرمی کند تو بچارۂ با تو گرمی کند
۳۳۰ نگہ کن کہ پروانہ سوزناک چہ گفت اے عجب گر بسوزم چہ باک
مرا چوں خلیل آتشے در دل است کہ پنداری این شعلہ بہرین گل است
نہ دل دامن دلستان می کشد کہ ہر ش کر بیان جان می کشد
نہ خود را بر آتش بخود می بزم کہ بخیر مشوق است در گردنم

مرا بچنان دور بسوزم که سوخت نه این دم که آتش بمن برفروخت
 ۳۰ نه آن می کند یار در شاپیدی * که با او نتوان گفتن از زاهدی
 که عیلم کن بر تولا ئے دوست * که من را نسیم گشته در پاپے دوست
 مرا بر تلف حصص دانی چارست * چو او هست اگر من نباشم روست
 بسوزم که یار پسندید . اوست * که در وے سیرانیت کند سوز دوست
 مرا چند گوئی که در خود خویش * حریفی بدست آر ہی یو خویش
 ۳۵ بدان مانند آئند شوریدہ حال که گوئی بگنوم گزیدہ منال
 کسے را نصیحت گواے شگفت که دانی که در وے نخواہد گفت
 ز کف رفته بیچاره را سگام * نگویند کاہتہ راں اے غلام
 چه نغمہ تداین نکتہ در سنداو که عشق آتش است اے سپر پداو
 بباو آتش تیز تر شود پلنگ از نغن کینہ و تر شود
 ۳۰ چونیکت بدیدم بدی می کنی که رویم فرا چون خودی - می کنی
 ز خود بہترے جوے و فرمت شمار که با چون خودی گم کنی روزگار
 بے چون خودی خود پرستان روند * بکوئے خطرناک مستان روند
 من اول که این کار سرداشتم * دل از سر بیکبار برداشتم
 سر انداز در عاشقی صادق است * کہ بد نہ سو بر خویشتن عاشق است

۳۴۵ آجل ناگے ورگینم کشد ہمان بہ کہ آن نازغینم کشد
 چوبیشک نبشت بر سر ہلاک بدست دلازم خوشتر ہلاک
 نہ روزے بیچاگی جان دہی پس آن بہ کہ درپایے جلمان دہی

حکایت

شعبے یار دارم کہ چشم بخت شنیدم کہ پروانہ با شمع گفت
 کہ من عاشقم گریہ سوزم رواست ترا گریہ و سوز بارے چہ دست
 ۳۵۰ بگفت اے ہوا دار مسکین من برفت انگبین یار شیرین من
 چو شیرینی از من بدر می رود * چو فہلوم آتش بر می رود
 بھی گفت و ہر لحظہ سیلاب درد فرو می دیدش برخار زدو
 کہ اے مددِ عی عشق کار تو نیست کہ نہ صبر دای نہ یار اے ایست
 تو بگریزی از پیش یک شعلہ خام من استادہ ام تا بسوزم تمام
 ۳۵۵ ترا آتش عشق اگسہ بسخت مرا بین کہ از پایے تا سر بسخت
 مبین تابش مجلس افروزیم تپش بین و سیلاب و سوزیم
 جو سعدی کہ یہ فرش افروختہ است و ریش اندران نہ گری سوختہ است
 زفتہ ز شب ہمچنان بھرہ کہ ناگہ بکشتش پری چھرہ
 بھی گفت و می رفت و دوش بر ہمین بود پایان عشق اے پری

۳۶۰ - این است اگر خدای آسودن * بکشتن فترج یابی از سوتن
 مکن گریه بر گور مقتول دوست * قُلِ اَحْمَدُ لَئِنْ لَمْ يَكُنْ مَقْبُولِ اَوْسْت
 اگر عاشقی سرشود از منقض چو سعدی فروشوی دست از غرض
 فدای نذارو ز مقصود خجنگ * و گر بر سرش تیر بارند و سنگ
 بدریا سرو گفتمت ز نیار و گر می روی تن بطوفان سپار

باب چہارم در تواضع

ز خاک آفریت خداوند پاک   پس اے بنو افسا گلی کن چو خاک
 صلیں و جهان سوز و سرکش مباش   ز خاک آفریت چو آتش مباش
 چو گسوں گشید آتش بسوں پاک   پیچا گلی تن بیند اخت خاک
 چو آن سرفراز نبود از کسی   ارآن دیو کسند ازین آدمی

حکایت

۵   یکے قطرہ باران ز آبے چکید * نخل شد چو پنهائے دریابید
 کہ جہے کہ دریاست من کیتم   گراوہست حشا کہ من نیتم
 چو خود را بچشم حقارت دید   صدف در کنارش بجان پرورید
 سپهرش بجائے رسانید کار   کہ شد نامور لؤلؤئے شاہوار
 بلندی بدان یافت کو نیست شد   در نیستی کوفت تا بہت شد

حکایت

۱   جوانے جو مند پاکیزہ بوم   ز دریا برآمد بدر بند - - روم
 درو فضل دیدند و فقر و تنین   نہاوند رختش بجائے عزیز
 مہ عابدان گفت روزے برو   کہ خاشاک مسجد بپشان و گرو
 ہلن کین سخن سردہ پوشید   برون رفت و بازش نشان کس ندید

بر آن نخل کسوفد یاران و سپهر
 ۱۰ و گر روز حادوم گرفتش براه
 که پرواس خدمت ندارد فقیه
 که ناخوب کسوفی براس تپاه
 ندانستی اے کسوک خود پند
 که مسوان ز خدمت بجای رسند
 گیرستن گفت از سر صدق و سوز
 که اے یار جان پرور دل فرود
 نه گداند آن بقعه دیم نه خاک
 من آسوده بسودم در آن جای پاک
 گفتم قدم لاجرم باز پس *
 که پاکینه به سجده ار خاک و خس
 ۲ طریقت خساین نیست درویش را
 که افکنده دارد تن خویش را
 بلندیت باید تواضع گزین
 که آن بام را نیست ستم جزاین

حکایت

شنیدم که وقتی سحرگاه عید
 زگر سابه آمد برون پازید
 یک طشت خاک ترش بجنبه
 فدو ریختند از سر اسب
 همی گفت ثولیه دستار و مو
 کف دست شکسته از سالن بروی
 که اے نفس من در خور آتشم
 بنجا کترے روئے و رسم شرم
 بزرگان نکسوفند در حنود نگاه
 خدا بینی از خوشیتن بین محنوا
 بزرگی بناموس و گفتار نیست
 بندی بدعوی و پندار نیست
 تسوئح سر رفعت افروخت
 نگه بنجاک اندر اندازد دست

بگمہن قدرش شد فوسے بلندیت باید بلندی مجوسے
گفتار

۳۰ زمغہ وینا رہ دین مجوسے خاپینی از خوشتن بین مجوسے

گرت جاہ باید مکن چون خان بچشم حقارت نگہ در کسان
گمان گے بر دوسروں ہوشمند کہ در سر گرفتیت و تہر بلند

از این نام و ز تر محکمے مجوسے کہ خواست خلقت پسندیدہ فوسے
مگر چون قوی بر تو کبر آورد بزرگش نہ عینی بچشم حرد

۳۵ تونیز از تکبہ کنسی بچنان نمائی کہ پشت تکبہ کمان

چو استادہ در مقام بلند بر افتادہ گر ہوشمندی مخند

با ایتادہ در آمد ز پای کہ افکانش گرفتند جاے

گسٹم کہ خودستی از عیب پاک تعنت مکن بر من عیبناک

یکے حلت کعبہ وارد بدست یکے در خرابات افتادہ مست

۴۰ گر این را بخواند کہ نگاروش * و ر آن را براند کہ باز آردش

نہ مستندست آن باعمال خویش نہ این را در توبہ بست پیش

حکایت

مُحِیثِ چنیں آورد در کلام کہ در عہدِ عیسیٰ علیہ السلام

یکے رنگانی تنق کوه بود
 دلیرے سیہ نامہ سخت دل
 ۴۰ بر بده آیام ہے حاصلی
 سرش خالی از عقل و پزرا قشام
 بنا راستی دامن آلوده
 نہ پائے چوبینک گان راست رو
 چو سال بد ازوے خلائق نفور
 ۵۰ ہوا و ہوس خمنش سوخته
 سیہ نامہ چندان تنق ہم پند
 گنگار و خود راے و شہوت پرست
 شنیدم کہ عیسی در آمد ز دشت
 بزیر آمد از غفر خلوت نشین
 ۵۵ گنگار بر گشته اختر ز دور
 تامل حبت کسان شہ مسار
 نخل زیر لب غدر خواہان بسوز
 بر شک غم از دیدہ باران چوینغ

بجل و فسلات سر آورده بود
 ز ناماکی ابلیس ازوے نخل
 نیاسودہ تا بسودہ ازوے دلی
 شکم قرہ از قمر پائے حلام
 بنا داشتی دودہ اندودہ
 نہ گوشتے چو سہوم نصیحت شنو
 نمسایان بہم چون نہ نور دور
 چوے نیکنامی نیند وختہ
 کہ در نامہ جائے نوشتن نہ باند
 بغفلت شب و روز مخمور و مست
 بمقصودہ عابدے برگذشت
 بیایش در افتادہ سہرہ زمین
 چو پروانہ ہیران در ایشان رنو
 چو درویش در دست سرایم دار
 ز شہاے در غفلت آورده روز
 کہ عمر بغفلت گذشت اے دہینغ

بر انداختم نقد عمر عزیز بدست از نگوئی سیاه و ده چینه
 ۶ چو من زنده سر گزید بادا کس که مرگش به از زندگانی بے
 برست آنکه در عهد طفلی بود که پیاپی سرش ساری نبود
 گناهم بخشش از جهان آفرین * که گربا من آید فبئس القین
 درین گوشه نالان گنگار پیس که فیاد حالم رسا و دستگیر
 نگن منانده از شرمساری سرش روان آب حسرت شیب و برش
 ۶ وز آن نیمه عابد سر پر غم دور ترش کسوف فاسق ابو زور
 که این مژده اندر پیس چارست نگون بخت جاہل چه بخت ماست
 بگردن در آتش در افتاده بباد هوا عمر بر داده
 چه خیر آمد از نفس تردامنش که صحبت بود با سیح و منش
 چه بود که زحمت بروی پیش بدوزخ برقتی پی کار خویش
 ۱ همی رخسار طلعت ناخوشش بسا که در من فتادشش
 بخش که حاضر شوند انجمن خدایا تو با او مسکن حشرین
 درین بسو و حتی از جلیل الصفات و آتبعی علیہ الصلوات
 که گر عالم است این و گروے جہول مدحوت همه دو آمد قبول
 بت کرده ایام برگشته روز بنالید بر من بزاری و سوز

- ۷۸ بیپاکی همه که آمد برم
ازو در گذارم عداوت
و گر عار دارو عبادت پرست
بگو تنک ازو در قیامت مدار
گر آنرا جگر خون شد از سوز و درد
۸۰ نداشت در بارگاه غنسی
که اجامه پاک است و سیرت پلید
برین آستان عجب رو کینیت
چو خور از نیکان شمردی بدی
اگر مردی از مردی خود گوید
۸۵ پیاز آمد آن بے نهر جگر پوست
ازین نوع طاعت نباید بکار
نخود از بخلوت بر آن بے خرد
چه دیدی پریشان شویده نخت
بنهد و درع کوش و صدق و صفا
۹۰ از اندازه سیردن سپیدی مخلو
- یند از من ز آستان کرم
بانعام خویش آرش در بهشت
که در خلد باو بود هم نشست
که آنرا بجنت برند این بنار
درین تکیه بر طاعت خویش کرد
که بیپاکی به ترک بود و منی
در و خویش را نباید کلید
به از طاعت و خوشی تن بیفت
نمی گنجد اندر خدای خودی
نه هر شمسوار بر بد گوید
که پنداشت چون پسته نقره دست
برو عذر تقصیر طاعت بیلد
که با خود کو بود با خلق بد
چه ناهید که بر خنود کند کار سخت
ولیکن سینه را بر مصطفی
که مکروه باشد چه جائز یل

بمجن مانند از عاقلان یاوگار   ز سعدی بهمین یک سخن یاو دار
گنگار اندیشناک از حدای   به از پارسائے عبادت نمائے

حکایت

فقیه کُن جامه تنگ و تنگ   در ایوان قاضی نصف بر نشست
نگه کرد و تاضی در و تیز تر   معون گرفت آستینش که حنیز
۹۰ ندانی که بتر مقام تو نیست   نه و تر نشین یا برو یا بالیت
نه هر کس سزاوار باشد بصدر   که امت بفضل است و ثبت بقدر

و گره چه حاجت بند گشت   بهمین شد مسامی عقوبت نسبت
بعزت هر آنکو فرو تر نشست   بخوای نیفتد ز بالا بیست
بجائے بزرگان دلیری مکن   چو سه پنج ات نیست شبیری مکن
۱۰۰ چو دید آن خرمند و دلش رنگ   که نشست و برخاست بخش بجنگ
چو آتش بر آمد ز پاره دود   فرو تر نشست از مقام که بود

فقیران طریق بدل ساختند *   لِمَ وَ لَا تُتَلِّمَ در انداختند
کشادند بر هم در فتنه باز *   بلا و نعم کرده گردن دراز

تو گفتی خروسان شاطر بجنگ   قایم در هم بمنقار و چنگ
۱۰۵ یکے بخود از دشمنان میوست   یکے بر زهره می نهد بر دودست

فتاوند در عتده هیچ پیچ
 گمن جاسه در صفت آخر ترین
 بگفت اے صنایع شرع رسول
 دلائل قسوی باید و معنوی
 مرا نیز جوگان لعب است و گوے ۱۱۰
 پس آنکه زانوے عزت نشست
 بگلک فصاحت بیان که داشت
 سراز کوے صورت بغی کشید *
 بگفتش از هر کنار آفرین
 ستمند سخن تا بجای براند ۱۱۰
 برون آمد از طاق و دستار خویش
 که هیات قدر تو شناختم
 درینج آیدم با چنین سایه
 محزون بدای آید برش
 بدست و زبان منع کوشش که دور ۱۲۰
 که فدا شود بر کمن میزبان *
 که در حل آن ره نبرد هیچ
 بُغیش در آمد چو شیر غرین
 با بلوغ و تسل و فقه و اصول
 نه رگبار گردن بجخت قوی
 بگفت گزینک دانی - گوے
 زبان بر کشاد و دهنای پست
 پلهها چو نقش نگین برنگاشت
 قلم بر سه حرف دعوی کشید
 که بر عقل و طبعست هزار آفرین
 که قاضی چو خسرو در حل باز ماند
 با کلام و لطفش فرستاد - پیش
 بشکر قُدوت سپه خاتم
 که بنیم ترا در چنین - پای
 که دستار قاضی نهد بر سرش
 منه بر سه م پای بند غور
 بدستار پنج گزم سر گران

چو مصلحت خوانند و صد بکیر
 تفاوت کنند هرگز آب زلال
 خدو باید اندر سر سر و مغز
 کس از بر بزرگی سناست بچینه ۱۲۵
 میفرزاد گشودن بدستار و ریش
 بصورت کسان که دم و شد
 بخت در بنهر حبت باید محل
 نئے بسویار را بلندی نکواست
 بدان عقل و همت نخوانم کست ۱۳۰
 چه خوش گفت خرم و در گله
 مرا کس نخواهد خریدن بیهج
 خند و همان قدر دارد که هست *
 نه منعم مبال از کس بهتر است *
 بدین گونه منو بخنگوے چست ۱۳۵
 دل آزرده را سخت باشد سخن
 چو دست رسد مغر و دشمن بر آرد
 نماند سر دم چشم حقیقه
 گردش کسوف زین بود یا سیفال
 نباید مرا چون تو دستار نغز
 که در سر بزرگ هست و بے مغز
 که دستار پنهان است بلبت حشیش
 چو صورت همان به که دم و در کشند
 بلندی و نحسی مکن چون نقل
 که خاصیت نیشکر خود درواست
 و گر می رود صد غلام از پست
 چو بر داشتش بر طمع جا به
 بدینو انگلی و در حیریم پیچ
 و گر در میان شقایق نشست
 خرد جل اطلس پیشد خرمست
 آب سخن کینه از دل شست
 چو خصمت بهفتا و سستی مکن
 که فرصت فر شوید از دل غبار

چنان بلند قاضی بجوش اسیر
 بندگان گنبد از تعجب بدین
 ۱۴۰ و از آنجا جوان روئے بخت بتافت
 غریب از بزرگان مجلس نجاست
 نقیب از پیش رفت و پرسود و وید
 یکے گفت این نوع شیرین نفس
 بر آن صد هزار آفرین کین بگفت
 که گفتم آن بنا لیوم عسیر
 بماندش برو وید چوین فرقدین
 برون رفت و بهر شش کان نیافت
 که گوی چنین شوخ چشم از کجاست
 که در مے بدین نعت و صورت که وید
 درین شهر سعدی شناسیم
 حق تلخ بین تا چه شین بگفت

حکایت

یکے پادشاه زاده در گنجه بود ۱۴۰
 بسجده در آمد سرایان و بست
 بمقصود در پارسایه مقیم *
 تے چند برگشت او مجتبع *
 چو بے عتقی پیشه کو این دن
 چو منکر بود بلو شہ رافتم ۱۵۰
 تحکم کند سیر بر بوی گل
 گرت نمی منکر بر آید ز دست *
 که دور از تو نایک و سرنجه بود
 می اندر سر و سائگینه بدست
 زبانی دلاویز و قلبه سلیم
 چو عالم نباشی کم ارتع
 شد آن عینان خراب اندرون
 که یارو زو از امر معرفم
 فرسند آواز چنگ از دهل
 شاید چو بے دست و پایشست

وگہ موت قوت ندائی گوے کہ پاکیزہ گوے دو۔۔۔ بانڈ خوشے
 چو دست و زبان را نماند مجال ✽ بہت نماند سر دی رجال
 ۱۵۰ کیے پیش دلائے خلوت نشین بنالید و بگرسیت سر بر زمین
 کہ بارے بر این رند ناپاک مست دُعا کن کہ ما بے زبانیم و دست
 دے سوزناک از دل باخبر قوت کہ ہفتاد و تیغ و تبر
 بر آور دمسو جہا نذیدہ دست چہ گفت اسے خراوند بالا و پست
 خوشت این پر قش از روزگار خدایا ہمہ وقت او خوش ہمار
 ۱۶۰ کے گفتش اسے قوہ راستی بدین بد چہ را نی کوئی خواستی
 چو بد غم را نیک خواہی زہر چہ بد خواستی بر سر خلق شہر
 چنین گفت بیندہ ستیز ہوش چو سہ سخن در نیابی مجوش
 بطامات مجلس نیاراستیم ز داد آفرین توبہ اش خواستیم
 کہ ہر کس کہ باز آید از خوش زشت بعیشے رسد جاودان در بہشت
 ۱۷۰ ہمین پنج روز است عیش مدام ترک اندر شش عیشہاے مدام
 حدیثے کہ سر سخن ساز گفت یکے زان میان با ملک، باز گفت
 ز وجد آب و چشمش آمد چو پیغ ببارید بر چہرہ سبیل و پیغ
 نیران شوق اندر شش بسخت حیا دیدہ بر پشت پالش بدخت

بر نیک محضه فرستاد کس
 ۱۷۰ و دم بجه فرماید تا سر بهیم *
 نصیحت گر آمد بایوان شاه
 شک دید و عذاب و شمع و شراب *
 یکے غایب از خود یکے نیم مست
 ز سوسے بر آرد و مطرب خوش
 ۱۷۵ خیفان خراب از مے نعل رنگ
 نبود از دنیای گسرون فرار
 وون و خنگ با یکدگر سازگار
 بفرمود در مسم شکستند خرد
 شکستند خنگ و گسستند رود
 ۱۸۰ بمنجانہ در سنگ بدون روند
 مے لاله گون از بط س رنگون
 نحم آبتن حنہ نہ ماہہ بود
 شکم تابن فش دیدند مشک
 بفرمود تا سنگ غن سلسے
 در شوبہ کویان که فریادیں
 سبیل و نای راستی بر بهیم
 نظر کرد در صفہ بارگاه
 و در از نعمت آباد و سرم خراب
 یکے شعر گوین صراحی بدست
 ز دیکر سو آواز ساقی که نوش
 سر چنگے از خوب در بر چو خنگ
 بجز نرگس آنجا کسے دیده باز
 بر آروشنی از میان ناله زار
 مُبدل شد آن عیش صافی بُدو
 بدر کرد گوینہ از سر سرود
 کرد و رانشتند و گسرون روند
 روان همچون کز بط کشته خون
 در آن فتنہ دخترین دخت رود
 قسح را بر چشم خنیر پاشک
 بکنند و کوفند نو باز جانے

- ۱۸۶ که گلگون خمر با قوت نام
بشستن نمی شد ز روئے رخسار
عجب نیست بالوعه گشتد خراب
که خود اندر آن روز چندان شراب
وگر هنر که بر بطن گرفته بکف
تفا خود از دست مردم چو دین
وگر فاسته چنگ بر دوش
بمالیدے اورا چو تمبور گوش
جوانی سر از کبر و پندار مست
چو پیران بکنج عبادت نشست
پدر بابا گفته بودش بهول
که شایسته رو باشد و پاکیزه قول
جوان سووندش نیامد که پند
جوانی پدر بد و زندان و بند
گرفت سخت گفتم سنگلوی سهل
خیال و غرورش بر آن داشته *
سپه نکلند شیر غم آن ز جنگ
که بیرون کن از سر جوانی و جمل
نیمی ز دشمن توان کند پوست
چو سندان کس سخت روی نکرد
چو بادوست سختی کنی دشمن دوست
بگفتن درشتی مسکن با امید
که خایک تاویب بر سر نخورد
با خلاق با هر که بینی بساز *
چو بینی که سختی کند دست گیر
که این گسردن از ناکلی بر کشد
اگر زیر دست است و گر سر سر فراز
بگفتار خوش و آن سر اندر کشد
بشیرین زبانی توان برد گوے

۱۹۰

۱۹۰

۲۰۰

توشین زبانی ز سعدی بگید ترش روی را گو بملخی بمبیه

حکایت

شماره انگبین می فروخت که دلمارشیریش می بوخت
 نبات میسان بسته چون نیشکر برو مشتری از مگس بیشتر
 گر او زهر بر داشته فی المثل بخورده از دست او چهل عمل
 ۲۰۰ گران فطره کرد در کار او حد بود بر روز بازار او
 وگر روز شکر گو گیتی دوان عمل بر سر و سر که برابر دوان
 بے گشت فیل و خول و پیش پس که نشست بر انگینش مگس
 شبانه چو تهرش نیل بدست بدیل تنک روی کنج نشست
 چو عاصی ترش که ده روی ازو چو ابروی زندانیان روز عید
 ۲۱۰ زرش گفت بانی گنان شو را عمل تلخ باشد ترش روی را
 بدخ برو سر و را خور و رشت نیند جنیک خویان بهشت
 بود آب گرم از لب جوے خور نه جلاب سو ترش روی خور
 خاست بود نان انگس حشید که چون منفرد ابرو بهم در کشید
 مکن خوابه بر خوشیتن کار سخت که باخوے باشد گلوں رنجت
 ۲۱۰ گرفتم که سیم و زرت چنین نیست چو سعدی زبان خوشت نیست

حکایت

شنیدم که فزونی پیرست   گریبان گفتش یکے رند مست
 ازان تیر و دل سرو صافی درون   قفا خرو و سر بر نکر و از سکون
 یکے گفتش آخر نیم روی تو نیز   تحمل و بیغ است از این بے مینه
 شنید این سخن سرو پیکره خوی   بدو گفت از این نوع با من مگو
 درد مست نادان گریبان سرو   که باشی جنگی سگال و نبود
 ز بهشیار عقل نرسید که دست   نند در گریبان نادان مست
 هوس و چنین رنگانی کند   جفا بیند و مصد بانی کند

حکایت

سنگے پای صحرائین گنبد   بنخست که زهرش ز دندان چکید
 شب از درد و بچپا و خوابش نبرد   بنخیل اندرش و ترے بود خرد
 پدر را جفا کرد و شکی نمود   که آخر ترا نیز دندان نبود
 پس از گریه سرو پرگنده روز   بنخید کای ساکن طغوز
 مرا گر چه هم سلطنت بود و نیش   دروغ آدم کام و دندان خویش
 محال است اگر تیغ بر سر خورم   که دندان بیائے سگ اندر برم
 سگان را طبیعت بود بد رگی   ولیکن نباید ز مردم رگی

حکایت

- ۲۳۰ بزرگ بُنہر مند آفاق بود
غلامش نیکو بیدہ اخلاق بود
از این خفہ قے ہوے گالیدہ
بدی سکہ بر روے بسالیدہ
چو ثعبانِ آشودہ دندان بُرہ
گسو بروہ از زشت رویان شدہ
مدش بروے آبِ چشم سبل
دویدے چو ہوے پیاز از فبل
گرہ وقتِ بختن بر ابرو زدے
چو بختند با خواجہ زافوزدے
۲۳۵ سلام بنانِ خورشیدِ ہم نشست
وگرہوے آتشِ ندامت بست
نگفت اندرو کار کردے نہ چوب
شب و روز ازو خانہ در کند و کوب
گے خار و خس درہ انداختے *
گے ساکیں مد چہ انداختے
ز سیماش و حشت فرآمدے
نرفتنے بکارے کہ باز آمدے
کے گفت از این بندہ بد خصال
چہ خلوی آوب یا بنہر یا جمال
۲۴۰ نیست و جوہے بدین نا خوشی
کہ جوشِ پندی و بارشِ کُشی
منت بندہ خوب و نیکو سیر
بست آرم این را بنجاس بر
وگر یک پیشہ آورد سر پیچ
گران است اگر راست خلوی بہیچ
شنید این سخن سر و نیکو نالو
بخند کالے یاد قسرخ نہاد
بست این سر طبع و خوشی و لیک
ما از طبیعت شوخوے نیک

۲۴۵ چو زو کرده باشم تخیل بے
توانم جفا برون از هر کس
تخیل چو نیرت نباید تخت
و لے شه گدو چو در طبع رست

حکایت

۲۵۰ کسے راه معرونی کخی نجبت
که نهاد معرونی از سر نخست
شنیدم که مہانش آمد یکے
زہمیش تاہرگ اندکے
سرش ہوے و روش صفارختہ *
ہمیش جان در تن راویختہ
شب آنجا بنیگند و باش نہاد
روان دست در ہانگ و نانش نہاد
نہ خوابش گرفتے شبان کفیس
نہ از دست فریاد خواب کس
نہادے پریشان و طبعی مؤثرت
نمی مروت و خلقی بخت بگشت
ز فریاد نالیدن و خفت و خینہ
گرفتہ از خلق راہ گیرہ
ز دیار مردم در ان بقعہ کس
بہمان ناخوان ماند و معروف بس
شنیدم کہ شبہا نزد دست نخفت
چو مردان میان بست و کرواچہ گفت
شبے بر سرش شکر آورد خواب
کہ چند آورد۔ سرد ناخفتہ تاب
سیکدم کہ چشمانش خفتن گرفت
کہ نام اند و ناموس و زرق اند و باد
شبے بر سرش شکر آورد خواب
کہ چند آورد۔ سرد ناخفتہ تاب
سیکدم کہ چشمانش خفتن گرفت
کہ نام اند و ناموس و زرق اند و باد
فریاد و پارسائی فرسوش

۲۶۰ چه داندلت آبانے از خواب مست   که چپاره دیدہ برسم نہ بست
 سخناے سکرہ بعر و گفت   کہ یکدم چہ اغافل ازوے بخت
 فرو خود شیخ این حدیث از کرم * شنیدند پوشیدگان حرم
 یکے گفت معروف را در نہفت   شنیدی کہ درویش نالان گفت
 برو زین پیمس گوشه خویش گیر   تعنت بیرجائے دیگر بیر
 ۲۶۵ نگوئی و رحمت بجائے خود است   ولے با بدان نیکروی بد است
 سر سفلہ را گرد باش منہ   سر سر دم آزار بر سنگ بہ
 مکن با بدان نیکی اے نیکبخت   کہ در مشورہ ناولن نشاند وخت
 نگویم سعادت سر دم مکن   گرم پیش نامہ رومان گم مکن
 باخلاق نرمی مکن با دُرشت   کہ سگ را نمائد چون گوشت
 ۲۷۰ گر انصاف خواہی سگ خوشناس   سیرت بہ از مردم ناسپاس
 بہر آب رحمت مکن خیس   چو کسوی مکافات بہیج نویس
 ندیدم چنین چچ بر پیچ کس   مکن ہیج رحمت بہین ہیج کس
 چو بانوس قصہ این ملامت بگو   برآمد خروش از دل نیک سرو
 کہ برگرد و آسودہ خاطر بخت   پیشان بشو زین پریشان کہ گفت
 ۲۷۵ گر از تانخوشی کس و برن خروش   مرا ناخوش ازوے خوش آمدگوش

جھائے چنین کس بیاید شود
 که نتواند از بیقراری غنود
 چو خود را قوی حال بینی و خوش
 بشکرا نه بار ضعیفان بکش
 اگر خود همین صورتی چون طاسم
 بمیری و اسمت بمیرد چو جسم
 وگر پرورانی درخت کرم
 بر نیکنامی خوری لا جرم
 نه بینی که در کرخ ثبوت بسیرت
 بنجر گور معروف معروف نیست
 نمکبر کنده و حشمت پرست
 نداند که حشمت جسم اندرست

حکایت

طمع بد شوخ صاحب دے
 نبود آرنمان در میان حاصل
 کمر بند و دستش تھی بود و پاک
 کہ زر برفشاندے برویش چو خاک
 برون تاخت غلامی و خیرہ روے
 نگوہیدن آغاز کردش بکوے
 کہ ز نہار از این گزشتان نموش
 پلنگان ورنده صوف پوش
 کہ چون گوزان و بدل بر نہند
 وگر صیدے افتد چو سگ بر نہند
 سوے سجد آورده و کان شید
 کہ در خانہ کمتہ توان یافت صید
 رہ کاروان شیر سلطان نهند
 سپید و سیہ پارہ بر دوختہ
 وے جامہ سرمہ انیان کنند
 زبے جو فہوشان کند نماے
 بیضاعت نہادہ زر اندوختہ
 جہان گروش بکوک خرمین اے

مبین در جلوت که پیر اندوست که در رقص و خلعت جوان اُچسپت
 چل که باید من از ازشست چو در رقص بر می تلوتد جست
 عصائے کلیم اندوب یار خوار * بظاہر چنین زرد و س و تزار
 نہ پرہیزگار و نہ فاشوراند ہمین بس کہ دینا بدین می خند
 ۲۹۵ عبا ئے بلیدانہ در تن کند * بدجل حبش جاسہ زن کند
 زشت نہ بنی در ایشان اثر * مگر خواب پیشین و نان سحر
 شکم تاسر آگندہ از نقہ تنگ چو زنبیل در یوزہ ہفتلو رنگ
 تخلاصم در این وصف از این پیش گفت کہ شمت بود سیرت خویش گفت
 فرو گفت از این شیوہ نادیدہ گوے نہ بنید ہنر دیدہ عیب جوے
 ۳۰۰ کیے کردہ بے آبروی بے * چہ غم دارد از آب روی کسے
 مُریدے بشیخ این سخن نقل کرد اگر راست حواشی نہ از عقل کرد
 بدی در قفا عیب من گفت و خفت * تہر زو تہینے کہ آورد و گفت
 کیے تیر انگندہ در راہ فتاد و جوم نیارد و رجبہ ندا و
 تو برداشتی و آسہی سوئے من ہی در سپوزی بہ پہلوے من
 ۳۰۵ بخند صاحب دل نیک خوے کہ سہل است از این صعبتر گوگوے
 ہنوز آنچه گفت از بدم اندکیست از آہنا کہ من دامن از صد کیست

ز روی گمان بر من اینها که بست
 وے امسال پیوت باما وصال
 به از من کس اندر جان عیب من
 ۳۱۰ ندیدم چنین نیک پندار کس
 بخشه گواه گناه هم گراوت
 اگر غم عیب گوید بد اندیش من
 کسان سر راه خدا بوده اند
 کلاه تنگ بر بینداختند
 ۳۱۵ ز بسون باش تا پوستیت درند
 گراز خاک مردان سبوی کنند
 من از خودیقین می شناسم که هست
 کجا دادندم عیب هفتاد سال
 نداند تجز عالم الغیب من
 که پنداشت عیب من انیست و بس
 ز دوزخ ترسم که کارم نکوست
 بیاگو بنده نسخ از پیش من
 که بهجاس تیر بلا بوده اند
 بتاج معالی سرافراختند
 که صاحب دلالن بار شوخان برند
 سنگش سلامت کنن بشکند

حکایت

فلک صالح از بادشاهان شام
 بگشته در اطراف بازار کوک
 که صاحب نظر بود درویش دست
 ۳۲۰ دو درویش در مسجد خفته یافت
 برون آمدے صبحم با غلام
 برسم عرب سینه بر بسته روی
 هر آن کین دو دارو فلک صالح دست
 پریشان دل و خاطر آشفته یافت
 چو به نامثل کنان آفتاب
 شب روشن دیده نابرد و خواب

یکے زان دو می گفت با دیگرے
 گسین باوشا بلن گسین فزار
 در آسیند با عاجبران در بهشت
 بهشت برین ملک و ماوای ما است
 همه عمر از آسینان چه دیدی خوشی
 اگر صالح آنجا بدیوار باغ
 چو سرلین سخن گفت و صالح شنید
 دے رفت تا چشمه آفتاب
 ۳۳۰ دوان پروکس را فرستاد و خواند
 برایشان ببارید باران جود
 پس از پنج سمر او باران سیل
 گدایان بے جامه شب کرده روز
 یکے گفت از ایشان ملک نهان
 ۳۳۵ پندیدگان در بزرگی رسند
 شنش ز شادی چو گل بر شگفت
 من آنکس نیسم که ز غم و چشم
 که هم روز محشر بود فادرس
 که در آمو و عیش اند و با کلم و ناز
 من از گور سر بر نگیم ز خشت
 که بند غم اسوز بر پایاست
 که در آخرت نیز رحمت کشی
 در آید بخشش بدرم و ساغ
 و گر بسودن آنجا صالح ندید
 ز چشم حلالق فرو شست خواب
 بهیبت نشست و نجات نشاند
 فرو شست شان گو دل از وجود
 نشستند با تاسداران حیل
 معطر کنان جامه بر غم و سوز
 که ای خلقه در گوش حکمت جهان
 ز ما بند گانت چه آمد پند
 بخندید در روی دوش گفت
 ز بیجا گان روی در هم کشم

تو ہم با من از سر بنده زشت   که نام لگای کنی در بہشت
 من اسیر کردم در صلح باز   تو فدا مکن در برویم نہ از
 ۳۳۰ چمن راہ اگر مُقبِلی پیش گیر   چو دستت رسد دست دولش گیر
 براز شاخ طوبی کسے بر نہشت *   کہ امن و تخم اِرادت نکاشت
 اِرادت نداری سعادت مجھے   بچوگانِ خدمت تو ان بُرد گوے
 ترا کہ بود چون چراغ - التہاب   کہ از خود پیری ہیچ قندیل از آب
 و جودے دہد روشنائی جمع   کہ سنویش در سینہ باشد چو شمع

حکایت

۳۳۵ یکے در نجوم اندکے دست دشت   ولے از تکتبہ سر مست داشت
 بر گوشیار آمد از راہ دور   ولے پر اِرادت سہ پر خردور
 خرومند از دیدہ بر دوست   یکے حرف دروے نیا موختہ
 چوبے بہرہ عزم سفر کرد باز   بدو گفت دانائے گردن فراز
 تو خود را بگمان بردہ پُر خرد   امانے کہ پُر شد دگر چون بُرد
 ۳۴۰ ز دُغولی پُری زان تہی می روی   تہی آئے تا پُر معانی شوی
 نہستی در آفاق سعدی صفت   تہی گرد و بلا آئے پُر معرفت

حکایت

بخشم از ملک بند و سربافت
 چو باز آمد از راه خشم و ستیز
 بخون تشنه جلا دانا مهربان
 شنیدم که گفت از دل تنگش
 ۳۵۰ که پیوسته در نعمت و ناز و نام
 مباد که فدا بخون منش
 ملک را چو گفت و آمد بگوش
 بے بر سرش داد و بر دیده بوس
 برفق از چنین سسگین جایگاه
 غرض زین سخن آن که گفتار نرم
 توضیح کن ای دوست با خصم تند
 نه بینی که در معرض تیغ و سیر
 خاوند رایت شد و طبل و کوس
 رسانید و هرش بدان پایگاه
 چو آب است بر آتش سرب گرم
 که نرمی کند تیغ جرمه کند
 بپوشند خفتان صد تو حیر

حکایت

زویانه عارفی تندپوش
 بدل گفت گوی سگ اینجا چراست
 ۳۶۰ نشان سگ از پیش و از پس ندید
 یکے را سباج سگ آمد بگوش
 در آمد که دوش صالح کجا است
 بچرخان آنجا و کر کس ندید

نخل باز گریه بین آغوا کرد   که شرم آمدش بحث آن راز کرد
 شنید از درون عارف آواز پاپی   بلا گفت بر در چپ پانی در آس
 نپنداری اے ویده روشنم   کز ایدر گگ آواز که و این منم
 ۳۷۰ چو دیدیم که بچپارگی می خرد   * نهادم ز سر کبر و اے و خرد
 چو سگ بر درش بانگ کردم بے   که بیکینتر از سگ ندیدم کسے
 چو خوابی که در فترت والا رسی   ز شیب تو واضح ببالا رسی
 در این حضت آنان گرفتند صدر   که خود را من و تن نخواستند قدر
 چو سیل اندر آمد بهول و نهیب   فتاد از بلند ی بر در شیب
 چو شبنم بقیه و مسکین و خرد   بهر آسمانش بعینوق برو
 ۳۷۵

حکایت

گروے بر آنت از اهل کرم   که حاتم اصم بود باور مکن
 بر آمد ظنین گس باسداو   که در چنبره عنکبوتی فتاد
 همه ضعیف و خاموشیش کید بود   گس قند پن داشتش قید بود
 نکه که و شیخ از سر اعتبار   که اے پاپے بند طمع پایدار
 نه بر جا شکر باشد و شهید و قند   که در گوشما دام باز است و بند
 ۳۸۰ یکے گفت از ان طعمه اهل اے   عجب دارم اے سروراه خداے

۳۸۵ گس را تو چون فهم کسوی خوش
که ما را بدش باری آمد بگوش
تو کاگاه گسوی بیامک گس
نشاید احم خواندت زین پس
تبسم کنان گفتش اے تیزهوش
اصم به که گفتار باطل نیوش
کسانی که با من خلوت در اند
مرا عیب پوش و شنگه اند

۳۹۰ چو پوشیده میدارم اخلاقِ دل *
فدا می نمایم که می نشوم
چو کایه دهندم اهل شست
بگویند نیک و بد هم هر چه هست
اگر بد شنیدن نیاید خوشم
ز کردار بد دامن اندر شوم
بجمل ستایش فدا چه شو
چو حاتم اصم باش و غیبت نشو
سعادت نجست و سلامت نیافت
که گه دل ز گفتار سعدی تباقت
از این به نصیحت گرے بابت
ندانم پس از وے چه پیش آید

حکایت

۴۹۰ غزینے در اقصاء تیر زیبود
که همواره بیدار و شب خیز بود
شبه دید جائے که دزدے گمند
بپیچید بر طرف باے فگند
کان را خبر کرد و آشوب خاست
ز هر جانبے سرو با چوب خاست
چو نامدم آواز مردم شنید
سیان خطه حبالے بسودن ندید

نیبے ازلی گنبد و دار آمدش   گزیرے بقوت اختیار آمدش
 ز رحمت دل پر اسوم شد   کہ شب وزو بیچاره محروم شد
 تباہی کی از پے فدا آمدش   براہ و گریہ پیش باز آمدش
 کہ یار اسو کا شنائے توام   بمطالعے خاک پائے توام
 ندیم بمب و انگلی چون تو کس   کہ خجک آوری برو نوح است و بس
 یکے پیش خصم آمدن سرد دار   دوم حبان بدر برون از کارزار
 بدین ہر دو وصلت عنایام توام   چہ نامی کہ مولاے نام توام
 گرت رے باشد بخکم کرم   بجائے کہ سے دامننت رہ برم
 سدا نیست کتہ و در بستہ سخت   نپدرام آجنا خداوند رخت
 گلوئے دو بالاسم برہیم   یکے پائے بروش دیگہ نہیم
 پنج لک در دست افتد باز   ازان بہ کہ گروی تہی دست باز
 بلداری و پاپوسی و فن   کشیدش سوئے خانہ خوشستن
 چاتم و شب روف و دشت و ش   بکفش در آمد خداوند و ش
 بغلطاق و دستار و رختہ کہ دشت   زبالا بامان او در گذاشت
 وز آجا بر آورد غوغا کہ دزد   ثواب اے جوانان و یاری و نرو
 بدر جست از آشوب و زرد غل   دوان جامہ پارسا در بغل

دل آسودہ شد و نیک اعتقاد   کہ گزشتہ را بر آمد سراو
 بختی کہ بر کس تر خشم نکند   بخشود بروے دل نیک سراو
 ۴۱۵ عجب نماید سیرت بخیران   کہ نیکی کند از کرم با بدان
 در اقبال نیکان بدان می زند   اگر چه بدان اہل نیکی نیند

حکایت

یکے را چو سعدی دل سلوہ بود * کہ با سلوہ روے در افتاد بود
 جفا بروے از دشمن بخت گوے   ز چوگان سختی بختے چو گوے
 ز کس چین بر پھر و سینہ دتے   ز نازے بندی سپردا تے
 ۴۲۰ یکے گفتش آخره را تنگ نیست   خبر زین ہمہ سیلی و سنگ نیست
 تن خوشی تن سغبہ دو مان کند   ز دشمن تحمیل زبوان کند
 نشاید ز دشمن خطا در گذاشت   کہ گویند یلا و مسوی نہاشت
 بدو گفت شیداے شوریدہ سر   جواسے کہ شاید نوشتن بند
 دلم خائے مہربا است و بس   از آن مے نگنجد در و دین کس
 ۴۲۵ یہ خوش گفت بہلعل فرخندہ خوے * چو گنڈرت بر علان جنگ جوے
 گر این مدعی دوست بشنا تے * پیکار دشمن سپردا تے
 گر بزمستی حق خبر داشتے   ہمہ خلق را نیت پنداشتے

حکایت

شنیدم که لقمان سیہ فام بود   نہ تن پرور و نازک اندام بود
 یکے بن خویش پنداشتش   نمہون بسود درکارِ گل داشتش
 ۴۳. جفا دید با جوہ قہرش باخت   بالے اسے زہرِ شستِ سباحت
 چو پیش آمدش بندہ رفتہ باز   * ز لقمانش آمد نہیبے فراز
 بپایش درافتاد و پویش نمود   بخند یقمان کہ پنورزش چہ سود
 بالے ز جوت جگر خون کنم   بیک ساعت از دل بدر چون کنم
 وے ہم پہ بخشایم اے نیک سو   کہ سود تو مارا زیانے نکند
 ۴۴. تو آبلو کردی شہستانِ خویش   مساحت و معرفت گشتیش
 غلامیت در خیل اے نیک نخت   کہ فرماییش وقتما کار سخت
 گوگرہ نیاندش سخت دل   چو یاد آیدم سختی کارِ گل
 ہوا آن کس کہ جسور بزرگان نہر   نوز دلش بر ضعیفان خود
 گراخت لکانِ سختت آید سخن   تو بر زیر دستان درشتی مکن

حکایت

۴۵. شنیدم کہ در دشتِ صنعا جُنید   گئے دید بر کنرہ دندان صید
 زنیوے سر پنجہ شیر گیر   منروماندہ عاجبہ چو روباہ سپر

پس از غم و آه و گشتن بے
 لگد خودی از گو سپندان خے
 چسکین و بی طاقتش و بدویش
 بدو داد یک نیمه از زانویش
 شنیدم که می گفت و خون گشت
 که داند که بهتر ز ما هر دو کسیت
 ۴۴۵ بظاہر من اسرار از این بهترم
 بگو تا چه راند قضا بر سرم
 گرم پائے ایمان نفع و زحمت
 بدر بر سرم تاج عفو خداے
 و اگر کسوت معرفت در برم
 نماند به بسیار ازین کمترم
 که سگ با بره نشت ناهی چوسد
 سر او را بدوش نخواهند برد
 ره این است سعدی که مردان راه
 بعثت نکردند بر حسود نگاه
 ۴۵۰ از آن بر سلاک شرف داشتند
 که خود را به اسگ پنداشتند

حکایت

یکے بربط و رغبت داشت منت
 بشب در سه پاسے شکست
 چو روز آمد آن نیک و سلیم
 بر سنگدل بود یک نشت سیم
 که دو شینه مغرور بود می مست
 ترا و سر بر ربط و سه شکست
 ما به شد آن خشم برخاستیم
 ترا به نخواهد شد لایم
 ۴۵۰ از آن دوستان خبر رسد
 که از خلق بسیار بر سر خورد

حکایت

شنیدم که در خاک خوش از همان * کیے بسو در گنج خلوت نہان
 مجتہد بمعنی نہ عارف بدلق کہ بیرون کن دوت حاجت بخلق
 سعادت کشادہ درے سوے او در دیگران بستہ بروے او
 زبان آورے بے خبری کرد ز شغی بے گفتن آن نیک سو
 ۴۶۰ کہ زہار از این مکہ و دستان یو * بجائے سلیمان نشستن چو یو
 و سادہ بشوین چمن گبروے طمع کردہ در صید موشان کوے
 ریاضت کش از بہ نام و غور کہ طبع تہی رود بانگ دور
 ہی گفت حلقے برو انجمن برایشان تفشج کسان موزن
 شنیدم کہ بگسیت دانا خوش کہ یارب مرا این بندہ را تو بخش
 ۴۶۵ و گہ راست گفت اے خداوند پاک مرا توبہ وہ تا نگردم ہلاک
 پسند آساز عیب جوئے خودم کہ معلوم من کرد خوئے بدم
 گہ آنی کہ دشمنت گوید سنج و گرنستی گو برو باد سنج
 ابلے مشک را گندہ گفت * تو مجموع شو کو پراگندہ گفت
 و گہ می رود در پس از این سخن * چنین است گو گندہ مغنی کن
 ۴۷۰ نگید و خسرو روشن ضمیر * زبان بند دشمن ز بنگامہ گیر
 نہ آئین عقل است و اسے و خرد کہ دانا نصیب از مشعبد خود

پس کار خویش اگر حق نشست   زبان بداندیش بر حسن و به بست
تو نیکو روش باش تا بد سگال   بنقص گفتن نیاید مجال
چه دشوارت آید ز دشمن سخن   نگر تا چه عیب گفت آن سکن
۴۷۵ حبه آنکس نداند نگو گوے من   که روشن کند بر من آهوی من

حکایت

کے مشکے برو پیش علی   مکر مشکش را کند منجلی
آسید عین کشور شاه   جوش بگفت از سر علم و راه
شنیدم که شخصے در این انجمن   بگفتا چنین نیست یا بوالحسن
رنجید ازو حیدر نام جوے   بگفت از تو دانی از این به بگوئے
۴۸۰ بگفت آنچه دانست و شایسته گفت   بگل چشمه خورشاید نهفت
پنید ازو شاه سردان جواب   که من بر خطا بسوم او بر صواب
به از من سخن گفت و اما کیست   که بالا تراز علم او علم نیست
گراموز بودے خداوند جابه   نکوسے خود از کبر و دوسے نگاه
بدر کرمے از بابگاه حاجبش   فو کو قندے سب او اجبش
۴۸۵ که من بعد بے آبروی مکن * ادب نیست پیش بزرگان سخن
یکے را که پندار در سر بود   میپندار هرگز که حق بشنود

ز عیش سلال آید از وعظ تنگ
 شقایق بباران زوید ز سنگ
 گرت دُورِ دریای فضل است خیز
 تذکیر و پاپ و درویش ریز
 نه بینی که در خاک افتاده خوار
 بروید گل و شگفت نو بهار
 ۴۹۰ چشم کلن در نیاید کس
 که از خود بزرگی مناید بے
 میزای حکیم آستینهای دُر
 چو می بینی از خویش تن خواجہ پر
 مگو تا بگویند شکرت ہزار
 چو خود گفستی از کس توقع مدار

حکایت

گدای شنیدم کہ در تنگنای * نہادش عمر پاپے پر پشت پاپے
 ندانست درویش بیچارہ کوست کہ رنجیدہ دشمن نداند ز دوست
 ۴۹۵ بر آشفست بر وے کہ کوری مگر بدو گفت سالار عاقل عمر
 نہ کورم ولیکن خطا رفت کار نہانتم از من گنہ در گذار
 چہ منصف بزرگان دین بودہ اند کہ بازیر و سمان چنین بودہ اند
 فروتن بود ہوشمندے گنین ہند شاخ پُرسیوہ سہر بر زمین
 بناد و نہاد تواضع کنان نگوین از خجالت سہر گردن
 اگر می بترسی ز روز شمار از ان کہ تو سہر خطا در گذار
 مکن خیرہ بر زیر وستان بستم کہ دستیت بالای دست تو ہم

حکایت

کیے خوب کروا خوش خوب کہ بد سیران را نکو گوے بود
 بخوابش کسے دید چون نکشت کہ با من حکایت کن از سر گذشت
 دہانے بجنہ چو گل باز کرد چو بلبل بصوت خوش آواز کرد
 ۵۰ کہ بر من نکہ وند سختی ہے کہ من سخت نکہ فتمے باکے

حکایت

چنین یاد دارم کہ سقا نیل نکو آب بر مصر سائے سبیل
 گروے سوئے کہ ہمدان شند بفرای خواہان ہاران شند
 گریتند و از گریہ جوے روان نیامد مگر آب چشم نمان
 بذوالنون خبر برد زایشان کسے کہ بر خلق بچ است سختی ہے
 ۵۱ منو ماندگان را دعاے کبن کہ مقبول را رو نباشد سخن
 شنیدم کہ ذوالنون بحدین گریخت * بے رنیام کہ ہاران بخت
 خبر شد بحدین پس از رویت کہ ابر سیہ دل بر ایشان گریست
 سُبک غم باز آمن کرد پیہ کہ پر شد سبیل ہاران عنید
 پسید از عارفے در نہفت چہ حکمت درین فقتت بود گفت
 ۵۱۰ شنیدم کہ بر مرغ و مور و ہوان شو تنگ روزی ز فصل ہاران

دین کشور اندیشہ کس دم بے
 بستم مبادا کہ از شر من
 مصی بایت لطف کن کائنات
 تو آنکه شوی پیش مردم عزیز
 ۵۲۰ بزرگے کہ خود را ز خردان شمر
 ازین خاکدان بندہ پاک شد
 الا اے کہ بر خاک ما بگذری
 کہ گر خاک شد سعدی اورا چغم
 بہ بیچارگی تن و فراق خاک داد
 ۵۲۵ بے بر نیاید کہ خاکش خور
 نگر تا گلستان معنی شگفت
 عجب گر بمیرد چنین بلبل
 پیشان تر از خود ندیدم کس
 بہ بند و در خیر بر اجمن
 ندید از خود ستر در جان
 کہ مر خوشتن را انگیزی چپہ
 بدینا و عقبی بزرگی برو
 کہ در پای کمر کس خاک شد
 جناب عزیزان کہ یاد آوری
 کہ در زندگی خاک بود ست ہم
 و گر گرد عالم بر آب چو باد
 و گر بارہ بادش عالم برو
 بدو بیچ بلبل چنین خوش گفت
 کہ بر استخوانش روید گلے

باب پنجم در خفا

شبنم زیت و نرگس همی ختم * سپهر بلاغت بر افروخته ختم
 پرگنده گوشت حشمت شنید خیزد آهنت گفتن طریقه
 بسم از خبث نوحه دامن کج که ناپدید شد خیزد زنده
 که فکرش بلوغ است و ایش بلند دین شیوه نه بد و طاعت چند
 نه در خشت و گپیل و گنبد گران که این شیوه ختم است بر دکان
 نداند که سدا سر جنگ نیست و گر نه محال سخن تنگ نیست
 توانم که تیغ زبان بر کشم بیک دم و جوشش هم در کشم
 بیاتما درین شیوه چالش کنیم به خصم با سنگ با شش کنیم
 کفایت

سعادت بخشایش داور است نه در جنگ و بدو نه تود است
 ۱۰ چو دولت نه بخش سپهر بلند نیاید بس و انگلی در کند
 نه سختی رسید از ضعیفی بود نه شیرین بسر پنج خورند و نه
 چو نتوان بر افلاک دست آفتن خسرویت با گروشش ساختن
 گرت زندگانی نبشت است چه نه مدت گزید نه شمشیر چه
 و گر در حیلت من دست نه چنانست کشد نوشدارو که نه

۱۰ نہ رستم چو پیلین روزی بخورد * شغاف از سناوش بر آورد گرد

حکایت

سرا در سپاہان یکے یاد بود * کہ جنگ آور و شخ و عیار بود
 سداش بخون دست و خنجر تھا * بر آتش دل خصم از چون کنا
 نمیدش روزے کہ ترکش نسبت * ز پیکان پولادش آتش نجست
 دلاور بر پنجہ گلو زور * ز سوشش بشیران در افتاده زور
 ۲۰ بدعوی چنان ناوک انداختے * کہ عذرا بجہ یک یک انداختے
 چنان خار در گل ندیدم کہ فرت * کہ پیکان او در سپا نفرت
 نزد ملک جنگ جوئے تخت * کہ خود و سرش رانہ در ہم شکست
 چون گنج شک روزہ مانع در تہو * بکشتن چہ کنج شک پیش چہ مرو
 کرش برفیدون بے تاختن * اسانش نداوے بہ تیغ آختن
 ۳۰ پلنگانش از نور سر پنجہ زیر * فرو برده چنگال در مغیر شیر
 گرفتہ کمر بند جنگ از نامے * و گر کوہ بودے بکندے زجاے
 نہ پوش را چون تبر زین نمے * گذر کردے از مرد و بر زین زدے
 نہ در مودی او رانہ در مودی * دؤم در جہان کس ندید آدمی
 مرا یکدم از دست نگذاشتے * کہ با راست طبعان سے داشتے

۳۰ سفر نگه‌م زان زمین بود   که پیشم دران بقعه زنی بود
 قضا نقل کرد از عرقم شلم   خوش آمد دران خاک پاکم مقام
 مع القصد چندے بودم متیم * بیچ و راحت بامید و بیم
 مگر پر شد از شلم پیانه ام   کشید آرزومندے خانه ام
 قضا را چنین تعلق افتاد   که بازم گذر بر عروق افتاد
 ۳۵ شبے سر فرو شد بلندشام   بدل برگذشت آن هنر شیه ام
 نمک ریش و نیه ام تازه کرد   که بودم نمک خورده از دست مرد
 بیدار اوزی سپاهان شدم * بهر ش طالبگار و خوابان شدم
 چنان دیدم از گردش سپهر   خنگش گمان از غواش زیر
 چو کوه سپیدش سر از برف مگو   دوان آتش از برف پی پی بوس
 ۴۰ فلک دست قوت بود یافت   سردست مسدیش بر بافته
 بد کرده گیتی غمور از سرش   سر ناتوانی برانو برش
 بدو گفتم اے سرور شگیر   چه فرسوده کردت چو رویا پیس
 بخندید که روز خنک تر   بد کرده ام آن خنک جوئی ز سر
 زمین دیدم از نینزه چون تیان   گفته علمها چو آتش دوان
 ۴۵ بر گنجتم گرد بهیجا چو دود   چو دولت نباشد تهر چه سود

من آنم که چون حمله آوردم
 و لے چون نکرو اخترم یاوهکا
 غنیمت شمرم طریقی گیر
 چه یاری کند مغفرو جوشم
 کلید مغفرو چون نباشد بدست
 گرد ہے پلنگ افکن و پیل زور
 بهمان دم که دیدیم گرد سپاه
 چو ابر اسپ تازی برانگیختیم
 دو شکر جسم بر زوند از کین
 ز باریدن تیر بهم چون تلگ
 بصیبه سبزبان پر خاشاک ساز
 زمین آسمان شد ز گرد گبود
 سواران دشمن چو دریافتیم
 تیر و سنان موے بشکافتیم
 چه زور آورد و خجسته جبر
 نه شمشیر کین آوران کند بود
 بُرج از کف انگشتی بروم
 گرفتند گردم چو انگشتی
 که نادان کند با قضا پنجه تیز
 چو یاری نکرو اختر روشنم
 ببازو در فتح نتوان شکست
 در آهن سپرد و دستم ستور
 زره جامه کردیم و مغفرو کلاه
 چو بدان پلایاک فرورختم
 تو گفستی زوند آسمان بر زمین
 بجهر گوشه برخاست طوفان برگ
 گند از دهلے دهن کرده باز
 چو انجم درو برق شمشیر و خود
 پیاده سپر در سپر یافتیم
 چو دولت بند روے بر یافتیم
 چو بازوے تو ضیق یاری نکرو
 که کین آوری ز اختر شد بود

کس از شکر سنان میجا برون   نیامد حبه آغشته خفتن بخون
 کسان را نشد ناک و اندر حیر   که گفتم بدوزند سندان تیر
 چو صد دانه مجسمه در خوشه   فتادیم هر دانه در گوشه
 ۶۰ بنام روی از هم بدادیم دست   چو ماهی که با جوشن افتد شست
 چو طالع ز ساروس بر پیچ لبود   سپر پیش تیر قضا هیچ بود

حکایت

یکه آهین پنج در اربیل *   همی بگذرانید بیک زبیل
 مند پوشش آید بگش فراز   جولان جهان سوز پیکار ساز
 بپس خاش خُتن چو بهرام گور   کمند بگفتش بر از حرام گور
 ۷۰ چو دید اربیلی مند پاره پوش   کسان را زه آورد و زه را بگوش
 به پنجاه تیر خنگش نبود   که یک جوبه بیرون نفرت از نمود
 وللور در آمد چو دستان گدو   بخت کمندش در آورد و بُدو
 باشکدش بر در خیمه دست   چو دزدان حنونی بگسرون زیست
 شب از غیبت و شمر سارنجی تخت   سحر که پستد از خیمه گفت
 ۷۰ تو کلین بناوک بدوزی و تیر   مند پوشش را چون فتادی اسیر
 شنیدم که می گفت و خون می گریست   ندانی که روز آجل کس تزیست

من آمم که در شیوه طعن و ضرب
 چو بازوی بختسم قوی حل بود
 کتوفم که در نخبه اقبیل نیست
 ۸۰ بفرز اجل نینو چو شن در
 ز پیلهای بے اجل ننگد
 برهنه ست اگر چو شنش چند است
 کرا تیغ قهر اجل در قفاست
 برش نخت یاور بود که نشیت
 چون نه شاید باطل و کشت
 نه طایبعی از اجل جل یزد
 نه نکلان مباد خورن بُرد

حکایت

شبی گدای از در پهلوتخت
 طیب در آن ناحیت بود و گفت
 ۸۰ زین دست کو بگردد می خود
 عجب دارم از شب بی پایان برد
 که در سینه پیکان تیر تند
 به از نقل ماکول ناسازگار
 گرفت بیک لقمه در دهان
 همه عمر نکلان بر آید بهر
 قضا را طیب انسان شب بُرد
 چهل سال زین شد که زنده گشت

حکایت

یکے دستاے سقط شد برش
 علم کرد بر تالکستان برش
 ۹۰ جهان دیده چو بر برگزشت
 چنین گفت خندان بنظر و شست

سپندار جلن پر کین جسد کند دفع چشم بد از کشت زار
 کہ این دفع چون از سر و کون خوش نمی کرد تا ناتوان سر و ورش
 چه ملک طیب از کسے رنج بد کہ بیچاره حنوا بد نہ داز رنج مرو

حکایت

۹۵ شنیدم کہ دیندے از مغسے بیفتلو و مسکین حبش سے
 باختر سے نامیدی تباقت کیے دیگرش نا طلب کوہ یافت
 بد بختی و نیک بختی و تلم برانند سا بچن در شکم
 نہ رضی بر خپگی می خورند * کہ سر پنجگان تنگ و رضی ترند
 فرو کوفت پیکر پر بچوب بگفت اے پدرے گناہم مکتوب
 توہن بر تو از جو سرم گسیت وے چون تو خورم کنی چا چسیت
 ۳۰ داور خسروش اے خداوند خوش نہ از دست داور بر آور خسروش

حکایت

بلند اخترے نام او تختیار قوی دستگہ بود و سرمایہ دار
 بسم کو را دران بقعہ زربود و مل مکر تنگ دستان برگشتہ حال
 بکوی گدایان درش خانہ بود زرش بھیو گندم بہ پیانہ بود
 چو درشیں پسند تو لکڑی نہ دیشیں سوزد دایغ نیار

۱۰۵ نمے جنگ پیوست باشوے خوش   شبانگه چو فتش تہیت پیش
 کہ کس چون تو بد بخت و رویش نیست   چو زبور سخت جز این شش نیست
 بیاموز مسرودی ز ہمایگان   کہ آخر نیم قحبہ رایگان
 سکن راز و سیم و ملک است خرت   چہا ہچو ایشان نہ نیک بخت
 بر آورد صافی دل صوف پوش   چو طبل از تہیگاہ خالی خوش
 ۱۱ کہ من دست قدرت ندارم بسیج   بر خبہ دست قضا بسیج
 نگونند بر دست من اختیار   کہ من خوشتر را کنم بختید

حکایت

کیے مسرودیش در خاک کیش * چہ خوش گفت باہم نہشت خوش
 چو دست قضا نہشت رویت نہشت   مینداد گلگونہ بر روی نہشت
 کہ حاصل کن نیک بختی زور   بدرہ کہ بینا کن چشم کور
 ۱۱۰ نیاید نگو کاری از بد رگان   محال است دوزنکی از رگان
 ہمہ فیلسوفان یونان و روم   ندانند کرد انگبین از روم
 ز خوشی نیاید کہ مسرود شود   سہی اندر تربیت گرم شود
 نتوان پاک کردن زنگ آئینہ   ولیکن نیاید زنگ آئینہ
 بکوشش زوید گل از شاخ پید   نہ تنگی بگرہ گود سفید

۴۰ چو روی نگردد خنگ قضا سپه نیت سر بنده را خضر قضا

حکایت

چنین گفت پیش زغن گرے که نبود ز من دور بین ترے
 زغن گفت ازین در نشاید گذشت بیاتما چه بینی بر اطراف دشت
 شنیدم که مقدار یک روزه راه بکرد از بلندی به پستی نگاه
 چنین گفت دیدم گرت باورست که یک دانه کندم به سامون مست
 ۹۲ زغن را منانه از تعجب شکیب ز بالا نخواستند سر و نشیب
 چو گرس بر دانه آمدند از گره شد برو پاسبان دراز
 مذاست از ان دانه بر خوروش که دهر افکند دام در گروش
 نه آبتن در بود هر صدف نه هر بار شاطر زند بر دلف
 زغن گفت ازین دانه دیدن چه سود چو بیسنای دام خصمت نبود
 شنیدم که می گفت گردن به بند نباشد خذر بافت در سود
 ۹۳ آبل چون بخوش بر آورد دست قضا چشم با یک پیشش بست
 در آبه که پیدا باشد کنار غمور شناور نیاید بکار

حکایت

چه خوش گفت شاگرد منوچ با چو عنقا بر آورد و پیل و زراف

مرا صورتی بر نیامد ز دست ❖ که نقشش مُعَلِّم ز بالا نیست
 ۱۳۵ گرت صورت حال میانگوست نگاریده دست تقدیر اوست
 درین نوع از شرک پوشیده است که زیدیم بیازد و عزم خم بست
 گرت دیده بخشد حن او دایم سر نه بینی و گرت صورت زید و عزم
 نپندارم از نبوده دم در کشد حنایش بر روی قلم در کشد
 جهان آفریت شایش دلو که گروے به بند و نشاید و

حکایت

۱۳۶ شتر بچه با مادر خویش گفت پس از رفتن آخر زمانه فحفت
 بگفت از بدست منتهی مزار ندیده ستم بارکش در قطار
 قضا کشتی آنجا که خوابد بربو و گر نماند اجاسه بر تن درو
 مسکن سعید و دیده بردست کس که بخشند پرو و رگوار است و بس
 اگر حق پرستی ز دریا بست که گروے برانده نخواهد کست
 ۱۴۰ گراو تاجدارت کند سر برآر و گر نه سر نامیدی بخار

حکایت

عبادت با خدا صفت نکوست و گر نه چه آید ز بے مغز پوست
 چه زیار مع بر میانست چه دلق که در پوشی از نهج پند خلق

مسکن گفتمت مـ وئی خوش قش
 چو مودی نمودی نمخت مباحش
 باندازه بسود باید نمود
 خجالت نبود آنکه نه نمود بسود
 ۱۶۰ که چون عاریت برکشند از سرت
 بماند گمن جان در برت
 مگر کوتاهی پائے چوبین بسند
 که در چشم طفلان نمائی بلند
 وگر نقره اندوده باشد نخاس
 توان خنجر کردن بر پناشناس
 منہ جان من آب زربرشیز
 که صراف دانا نگیس و بچیز
 زر اندودگان را باتش بند
 پید آید آنکه که مس یا نه ند

حکایت

۱۰۰ ندانی که بابا کسوی چه گفت
 بسودے که ناموس را شب مخفت
 برو جان بابا بر اخلاص پیچ
 که نتوانی از خلق بر بہت پیچ
 کافے کہ فعلت پسندیدہ اند
 ہنسور از تو نقش برون دیدہ اند
 چه قدر آورد بندہ خویش
 کہ زیر قبا دارد اندام پیس
 شاید بدستان شدن بہشت
 کہ بازت رود چادر از روی شست

حکایت

۱۶۰ شنیدم کہ نلباغے روزہ و شبت
 بصد محنت آوردہ روزے بہشت
 مکتا بش آن روز سائق نبود
 بزرگ آمدش طاعت از طفل خود

پدر دیده بوسید و مادر کشش
 چو بروی گذر کرد یک نیمه روز
 بدل گفت اگر لقمه چوب حنوم
 ۱۶۵ چو روی پسر در پدر بود و قوم
 که داند چو در عتد حق نیستی
 پس این پسر از آن طفل نادانست
 کلید در دوزخ هست آن مناز
 اگر حبه حقی می رود جاده ات
 ۱۷۰ سیاه کارے از مردمان فتاد
 پسر چند روزے گریستن گرفت
 بخواب اندر کش دید و پرسید حال
 بگفت اے پسر قصه بر من بخوان
 نگو سیرتے بے تکلف بدون
 ۱۷۵ بنسویک من شب رو راه زن
 یکے بر در خلق بچ آزمای
 ز عمر لے پسر چشم اجرت مدار

فتانند بادام و زبر بر کشش
 فتاد اندر ز آتش معده سوز
 چه داند پدر غیب یا ماسوم
 نخوان خورد و پیدا بر بد صوم
 اگر بے وضو در نماز ایستی
 که از بصر مسوم بطاعت دست
 که در چشم مسوم گزاری دراز
 در آتش فشانند سجاده ات
 شنیدم که هم در نفس جان بداد
 وگر با حریفان نشستن گرفت
 که چون رستی از حشر و نشر و سوال
 بدوزخ فتادوم من از مردمان
 به از نیک نامے حباب اندون
 به از فاسق پارسا پیهن
 چه مسروش دهد در قیامت خدا
 چو در حیات زید باشی بکا

بگویم تواند رسیدن بدوست * درین ره جز آنکس که رویش در دوست
 به راست رو تا بمنزل رسی * تو بر ره نه زین قبیل واپسی
 ۱۸۰ چو گاوے که عصا چشمتن بست دوان تا بشب شب هم آجا که هست
 کسے کو بتابد ز محراب روست بکفرش گواهی هند اهل کسے
 تو هم پشت بر قبله در نماز گرت در حدایت روستے نیاز
 دستے که بخش بسو برقرار پسور که روزے دہد میوه بار
 گرت بخ اخلاص در بیومیت ازین در کسے چون تو محرمیت
 ۱۸۵ ہر آن کاف کند تخم برے سنگ جوے وقت و خلش نیاید چنگ
 منہ آبروئے ریا محس کہ این آب در زیر دارد و حل
 چو در خفیہ بد باشی و خاک چہ سو آب ناموس بر بوسے کار
 بروئے ریا حشر قہل است دخت گرش با خدا در توانی فروخت
 چہ دانند سر دم کہ در جا کسیت نویندہ و اند کہ در نامہ چسیت
 ۱۹۰ چہ وزن آورد جائے آنبان باد کہ میزان عدل است و دیوان داد
 مارے کہ چندین نوع می شود بدیند ہیچش در انبان بسو
 کنند ابرہ پاکیزہ تر نہ آست کہ این در حجاب است و آن در نظر
 بزرگان فریغ از نظر داشتند ازان پر نیان آستہ داشتند

گر آوازه خنواهی در اقلیم فاش * برون حُده کن گو درون حشو پاش
 ۱۹۰ ببا زنی نگفت این سخن مانید که از مُنکر امین ترم کز سید
 سائے که سلطان شاهنشاه اند سر سرگدایان این درگه اند
 طمع در گداسد و معنی یست شاید گرفتن در افتاده دست
 همان به گر آبتن گوهری که همچون صدف سر بخود در بری
 چو روئے پستینت در خدایت اگر جبریت نه بیند رواست
 ۲۰ ترا پند سعدی بس است ای سپر اگر گوش گیر می چو پند پدر
 گر آموز گفتار ماست شنوی مبادا که فردا پشیمان شوی
 ازین به نصیحت گرے بادیست ندانم پس از من چه پیش آیت

باب ششم در قناعت

خداوند است و طاعت نکرد / اگر بر بخت و روزی قناعت نکرد
 قناعت تو انگر کند سرو را / خنجر کن خنجرین جهان گردد را
 سکونی بدست آور ای بهجتا / که بر سنگ گردان نبوید نبات
 میپوشد تن از مرد و اسب و موشی / که او را چو می پروری می کشی
 ۵ خردمند سر و دم نه بروراند / که تن پروران از هنر لاعلم براند
 خور و خواب تنها طریق دوست / برین بودن آئین تا بخیر و است
 کسے سیرت آدمی گوش کرد / که اول گنگ نفس خاموش کرد
 خنک نیکبختی که در گوشه * بدست آرد از معرفت توشه
 بر آمان که شد سر حق آشکار * نکرند باطل بر اختیار
 ۱۰ ولیکن حیو ظلمت نداند نه نور / چه دیدار و یوش چه چرخ جو
 تو خود را از آن در چه انداختی / که چه را زرد باز نشاختی
 بر اوج فلک چون بر خیزد باز / که در شمشیرش بسته شد سنگ از
 گرت دامن از خنک شهوت ربا * کنی رستی تا بدو المنتها
 بکم خیزون از علوت خویش خود / توان خوشیتن را ملک خود کرد
 ۱۵ کجا شیر خوشی رسد در ملک / شاید پیر از ثری تا ف ملک

تخت آومی سیتی پیشه کن   پس آنکه ملک خوئی اندیشه کن
 تو بر کوه تو سنی بر کوه   نگر تانه چپ در حکم تو سر
 که گر پالنگ از کفت در نیت   تن خوشتن کشت و خون تو نیت
 باندازه حنور زانو اگر مرمی   چنین پر شکم آومی یا خمی
 ۲۰ ترون جاک قوت است و ذکر نفس *   تو سیداری از جبهه بان تلبس
 کجا ذکر گنج در اسبان آز   بختی نفس می کند پا دراز
 ندارند تن پروران آگهی   که پر معده باشد ز حکمت تهی
 دو چشم و شکم پر نگر و دبیح   تحصی بهتر این روده پیچ پیچ
 چو دوزخ که سیش کنند از قید *   و کر بانگ دارد که هل مهن سید
 ۲۵ همی میروت عیسی از لغوی *   تو در بند آنی که خنر پروری
 بدین اے من و مایه دینا مخر   تو خنر را بانجیل عیسی مخر
 مگر می نه بینی که دو را دوام   نینداخت حنر حص خور و نام
 پلنگی که گردن کشد در و خوش   بدام افتد از جبهه خور و خوش
 چو موش آنکه نانی پیشش خمی   بدامش در افتسی و تیرش خمی

حکایت

۳. شکم صوفی را زنبون کرد و هیچ   دو دینار بر هر دو آن کرد خرج

یکے گفتش از دوستانِ نهفت چہ کردی بدنِ ہر دو دنیا گفت
 بیدارے از پشتِ رانم شاط * بگریہ شکم را کشیم بباط
 فروماگی کسروم و ابلہسی کہ این ہمچنان پُرنشد وان تہی
 عذاگر لطیف است و گر سہری چو ویرت بدست اوقتہ خوش خوری
 ۳۵ سہ انگہ بیانش نہ ہوشمند کہ خواہش بقصر آورد و رکند
 مجال سخن تانیابی مگویے چو میدان نہ بینی نگہدار گویے
 مگویے و منہ تا توانی قدم از اندازہ بیرون و ز اندازہ کم

حکایت

برو اندرونے بدست آر پاک شکم پُر نخواہد شد الا بحاک
 سہ احاجیے شانہ عجاج دلو * کہ حجت بر احلاقِ خُجلاج باو
 ۴۰ شنیدم کہ بارے سگم خواندہ بُو * کہ از من نبوے دلش مساندہ بُو
 پسنداتم شانہ کلین استخوان نمی بایدیم دیگرم سگ خوان
 پسندار اگر سہ کہ خود خورم کہ جبور حنہ افندہ حلوا بزم
 قناعت کن اے نفسِ اندک کہ سلطان و درویش بینی کیے
 چہ اپیش خُسر و خجاست روی چو مکیو نبھاوی طمع خُسروی
 ۴۵ و گر خود پرستی شکم طبلہ کن و ہر حالہ این و آن قبلہ کن

وگر ہر دست نفس گمید بدہ   بخواری بگرداندت وہ بین
قناعت سرافراز اے مرد خوش   سر پر طمع بر نیاید ز دوشش

حکایت

یکے با طمع پیش خوار زم شاہ   شنیدم کہ شد بامدادے پگاہ
چو دیدش بخیارت و ناگشت رات   وگر روے بر خاک مالید رخواست
۵۰ پر گفتش اے بابک ناچوے   یکے مشکیت می پرسم بگوے
نگفتی کہ قبلہ ست خاک حجاز   چرا کردی اسرور ازین سو نماز
مبہ طاعت نفس شہوت پرست   کہ ہر ساعتش قبلہ دیکرست
طمع آب روے تو قہر بخت   برائے دو جو دانے دُر بخت
چو سیلاب غلہ ہی شدن ز آب جو   چرا ریزی از بہر برف آب روے
۵۵ مگر کز تنعم شکیباشوی *   وگر نہ ضرورت بدھاشوی
برو خواجه کوتاہ کن دست آرز   چہ می بایت ز آستین دلاز
کے را کہ دُر ج طمع در نوشت   نیاید بکس عبد و خادم نوشت
توقع براند ز ہر محلبست   بران از خودش تا نراند کست

حکایت

یکے راتپ آمد ز صاحب اللان *   کہے گفت شکر بخوان اطفال

۶۰ بگفت اے پر تلخے مسوغم   بہ از جورِ روئے ترش بروغم
 شکر عاقل از دستِ انگس نخورد   کہ روئے از کلبہ برو سکہ کرد
 مسو در پئے سرچہ دل خوابت   کہ تسکینِ تن نور جان کاہت
 کند مورا نفسِ امارِ حنود *   اگر ہوشمند ہی عنبرش مدار
 اگر سرچہ باشد سروت خوی   ز دوران بسے ناسوادی ہی
 ۶۵ تنور شکم و بدم تافتن   نصیبت بود روزِ نا یافتن
 بہ تنگی نریزندت روئے نگ   چو وقتِ فداخی کنی معدہ تنگ
 کثِ مسو پر خسارہ بارِ شکم   و گرد نیلبد کثِ بارِ غم
 شکم بندہ بسیار بینی خجل   شکم ترو من تنگ بہتر کہ دل
 ورنہ آویسی زانو بر محل *   کہ باشد چو انعام بل ہسم افضل
 ۷۰ مکن جسمِ برگلو بسیار بار   کہ بسیار حسب است و بسیار خوار
 چو بگاوار ہسی بایت فہمی   چو خستہ تن بجو کسل و نہی

حکایت

چہ آوردم از بسہ وافی عجب   حدیثی کہ شیرین تر است از طرب
 تنے چپہ و رخسارِ استان *   گذشتیم بر طرفِ خنہ باستان
 یکے در میانِ معدہ انبار بود   ازین تنگ چشمی شکم خوار بود

۷۵ میلن بست مسکین و شد بر جوت
وز آنجا بگردن در افت و سخت
رئیس ده آمد که این را که گشت
بگفتم مزن بانگ بر ما و نشت
شکم دامن اندر کشیدش ز شاخ
بود تنگ دل رو دکان فراخ
نه هر بار خنیا توان خورد و بود
لخت اسبان بد عاقبت خورد و مرد
شکم بند دست است و زنجیر پاک
شکم بنده کتیر پرست خدا
۸۰ سداشکم شد تلخ لایبم
پایش کشد موی کوچک شکم

حکایب

یکه نیشکر داشت در طبخی
چپ و راست گردن بر شتی
مصاحب دله گفت در گنج و
که بستان چون دست یابی بدن
بگفت آن خرمند زیبا نشت
جوابی که بر دیده باید نوشت
ترا صبر بر من نباشد مگر
ولیکن مرا باشد از نیشکر
۸۵ جلالت ندارد شکور نیش
چو باشد تقاضای تلخ از پیش

حکایت

یکه راز مردان روشن ضمیر
امیر ختن واد طافی حیر
ز شلوی چو گلبک خدائش گفت
پوسید دستش پوشید و گفت
چه خوب است تشیف شاه ختن
وزان خوتبر حرقه خشتین

گر آنوقت بر زمین چسب و بس مکن بجهتِ تالی زمین بوس کس

حکایت

۹۰ یکے نان خورش چیزایے شبت چو دیگران بگ و سازے شبت

یکے گفتش اے سفلہ روزگار برو طبع از حیوان نیما بید

بخواه و مدار از کس اے خواجه با که مقطوع روزی بود شرمناک

قتابست و چابک نور ویدوست قباش و ریدند و دستش شکست

شنیدم که می گفت و خون می گریست که سرخوشتن کرده را چاره چیست

۹۵ بلا جوع باشد گرفتار از * من و خانه من بعد نان و پیاز

خوینے که از دست باز و خنوم به از میرده بر حیوان اهل کرم

چه دلتنگ نعت آن فریاد و ش که بر قبله دیگران کرد گوش

حکایت

یکے گربه در خانه زال بود که برگشته ایام و بد حال بود

روان شد بهمان اسم میر غلامان سلطان زند شبتیر

۱۰۰ چکان خوش از استخوان می دود بی گفت و از بولِ جلن می دود

که گر بستم از دست این تیر زن * من و موش و ویرانه پیر زن

نیز دغسل جان من نغمش قناعت نکوتر بد مشاب خویش

حداوند اتان بنده خرسند نیست که راضی بقسم خداوند نیست

حکایت

۱۰ کیے طفل دندان برآورده بود پدر سر بکسرت فرو برده بود
که من نان و برگ از کجا آتشش مستوت نباشد که بگذارش
چو بچیده گفت این سخن چو چغت نگر تازن او را چه مروانه گفت
مخور رسول ابلیس تا جان دهد همان کس که دندان دهد نان دهد
تواناست آخر خداوند روز که روزی رساند تو چندین سوز

نگارنده کودک اندر شکم نویسنده عمر و نیست هم
۱۱ خداوند نگارے که عبدے خرید بداد فکیف آنکه عب آفرید
ترا نیست آن تکیه بر کردگار که مملوک را بر خداوندگار

شتیدم که در روزگار و تدم شدے سنگ در دست ابدالیم
نه پندایم این متعل معقول نیست چو راضی شدی سیم و سنک یک نیست
چو طفل اندرون دار و از هر پاک چشته زرش ریش مہت چخاک
۱۱۵ خبر ده بدویش سلطان پست که سلطان ز درویش مسکین پست

گدا را کند یک ورم سیم سیر فریدون نمک عجب نیم سیر
نکسبانی ملک و دولت بلاست گدا باو شاه است و نامش گداست

گداے کہ بر حلالہ شربندیت   بہ از بلا شلے کہ خرسندیت
 بخپند خوش روستا چو ت   بدوئے کہ سلطان در ایوان نجفیت
 ۱۲۰ اگر بلا شاد بست و گرینہ روز   چو خشت ند گردو شب بہ دو روز
 و گر سیل سگ آموہ دو ہر   چہ بر تخت سلطان چہ ہر دشت گرد
 چو بیمنی تو اگر سدا کہ بست   برو شکر نردان کن اے تنک بست
 نہاری مجد الدان دست رس   کہ برخیز از دستت آزاد رس

حکایت

شہنشاہ کہ صاحبہ لے نیکو   یکے خانہ بر قلمت خویش کرد
 ۱۲۱ یکے گفت می دانمت دست رس   کزین خانہ بہتہ کرسی گفت بس
 چہ می خواہم از طارم افراشتن   ہمیںم بس از جہر بگذاشتن
 مکن خانہ بر او سیل اے غلام   کہ رس را نگشت این عمارت تمام
 نہ از عفت ہا ش و عقل و اسے   کہ بر رو کند کار و اسے ہا

حکایت

یکے سلطنت راں صاحب شکوہ   فہر خواست رفت آفتابش مکہ
 ۱۳۰ بشیہ در ان بقعہ کشور گذشت   کہ در خانہ قایم مقامے داشت
 چو خلوت نشین کیوں دولت شنید   و کرد و وق در کنج خلوت نہید

چپ و راست شکر شیدن گرفت   دل پر دلان زور میدان گرفت
 چنان سخت بازو شد و نیز جنگ   که از جنگ جویان طلب کرد جنگ
 ز قوم پرگن ره خلقی بگشت   و که جمع گشتند بر اسماء و پشت
 چنان در حصارش شیدنگ   که عاقله شاز تیر باران و سنگ
 بر نیک مود و دستاوس   که صعب هم فرو ساند و فریاد رس
 بهشت مدو کن که شمشیر تیر   نه در هر دو غایب بود و سنگیر
 چو بشنید عابد بخندید و گفت   چه انیم نماند نه تخر و دو تخت
 نه انست و تارون نعمت پرست   که گنج سلامت بگنج اندرست

حکایت

۱۴۰ کمال است در نفس موسلم   گرش زرباشد چه نقصان و بیم
 پسندارگر سفله تارون شود   که طبع لیمش و گرگون شود
 و گر در نیابد کرم پیشه نان   بخداش تو نگر بود و چنان
 مسرت زمین است سرایه نزع   بهر کاصل خالی مانند فرع
 خدا که از خاک مردم کند   عجب دارم از مردمی گم کند
 ۱۴۵ ز نعمت بخندان بلند می شود   که ناخوش کند آب استاده بود
 بخشنده کی کوشش کاتب روان   بسیش مددی رسد از آسمان

گر از جاه و دولت برفتد لیم   و گر باره ناور شود مستقیم
 و گر قیمتی گوهری عنیم دار   که ضایع نگذاردت روزگار
 کاسخ از چه افتاده باشد برادر   نه بسنی که در وے کند کس نگاه
 ۱۵۰ و گر خورده تدر ز دندان کاز   بفتد شمعش بجویند باز
 بدر می کند بگیند ز سنگ   کجا ماند آئینه در زیر رنگ
 بنر بلید و دین و فضل و کمال   که گاه آید و گاه رود جباه و سال

حکایت

شنیدم ز پیران شین سخن   که بود اثین شمه پیس کنن
 بسے دیده شایان و دوران امر   سر آورده عمرت ز تارنج عمر
 ۱۵۵ وخت کنن میوه نازد داشت   که شمه از نکوی پیر آواز داشت
 عجب در نخوان آن دلفریب   که بگز نبود ست بر سر و سبب
 ز شون و سه و مژد اشیش   فتنچ دید و سه تراشیش
 بموسی کنن عسه کوته امید   * شش کرد چون دست موسی سفید
 ز سه تیزی آن آئین دل که بود   بر عیب پیری رخ زبان بر کشود
 ۱۶۰ بموسی که کرد از نکوشش سم   * نخلوند حالش در شکم
 چو چنگ از خجالت سر خور و سه   نگونار و دیشش افتاده موسی

کیے را کہ خاطر درو رفتہ بود
 کہے گفت جور آزمودی و درد
 نہ مهرش بگردان چو پروانہ نشست
 ۱۶۵ بر آمد خوش از ہوا داخست
 چو خوش منش باید و خوب رو
 مرا جان بھہش میخست
 چو روئے نکو داری اندہ مخور
 نہ پوشمہ ز حوشہ ترید
 ۱۷۰ بزرگان چو خنودر حجاب او فتد
 بیون آید از زیر ابر آفتاب
 ز ظلمت شمس اسے پسندید دوست
 نگیتی پس از غیبت آرام یافت
 دل از بے ملودی بھکت مسوز
 چو چشمان دل بندش آشفتم بود
 و گر گرد سوداے باطل مگرد
 چو مقراض شمع جمالش مکشت
 کہ تر دامنان را بود عمد سست
 پدر گو بھاش نیند از موے
 نہ خاطر بموے در آویختست
 کہ موے اربیفتم بروید دگر
 گمے برگ زیزد گمے بر وہد
 سودان چو خانگر در آب او فتد
 بتدریج و احگر بمید و در آب
 کہ ممکن بود کاب حیوان در دست
 نہ سعدی سفر کرد تا کام یافت
 شب آبتن ست اسے برادر پرورد

باب نهم در تربیت

سخن در صلاح است و مذی و خوب * نه در اسب و میدان و چکان و گوی
 تو با دشمن نفس بخسانه * چو در بند پیکار بیگانه
 عینان باز چپان نفس احرام * به روی ز رستم گزشتند و سلم
 تو خود را چو کوک اوب کن بچوب * بگز گران مغیر مردم سکوب
 کس از چون تو دشمن ندارد عمنه * که با خوشترین بر نیای من
 وجود تو شهسیت پر نیک و به * تو سلطان و دستور و امانه و
 بهمانا که دومان گسرون فزاد * درین شه کبرند و سودا و آزار
 رضا و بیغ نیک نامان هر * سوا و سوس ربن و کیب بر
 چه سلطان غنایت کند بایان * کجا مانند آسایش بخندان
 ترا شهنشوت و حص و کبر و حد * چو خون و رنگ اند و چو جان و حد
 گر این دشمنان تربیت یافتند * سر از حکم و راست تو بر تافتند
 بهوا و بهوس را مانند بستیه * چو بینند به نخبه قتل تمینه
 ریس که دشمن سیاست نکند * بهم از دست دشمن سیاست نکند
 چه حاجت درین باب گفتن به * که حرفی بس ارکار بند و کس

حکایت

۱۵ اگر پائے در دامن آبی چسبده سرت ز آسمان بگذرد از شکوه
 زبان درکش اے موبس یادان * که من روا قلم نیست بر بے زبان
 صف دار گوهر فشانان راز دھان حبه بلبل و نکر و نکر و باز
 من و اوان سخن باشد آگه گوش * نصیحت نگیرد و مگر در خموش
 چو خواهی که گوی نفس بر نفس * حلاوت نیابی ز گفتار کس
 ۲۰ نباید سخن گفت ناساخته * شاید بیدین نه نیاید اخته
 تامل کنان در خطا و صواب به از تراژ حایان حاضر جواب
 کمال است در نفس انسان سخن تو خود را بگفتار ناقص مکن
 کم آواز هرگز نه بینی خجل جوئے مشک بهتر ز یک تو دو گل
 حذر کن ز نادان و دود و گوی چو دانا کی گم پرو و گوی
 ۲۵ صد انداخته تیر و هر صد خطا است اگر هوشمندی یک انداز راست
 چو آگوید آن چیز در خفیه مرد که گرفتارش گردد و شور و زور
 مکن پیش و یار غیبت بے بود کز پیش گوشت وارد کس
 درون دلت شه بن است ز نگر تانم بپند و شه باز
 ازان مرد و دانا و دهن و دقت * که بپند که شمع از زبان سوختست

- ۳۰ تکمّلش با عنایان یکے رگفت
 یک ساش آسز دل بر جهان
 بفرمود جلداد را بے دریغ
 یکے زان میان گفست و ز نماز خواست
 تو اول نه بستی که سر چشمه بود
 تو پیدا مسکن راز دل بر کسے
 جواهر به گنجینه داران سپارد
 سخن تا نگوی برو دست بست
 تو دانی که چون دیو رفت از قفس
 سخن دیو بنیست در چاه دال
 ۴۰ توان باز دادن ره نره دیو
 یکے طفل بر دارد از خوش بند
 مگو آنکه گر بیدار او فتد
 به بهقان نلوان به خوش گفشتن
 مگو آنچه طاقت نداری شنود
 چه نیکو ز دست این مثل نبین
 ۴۵
- که این را نباید بکس بزد گفست
 یک روز شد منتشر در جهان
 که بر داسر هاسے انیاق تیغ
 مکشندگان کین گنوا تو تماست
 چو سیلاب شد پیش بتن چه بود
 که او خود بگوید بر هر کسے
 و لے راز باخوشتن پاس دار
 چو گفست شود یابد او بر تو دست
 نیاید بلا حصول کس بانیس
 بهالائے کام و زیباش نمل
 و لے باز نتوان گزشتن بلیو
 نیاید بجز رستم اندک منده
 وجود از و در بلا او فتد
 بدش سخن گوے یاد مفلک
 که خبوشته گندم نخوابی درو
 بود خست بر کس از خوشین

نباید که بیدار بازی کنی که مرقیت خویش را بشکنی
حکایت

یکه خوب خلق و خلق پوش بود * که در مصر یکچند خاموش بود

حیرت مند مردم ز نزدیک و دور بگردش چو پروانه جویان نور

تفکر شبی با دل خویش کرد که پوشیده ز پر زبان است سر

اگر بچپین سر بخود در بزم ۵۰ چه دانند مردم که دانشم

سخن گفت و دشمن بدانست و دوست که در مصر نادان تر از او است

حضورش پریشان شد و کارش رفت سفر کرد و بر طاق مسجد نشست

در آئینه گر خوشتن دیدی به بیدارشی پرده ندیدم

چنین زشت از آن پرده برداشتم که خود را نگو روی سپداشتم

کم آواز را باشد آواز تیر ۵۵ چو گفستی و رونق نمازت گریز

ترا خامشی اے خداوند پوش قرار است و نا اهل را پرده پوش

اگر عالمی به بیت خود مبر و گر جاہلی پرده خود سر

ضمیمه دل خویش نهاده زود که هر گه که خواہی توانی نمود

ولیکن چو پیدا شود راز مرد بکوشش شاید سخنان باز کرد

۶۰ قلم بر سلطان چو نیکو گفت که تا کار بر سر نبودش نگفت

بهایم خموش اند و گویا بشه
چو مردم سخن گفت بلیز بوش
پراگنده گوے از بهایم بشه
وگر نه شدن چون بهایم خموش
نطق است و عقل آدمی زاده فاش
چو طوطی سخن گوے زبلا ان مباحث

حکایت

یکے ناسزا گفت در وقت جنگ
۶۶ قفا خورد و عریان و گریان شست
چو غنچه گرت بسته بودے دهن
سراسیمه گوید سخن بر گراون
نه بینی که آتش زبان بسوس
اگر هست مود از بنه بجهوه
۷۰ اگر مشک خالص تو داری بگوے
سگن گرفت که ز مغر بیت
بگویند این حرف گیسوان بنار
دوا باش از پوستینم دند
چو طغیان دریند وے را چنک
حبه اندیده گفتش اے خود پست
دریده ندیده چو گل سپین
چو طغیان بے مغر سیار لاف
بآبے توان کشتنش و نفس
هنر خود بگویند نه صاحب هنر
که گریست خود و ناست گرو و بوس
چه حاجت محاک خود بگویند که چیت
که سعدی نه اهل است و آسینا کار
که طاقت ندارم که مغریم بند

حکایت

عقد را پس سخت رنجور بود
شکيب از نهاد پدر دور بود

۷۵ یکے پاس گفتش از روی پند   کہ بگذار مُسغانِ وحشی ز بند
تقصمہاے مرغِ سحر خوان شکست   کہ در بند ماند چو زندان شکست
بگم داشت بر طاقِ بستانِ مراے   یکے نامور بلبُبل خوش سراے
پیرِ صبح دم سوے بستانِ شایفت   حذر آن مرغِ بر طاقِ ایوانِ نیافت
بخندید کای بلبِ خوش نفس   تو از گفتِ خود ساندہ در نفس
۸۰ نثار دے کہ با تو ناگفت کار   ولیکن چو گفتی دلش بہار
چو سعدی کہ چندے زبانِ تہ بود   ز طعنِ زبانِ آورانِ رستہ بود
کسے گیو آرامِ دل در کنار   کہ از صحبتِ خلقِ گیو کنار
کمن عیبِ خلقِ اے خرمند فاش   بعیبِ خود از خلقِ مشغول باش
چو باطلِ ساینِ گمار گوش   چو بے ستر سینی بصیرتِ پیش

حکایت

۸۵ شنیدم کہ در بزمِ ترکانِ ست   مریدے دن و چنگِ مطربِ شکست
چو چنگش کشید حالی بہوے   غلامانِ چو دن بر روزِ شبنمِ بے
شب از دورِ چوگانِ وسیلِ نخت   وگر روزِ پیشِ تعلیمِ گفت
نخوہسی کہ ہاشی چو دُرِ زیش   چو چنگِ اے برادرِ مرانِ پیش
دو کس گرد دیدند و آشوبِ و چنگ *   پر گندہ نعلین و پندہ سنگ

۹۰ یکے فتنہ دید از طرف شکست   یکے در میان آمد و سر شکست
 کسے خوشتر از خوشیتن فارغیت   کہ با خوب و نشت کشت کلانیت
 ترا دیدہ در سر خفاوند و گوش   دین جاسے گفتار و دل جاسے ہوش
 مگر باز دانی شیب از منہ راز   نگوی کہ این کوتہ است آن دراز

حکایت

چنین گفت پرے پسندید ہوش   خوش آمد سخماہ پیران بگوش
 ۹۰ کہ در ہنہ رقم بکنجہ فرار   چہ دیدم چو لیلای سیاہی دراز
 و رانموش او دتہ ہے چون قسم   منہ بردہ دندان بلہاش و در
 چپ این گشت اور وہ اندر کنار *   کہ پنداری اللیل لغشی التماہ
 ما ام معدون و امن گرفت   فصول آتش گشت و دامن گرفت
 طلب کروم از پیش وید چو سنگ   کہ اے ناخدا ترس بے نام و رنگ
 ۱۰۰ بہ تشنہ و دشنام و آشوب و جبر   سپید از سیہ فرق کروم چو بجر
 شد آن ابر ناخوش نہ بالاسے باغ   پدید آمد آن رخسار از زیر زناغ
 نہ لاجوام آن دیو بیگل بجست   پیری پیکر اندر من آنجیت و ست
 کہ اے نرق سجادہ نرق پوش   سیہ کار و نیل از وین فسوش
 ما عسما دل ز کف رفتہ بسود   بہین شخص و بان بردے آشتہ لبو

۱۰۵ کنون نچتہ شد لقمہ خام سن
تظلم بر آورد و فریاد خواند
منند از جوانان کسے دستگیر
کہ شمش نیاید ز پسی ہمتے
۱۱۰ برون رستم از جامہ در دم چو سیر
بہنہ دوان رستم از پیش زن
سپ از مدتے کسور بر من گذار
کہ من توبہ کردم بدست تو بر
کسے را نیاید چنین کار پیش
ازین شُعت این پند برداشتم ۱۱۵
زبان در کش ار غفل داری و ہوش
کہ گمشت بدر کردی از کام من
کہ شفقت برداشت و رحمت منند
کہ بتاندم داد ازین سر و پیر
زبون دست در سترنا محرم
سر ماندہ سرور گریبان زنگ
کہ ترسیدم از زجر ہرنا و پیر
کہ در دست او جامہ بہتر کہ من
کہ می دانیم گفتش زنجیر
کہ گرد فضولی نگردم گور
کہ عاقل نشیند پس کار خویش
وگر دیدہ نا دیدہ انکاشتم
چو سعدی سخن گوے و زخموش

حکایت

یکے پیش داؤد طابی نشست * کہ دیدم فلان صوفی افتادہ ست
تے آلودہ دستار و پیہ ہنشت
چو فرخندہ خوے این حکایت شنید
گروے سگان حلقہ پیرانش
ز گونیدہ ابرو بجم در کشید

۱۲۰ زمانے برآشت گفت اے فقی
 بکار آید اسدور یاہ شفیق
 برو زان مقام شنیعش یاد
 کہ در شرع نہایت و در حقہ عار
 بہ پیشش در آور چوس کست
 عمنان سلامت ندارد بہت
 نیوشید و شد زین سخن تنگل
 بفرکت نہ رفت چون خر بگل
 نہ یاد کہ مست اندر آرد بدوش
 نہ سہ کشیدن ز فرمان ندید
 زمانے بہ چپید و در سان ندید
 میان بست و بہ اختیار بدوش
 در آورد و شہے برو عام خوش
 کیے طعنہ می زد کہ درویش بین
 تو این صوفیان بین کہ مے خورد و ماند
 اشارت کنان این و آن بہت
 ۱۳۰ بگردن ہزار حبور دشمن جام
 بلا خورد و روزی بخت گذاشت
 شب از شہساری وفایت تخت
 مزید آب روی ہزار بکوس
 کہ بہت نیزہ شہ آب مے

حکایت

بد اند حق مہر و نیک
 گموائے جوانہ و صاحب نہر

۱۳۵ کہ بد مو را خصم خود می کنسی و گر نیک مرد هست بد می کنسی
ترا هر که گوید مُنلان کس بدست * چنین دان که در پوستین خود هست
که فعل مُنلان را بید بیان * وزین فعل بد می بناید بیان
بد گفتن حلق چون دم زدی اگر راست گوی سخن هم بدی
حکایت

زبان کرد شخصه بغیبت دراز بدو گفت داننده سرفراز
۱۴۰ که یاد کان پیش من بدکن مرا بد گمان در حق خود مسکن
گرفتم ز متکین او کم بود نخواهد بجاه نتواند منزود
حکایت

کسے گفت پراشت علمیت هست کہ دزدی بامان ترا غیبت هست
بدو گفتم اے یار آشفته هوش شکفت آمد آن داستانم بگوش
بنا راستی در چہ بینی بسی کہ بر غیبتش مسترب می نمسی
۱۴۵ بلے گفت دزدان تہو کنند بیازوے سردی شکم پر کنند
چہ می خواهد از غیبت آن سادہ مو کہ دیوان سیہ کرد و چیرے نخورد
حکایت

مرا در نظم امیہ اورا لبود * شب و روز تلقین و تکرار لبود

۱۰۰
 صبر استوار را گفتم اسے پر خند
 چو من واد معنی دسم و جدت
 شنید این سخن پیشواے ارب
 حدود پذیرت نیاید دوست
 گر او راہ دوزخ گرفت از حسی
 ازین راہ دیگر تو دروستی

حکایت

۱۰۵
 کہے گفت حجاب خون خواروایت * دشت بچو سنگ سیمپاروایت
 تیرہ دہمی نہ آہ و نہ یارو خلق
 حایا توستان از واد خلق
 جہان دیدہ پیر ویرنہ زاد
 جوان را کیے پیر پانہ واد
 کز واد مظلوم سکین او
 تو دست از وے و رونگارش ہار
 نہ بیداد ازو بھروسہ نہ آیم
 نہ نہ از تو غیبت سیند آیم
 بدوزخ برد مدبرے را گناہ * کہ پیمانہ پر کرو و دیوان سیاہ
 ۱۲۰
 وگر کس بغیبت پیش می رود
 مبادا کہ تنھا بدوزخ رود

حکایت

شنیدم کہ از پارسیان کیے
 بطیبت بخندید با کود کے

دگر پایسان حلوت نشین   بعیثش فتاوند در پستین
 باخر نماسد این حکایت نهفت   بصاحب نظر باز گشتند و گفت
 مده پروه بر یار شوریده حال   نه طبعیت حرام است و غیبت حلال

حکایت

۱۶۵   لطفی درم رغبت روزه خاست
 یکے حاسب از پایسان کوے
 که بسم الله اول بنت بگوے
 پس انگه دین شوے و بینی سه بار
 بسبابه دندان پیشین مال * که نمی است در روزه بعد از نوال
 ۱۷۰   و ران پس سه مشت آب بر روی زن
 دگر دستها تا بر فوق شوے
 و گره مسح سر بعد از آن غسل مایه
 کس از من نداند درین شیوه به
 شنید این سخن ده خدایه قدیم
 ۱۷۵   نه مساک در روزه گفتی خطاست *
 وین گوز ناگفت نیما نخست
 ندانسته چپ کدام است و راست
 نمی شستن آموخته دست و روے
 دوم نیت آور سوم کف بشوے
 مناخر بانگشت کوچک بچار
 که نمی است در روزه بعد از نوال
 ز رستن که نموے سر تا دقن
 ز تسبیح و ذکر آنچه دانی بگوے
 بهمین است و ختمش بنام خدایه
 نه بینی که منقوت شد پیر و
 بشوید و گفت اے خبیث حیم
 نبی آدم مسرود خوردن رواست
 بشوے آن که از خور و نهایشست

کسے را کہ نام آمد اندر میان   بہ سیکو ترین نام و نعتش بخوان
 چو ہمسوارہ گوی کہ موم خنزد   مہر سخن کہ نامت چو موم ہنزد
 چنان گوے سیت بگوے اندم   کہ گفتن توانی بروے اندم
 ۱۸۰ و گر شرم از دیدہ ناظر است * نہ اے بے بصیرت دان حاضر
 نیاید ہی شرم از خوشتن   کروغ و مرغ و شرم داری ز من

حکایت

طریق شناسان ثابت قدم   بحسبوت نشستن چیدے ہم
 یکے زان میان غیبت آغاز کرد   در ذکر بیچارہ باز کرد
 کسے گفتش اے یار شویدہ نگ   تو مہرگز غنا کرد و فرنگ
 ۱۸۵ بگفت از پس چارہ دیوار خویش   ہمہ عمر تنخواہ ام پائے پیش
 چنین گفت درویش صدوق   ندیم چنین سخت برشتہ کس
 کہ کافر ز پیکارش این شست   مسلمان ز جور زبانش زست

حکایت

چہ خوش گفت دیوانہ مرغی   حدیثے کرو لب زندان گزی
 سن ار نام مردم زبشتی برم   نگوییم بجز غیبت مادم
 ۱۹۰ دانہ پروہگان خند   کہ طاعت ہمان بہ کہ مادہ برو

رفیقے کہ غائب شدائے نیکنام   دو چہرہ است ازو بر رفیقانِ حلم
یکے آنکہ مالش بیاطل خوردند   دوم آنکہ مالش برہشتی - بند
ہر آن کو برو نام مسرورم عباد   تو شکر خود از دے توقع مار
کہ اندر قفای تو گوید ہمان   کہ پیش تو گفت از پس مردمان
۱۹۰ کسے پیش من در جہانِ قفلست -   کہ مشغول خود در حصانِ غافلست

حکایت

سے کس را شنیدم کہ غیبت رواست   چوزین در گذشتی چہ ارم خطاست
یکے باو شاہے ملامت پسند   کزو بر دلِ حلق بیسنی گزند
حلال است ازو نقل کردن خبر   مگر حلق باشند ازو پر حذر
دووم پردہ بر بے حیاستن   کہ خود می درو پردہ حشوشتن
۲۰۰ ز خوشش مدارے برادر نگاہ   کہ او می درافتد بگردن بچاہ
سیوم گر ترازوے ناراست خوے   ز فعل بدش ہر چہ دانی بگوے

حکایت

شنیدم کہ دروے در آمد و دشت   بدروازہ سیستان در گذشت
بزدوید بہتال ازو نیم دانگ   برآورد و زو سیہ کار بانگ
حدایا تو شب رو باتش بسوزد   کہ رہ می زند سیستانے بروز

حکایت

۲۰۵ کہے گفت با صوفی در صفا ندانی فلانت چہ گفت از قفا
 بگفتا خموش اے برا در بخت ندانستہ بخت کہ دشمن چہ گفت
 کہانے کہ پیغام دشمن برید * ز دشمن ہمانا کہ دشمن تراند
 کہے قول دشمن نیار و بدوست مگر انگہ در دشمنی یار او است
 نیارست دشمن چہا گفتنم چنان کہ ز شنیدن بلز و دشمن
 ۲۱۰ تو دشمن ترمی گاوری بروہسان کہ دشمن چہا گفت اندر نہان
 سخن چہا کن تازہ جنگ قدیم بخشم آورد نیک مسر و سلیم
 از آن بمنشین تا ستانی گریز کہ مسر فتنہ خفتہ را گفت خینہ
 سیہ حال مؤاند و بستہ پائے بہ از فتنہ از جاے بروں بجائے
 میان دو تن جنگ چون آتش است سخن چہا بد بخت ہینہ برشت

حکایت

۲۱۵ فریدیون وزیرے پسندیدہ داشت کہ روستن دل و دور بہین دیدہ داشت
 ضامے حق اول نگہ داشتے و گر پاس من مان شدہ داشتے
 ہند حاصل سیفہ بر خلق رنج کہ تدبیر ملک بہت و توفیہ گنج
 اگر جانب حق نداری نگاہ گزندت رساند ہم از بادشاہ

یکے رفت پیش ملک باسدو
 ۲۲۰ غرض مشنوار من نصیحت پذیر
 کس از خاص شکر نماندست و عام
 بشرطی که چون شاه گردن فزار
 نخواهد ترا زنده آن خود پرست
 بے سوس و ستور دولت پناه
 ۲۲۵ که در صورت دوستان پیش من
 زمین پیش تختش بوسید گفت
 چنین خواهم اسم نامور بادشاه
 چو مگیت بود وعده سیم من
 نخواهی که مردم بصدق و نیاز
 ۲۳۰ غنیمت شمارند مردم دعا
 پسندید ازو شبهه یار آخچ گفت
 ز قدر و مکانی که دستور داشت
 ندیدم ز غمت از سر گشته تر
 ز نادانی و تیرا که او ست
 که هر روزت آسایش و کام باد
 ترا در حجبان دشمن است این وزیر
 که سیم و زرازوے ندارند و ام
 بمیرو و هند آن زرو سیم باز
 مبادا که نقدش نیاید بدست
 بخشم سیاست نگه کرد شاه
 بخاطر چپائی بد اندیش من
 چو پرسیدی اکنون نشاید منفعت
 که باشد چو من عالمت نیک خواه
 بقا پیش خواهند از بیم من
 سرت سبز خواهند و عمرت دواز
 که جوشن لبو پیش تیر بلا
 گل رویش از نازکی بر شکفت
 مکانش بیفزود و قدرش نشأت
 نگون طالع و بخت برگشته تر
 خلاف افکند و رسیان و دوست

۲۳۵ کنند این و آن خوش و گریه دل
وے اندر میان کور بخت و خجل
سیان دو کس آتش افسه بختن
نه عقل است خود در میان سوختن
چو سعدی کے ذوق خلوت چشید
که از هر دو عالم زبان در کشید
بگو آنچه دانی سخن سو مند
وگر هیچ کس را نیاید پسند
که زندا پشیمان بر آرد خروش
که آوخ چدا حق نکر دم بکوش

حکایت

۲۴۰ زن خوب فرمان بر پارسا
کند و درویش را بادشا
بر پنج نوبت بن بر درت
که یارے موافق بود در برت
هم روز اگر غم خوری غم مدار
چو شب نغمه گداز بود در کنار
که احسان آباد و تنخواه دوست
خدا را بر حمت آتھ سے اوست
چو مستور باشد زن خوب روے
بیدار او در بهشت است شوے
۲۴۵ کے برگرفت از جهان کام دل
که بکمال بود باوے آرام دل
اگر پارسا باشد و خوش سخن
نگه در نگوئی و نیشتی مسکن
زین خوش منبش دستان ترک خوب
که آتھ نگاری به پوشه عیوب
ببرواز پی چهره نش خوب
زن دیو سیاه خوش طبع گوے
چو حلو خورد سر که از دست شوے
نه حلو خورد سر که اندوده روے

- ۲۵۰ دل آرام باشد زن نیک خواجه
چو طوطی کلاغش بود هم نفس
سر اندر حجاب نه باوارگی-
تھسی پے رفتن بہ از کفش تنگ
بزنایان تاضی گرفتار بہ
۲۵۵ سفر عید باشد بہان کہ خداے
در خشمی بر سر آئے بہ سب
چونن راہ بازار گیسو بزن-
اگر زن ندارد سوے مرد گوش
زنے را کہ جہل است و نراستی
۲۶۰ چو در کیدہ جو امانت شکست
بر آن بنہ حق نیکوئی خواست
چو در روے بیگانہ خندید زن
ز بیگانگان چشم زن کور باد
زن شوخ چون دست در قلیہ کرو
۲۶۵ چو بینی کہ زن پے بر جائے نیست
ولیک از زن بد حایا پناہ
غیمت شمارد خلاص از نفس
وگر نہ بنہ دل بہ بیچاگی
بلائے سفر بہ کہ در خانہ جنگ
کہ در خانہ دیدن بر آبرو گسرہ
کہ بانوے ز رشتش بود در سراے
کہ بانگ زن از روے بر آید بلند
وگر نہ تو در خانہ بنشین چون
سراویل کھلیش در مرد پوش
بلائے سر خود نہ زن خواستی
از آنبار گندم نہ وشوے دست
کہ باوے دل و دست زن رست
وگر مرد گو لاف مردی مسزن
چو بیرون شد از خانہ در گور باد
برو گو بنہ پنجه در روے مرد
ثبات از خرد مندی و رائے نیست

گریز از کفش در میان نینگ   که مردن به از زندگانی به ننگ
 پوشانش از مو بیگلر روے   وگر نشود چ زن آنگه چه شوے
 زن خوب خوش طبع نخت است یا   رها کن زن زشت ناسازگار
 چه نغز آمد این یک سخن آون تن   که بودند سگ رسته از دست زن
 یکے گفت کس را زن بدبهار   وگر گفت زن در حجاب خون مسدود
 زن نو کن اے دوست هر نو بهار   که تقویم پادین نیاید بکار
 کسے را که بسینی گرفتار زن   مکن سعیا طعنه بروے مزین
 تو بسم جو بر بسینی و بارش کشی   اگر یک شبے در کندرش کشی

حکایت

جوانی ز ناسازگاری جفت   بر پیر مردے بنالید گفت
 گرا بازے از دست این خصم پیر   چنان می برم کاسیا سنگ زیر
 سختی نه گفتش اے جنواجه دل   کس از صبر کردن نگرود و جنبل
 نشب سنگ بالاے اے خانه سوز   چپا سنگ زیرین نباشی برود
 چو از گلبنے دیده باشی خوشی   روا باشد از بار خارش کشی
 درختے که پیوسته بهش خوی   تحمل کن آنگه که خارش خوی
 گفتار

۲۸۰ سپر چون زده برگذشتش سنین * زنا محرمان گو فراتر نشین
 بر پنبه آتش شاید فروخت که تا چشم بر هم زنی حانه سخت
 چو خواهی که نامت بماند بجا سپر را حرمندی آموز و راه
 چو فپنگ و رایش نباشد بی بی پری و از تو نمالند کس
 با روزگارا که سختی برو سپر چون پدر نازکش پرورد
 ۲۸۵ خردمند و پیر گلکش بهار گلکش دوست دارمی بنایش پدر
 بخسروی درش خبر و تعلیم کن به نیک و بدش وعده و بیم کن
 نو آموز را فکر و تحین و زه ز تو بیخ و تهدید استاد به
 بیاموز پرورده را دست پنج و گر دست داری چو قارون بگنج
 چه دانی که گردیدن روزگار لغبت بگرداندش در دیار
 ۲۹۰ مکن تکیه بر دستکای کپست که باشد که نصرت نماند بدست
 چو بر پیشه باشدش دست رس کجا دست حاجت برو پیش کس
 بپایان رسد کیه سیم و زر نگردد تسی کیه پیشه ور
 ندانی که سعدی مراد از چه یافت نه همامون نوشت و نه دریا سگفت
 بخسروی بخورد از بزرگان قفا خدا دادش اندر بزرگی صفا
 ۲۹۵ هر آن کس که گردون بفرمان نهد بے بر نیاید که فرمان دهد

۳۰۰ ہر آن طفل کو جو آموزگار نہ ہیند جفا ہیند از روگار
 پیرانکو دار و راحت رسان کہ چشمش منند بہت کان
 ہر آن کس کہ فرزند را غم نخورد دگر کس غمش خورد و بدنام کرد
 نگہ دار از آموزگار بدش کہ بد بخت و گمراہ کن چون خوش
 سیمہ نامہ ترزان مختلٹ خواہ کہ پیش از خطش روئے گرد سیمہ
 از آن بے حمیت بہاید گنجیت کہ نامہ پیش آب مروان بخت
 پیر کو میان قلندر شست پیر گوز خیرش فو و شوے دست
 درغیش مخور بر ہاک و تلف کہ پیش از پیر مود بہ ناخلف

حکایت

۳۰۵ شبے دعوتے بود در کوئے من
 چو آواز طرب در آواز کوئے
 زہد حبس مہر دم دوران انجمن
 بگردون شد از عاشقان ہائے وہو
 پری پیکرے بود محبوب من
 چہا با رفیقان نہ آئی بجمع
 کہ رہش کنی مجلس با جو شمع
 ہمی گفت با من کہ اے یار من
 نہ موی بود پیش من نشست
 محسن چو مروان نداری بہت
 گفتار

۳۱۰ خرابت کند شاه‌خانه کن   برو خانه آباد گروان بزَن
 نشاید تهنوس باختن با گلے   که هر بامدادش بود بلبل
 چو خود را بجزر مجله شمع کرد   تو دیگر چو پروانه گردش مگرد
 زن خوب و خوش خوی و آراسته   چه ماند بنادان نو خاسته
 برو دم چو غنچه دمی از وفا   که از خنده افتد چو گل در قفا
 ۳۱۵ نه چون کوکب پیچ بر پیچ سنگ *   که چون مُقل نتوان شکستن بنگ
 مبین و لفریش چو چو پشت   کزان روی دیگر چو دیو است و پشت
 گرش پای بوسی ندارد سپاس   و گر خاک باشی ندارد هراس
 سر از مغز و دست از دم کن تهی   چو خاطر بفزند سر دم دهی
 مکن بد بفزند سر دم نگاه   که بفزند خوشت بر آید تباه

حکایت

۳۲۰ درین شهر بارے بسمم رسید   که بازار گانه غلامه خرید
 شبانگاه مگر دست بردن نسیب   که سیمین ز رخ بود و خاطر طرب
 پری چهره هر چه اوقاتش برفت   بکین در سر و مغز نادان شکست
 نه هر جا که بینی خط و لفریب   توانی طمع کردنش در کتیب
 گوا کرد بر خود خدا و رسول   که دیگر نگردم بگرد فضل

۳۲۵ چیل آتش یم دین بختیش   دل افکار و سر به تهر و ریش
 چو بیهوش شد از کار چون یک دو میل * به پیش آتش سنگلاخ مهیل
 پسید کین قلعه را نام پست   که بسیار بیند عجب هر که زست
 چنین گفتش از کاروان همدی * مگر تنگ ترکان ندانی شست
 بنجید چون تنگ ترکان شنید   تو گفتی که دیدار دشمن بدید
 ۳۳۰ سیه را کی با ناک برداشت سخت   که دیگر چه رانی بیند از رخت
 نه عقل است و نه معرفت یک جوم   اگر من دگر تنگ ترکان روم
 در شهوت نفس کافیه بند   و گر عاشتی لت خور و سر بسند
 چو مر بند را جسی پوری   بهیبت برایش کسوز بر خوی
 و گر سیدش لب بدنان گزو   و ساع حاد و نگارے بزود
 ۳۳۵ حلالم آبکش باید و خشت زن   بود بند و نازنین شست زن

حکایت

گرو به نشیند با خوشی به   که ما پاک بازیم و صاحب نظر
 ز من پس فرموده روزگار   که بر تفرقه هست خود روزه دار
 از آن تخم خرد ما خور و گوسفند   که قفس است بر تنگ نما و بند
 سر گاو عضله از آن در گهست * که از کنجش سیان کوه است

حکایت

- ۳۴۰ یکم صورتی دید صاحب جمال بگردیش از شورش عشق و حال
بر انداخت بچاره چندان علق * که شبنم بر آرد بهشتی و مق
گذر کرد بقراط بروی سوار * پرسید کین را چه افتاد کار
کس گفتش این عابد پارس است که هرگز خطای زوشتش نخواست
رود روز و شب در میان کوه ز صحبت گریزان ز مردم ستوه
۳۴۵ بود ست حنا طریقه پیش فروخته پای نظر دگرکش
چو آید ز خلقش ملاست بگوش بگوید که چند از ملاست خموش
مگویار بنالم که معذور نیست که فریادم از علتی دور نیست
نه این نقش دل می رباید دست * دل آن می رباید که این نقش سست
شنید این سخن موکار آزما که کن سال پرورده پخته را
۳۵۰ بگفت ار چه صیت نکوئی رود * نه باهر کس هر چه گوی رود
نگارنده را خود همین نقش بود * که شوریده را دل بیغما بود
چرا طیف یک روزه بهوشش در که در صُنع دیدن چه بالغ چه حشو
محقق همان بیند اندر ابل که در خوبریان چین و چگل
نقش نیست هر سطر من زیر کتیب * فروشته بر عارض و لقیب

۳۵۵ معانیعت در زیر حشر سیه چو در پرده معشوق و در منق ۶
 در اوقات سعدی گنجی ملال * که دارد پس پرده چندین ملال
 ملاکین سخناست مجلس فرد چو آتش درو روشنای وسوز
 نرنجسم ز خصمان اگر بر طیند کزین آتش پاسی در تپ اند
 گفتار

اگر در جهان از جهان رسته است و از خلق بر خوشتن بسته است
 ۳۶۰ کس از دست جور زبانها نیست اگر خود من نیست اگر حق نیست
 اگر بر پری چون ملک ز آسمان بدامن در آویزوت بد گمان
 بکوششش توان وجده را پیش است شاید زبان بد اندیش است
 من را بسم شیند تر دامن ان که این زهر خشک ست و آن دامن
 تو روى از پرستیدن حق پیچ سب تا بگیند خلقت بسیج
 ۳۶۵ چو راضی شد از بند ویردان پاک اگر انهن نگروند راضی چه باک
 بد اندیش خلق از حق گناه نیست ز غوغا خلقش بحسب راضیست
 از آن رو بجای نیارود و نه که دل متروئے غلط کرده اند
 دو کس بر حشمت ماند خوش * ازین تا بدن ز ابره متابعه و ش
 یکے پن گیر و دیگر ناپند * نه پرواز از حرف گیری بپند

۳۷۰ منو مانده در کنج تاریک جاے
 چه دریابد از جام گیتی نملے
 مسندار اگر شیر و گر رو بهی
 کز انیان بسر وی وحیلت ہی
 اگر کنج خلوت گزیند کسے
 که پروای صحبت ندارد بسے
 بندت کنندش که زرق است یو
 ز مردم چنان می گزید که دیو
 اگر خنده رو نیست و آهینر کا
 عقیفش ندانند و پر پیسنگار
 ۳۷۵ غشی را بغیبت بکاوند پوست
 که فنوعون اگر هست در عالم اوست
 اگر بے نوائے بگرید یوز
 نگون بخت خواندش و تیره روز
 اگر مرد درویش در سختی است
 بگویند از یوبار و بد تخنی است
 و گر کامرانی در آید ز پائے
 غنیمت شمارند و فضل خدای
 که تاجید ازین جابه و گردنکشی
 خوشی را بود در قفا ناخوشی
 ۳۸۰ و گر تنگدسته تنگ سایه
 سعادت بلندش کند پایه
 بخاتیدش از کینه دندان برید
 که دون پرور است این فرمایه دهر
 چوبیند کار بدست و دست
 حیصت شمارند و دنیا پرست
 و گر دست بهمت بداری زکار ❖
 گدا پیشه دانند و نخسته خوار
 اگر ناطقی طبیل پر یاوہ
 و گر حاشی نقش گرامه
 ۳۸۵ تخلص کنان را نخواند مو
 که بیچاره از بیم سر بر نکرد

وگر در سرش هول و موالکیت
 تعنت کنندش گر لندک خوریت
 وگر نغز و پاکینه باشت خورش
 وگر بے تکلف زید سال دار
 ۳۹۰ زبان در نهندش بایذا چو تیغ
 وگر کاخ و السوان مُنقش کنند
 حبان آید از دست طعنه زنان
 اگر پارسه سیاحت نکند
 که نافرته بیرون ز آن خوش زن
 ۳۹۵ جھانزید را بسم بدند پوست
 گرش خط از اقبال بود و بهر
 عجب انکوش کند خسره بین
 وگر زن کند گوید از دست دل
 نه از جور مسوم بهد زشت روی
 ۴۰۰ اگر بر کن خشم روزی زجای
 وگر بروباری کند از کسی
 گزیند از و کین چه دیوانگیت
 که ماش مکر روزی دیگر است
 شکم بنده خوانند و تن پرورش
 که زینت بر اهل تمیز است عار
 که بد بخت زر دارد از خود دریغ
 تن خویش را کسوف خوش کنند
 که خود را بیارست بخیر زنان
 سَف کرده گانش خواند برود
 که ماش تنه باشد و راس و فن
 که سگشته بخت برگشته اوست
 نماند نراندے ز شمشیر شهر
 که می رنجد از خفت و خیزش زمین
 بگردن در افتاد و چون نه جل
 نه شاید ز نام مسوم زشت گوے
 ساسیه خوانندش و تیره راس
 بگویند غیبت ندارد بے

سبخی را بندرز گویند بس * که فدا و دوست بود پیش کس
و گرفتار و خوشترین دار گشت * بشنید خفته گرفتار گشت
که همچون پدر خواهد این سفلہ مو * که نعمت رها کرد و حشر ببرد
۴۰۰ که یار و بکنج سلامت نشست * که پیغمبر از جُث و دشمن نیست
حدا را که ماند و انباز و جُفت * ندارد شنیدی که ترا چہ گفت
رہای نیاید کس از دست کس * گرفتار را چہ طسیر و بس
حکایت

جوانی ہنرمند و فرزانه بود * کہ در وعظ چہ لالہ و مسوانہ بود
نکو نام و صاحب دل و حق پرست * خط عارضش خوشتر از خط دست
۴۱۰ قوی در بلاغات و در نحو جُست * ولی حرف ابجد نگفتہ درست
مگر لکنتہ بودش اندر زبان * کہ تحقیق مُعْجَم مکرر بیان
یکے را بگفتم ز صاحب دلائل * کہ دندانِ پشیم ندارد دندان
بر آس ز سودا و سن سُبُخ روے * کنین جنس بیہودہ و دیگر گوے
تو دور وے همان عیب دیدی کہ هست * ز چندان ہنر چشم غفلت بہست
۴۱۰ یقین بشنو از من کہ روز یقین * نہ بیند بد مردم نیک بین
یکے را کہ فضل است و فرنگ را * گر کش پائے عصمت بلغور جابے

بیک خنده پسند بروی جفا * بزرگان چه گفتند خدا صفا
 بود خار و گل با هم ایستمند * چه در بند خاری تو گلدسته بند
 کرا زشت خوئی بود در شرت * نه بسند ز طلاس جزای شرت
 صفائی بدست آراے خوروی * که نماید آئینه تیوروی ۴۲۰
 طیفی طلب کز عقوبت رهسی * نه حرفی که انگشت بروی نهی
 منه عیب خلق ای خرمند پیش * که چشمت فرو و زود از عیب خویش
 سپاداسن آلوده را حذر نم * چو در خود شناسم که ترداسنم
 نشاید که با کس درشتی کنی * که خود را بت ایل پستی کنی
 چو بد ناسپند آید خدو مکن * پس آنگه به سایه گو بد مکن ۴۲۵
 من از حق پرستم و گر خود نماے * برون با تو دارم ورون با خداے
 چو ظاهر بعفت بیاراستم * تصرف مکن در کثه و راستم
 اگر ستم خوب و گر منکر هست * خدایم سپرد از تو دانا تر هست
 کس را بکردار بد کن عذاب * که چشم از تو دارد به نیکی ثواب
 تو خاموش اگر من بهم یابم * که جمال سود و نین 'خسودم' ۴۳۰
 نگو کاری از سودم نیک رای * یکے را بده می نویسد خطای
 تو منیرای پیر بر کرایک هنر * به بینی زده عیش اندر گذر

نہ یک عیب اورا باگشت پیچ
 چو دشمن کہ بر شعر سعدی نگاہ
 ۴۳۵ ندارد بعد نکتہ نغزگوش
 حجبانے فصیلت برآو بر پیچ
 بنفرت کند اندرون تباہ
 چو زحمت بہ بیند برآو خسروش
 حشر این علتش نیست کان بیند
 نہ سر خلق را صانع باری شرت
 حشر این علتش نیست کان بیند
 نہ ہر چشم و ابرو کہ بینی نکوست

حجبانے فصیلت برآو بر پیچ
 بنفرت کند اندرون تباہ
 چو زحمت بہ بیند برآو خسروش
 حشر این علتش نیست کان بیند
 نہ سر خلق را صانع باری شرت
 حشر این علتش نیست کان بیند
 نہ ہر چشم و ابرو کہ بینی نکوست

باب هشتم در شکر

نفس می نیدم ند از شکردوست * که شرک ندانم که در خورد اویت
 عطا نیست هر موی ازو بر تنم چگونہ بجه موی شرک کنم
 ستایش خداوند بخشنده را که موجود کرد از عدم بندہ را
 کرا قوت وصف احسان اوست که اوصاف مستغرق شان اوست
 ۵ بدیعی که شخص آفسر نید ز گل روان و حیرت بخشد و هوش دل
 ز پشت پدر تا پایان شیب نگرد تا چہ تشیف دولت ز غیب
 چو پاک آفسریت بخشش پلش پاک * که تنگ است نایاک رفتن بجا
 پیلے بیفشان از آئینہ گرد کہ صیقل نگید دچو رنگار حنود
 نہ در ابتدا بودے آب منی * اگر سردی از سدہ بدر کن منی
 ۱۰ چو روزی بسی آوری سوئے نوش مکن تکیہ بر زور بازوئے خویش
 چسوا حق نمی بینی لے خود پست کہ بازو بگردش در آورد دست
 چو آید بکوشیدیت پیش چینه * تبوفیق حق دان نہ از سعی خویش
 بر تلگی کس نزد دست گوے سپاس خداوند توفیق گوے
 توفایم بخبود نیستی یک قدم * ز غیبت ند می رسد دم بدم
 ۱۵ نہ طعل زبان بستہ بودے ز لاف ہی روزی آمد بجوفت ز نلف

چو نافش بیدند روزی گسست   پستان مادر در آویخت دست
 غیبی که بچ آورد و برپیش   بدار و دهن آتش از شهر خویش
 پس او در شکم پرورش یافتست   ز اسبان معده خویش یافتست
 دو پستان که امروز دل خواہ اوست   دو چشمہ ہم از پرورش گاہ اوست
 ۲۰ کنار و بر مادر دل پذیر   بخت است و پستان از وجویش
 در خلقت بالاس جان پرورش   ولد میوہ نازنین بر برش
 نہ رگہاے پستان درون دل است   پس از بگری شیر خون دل است
 بخوش فرو برده دندانیش   سرشته درو مهر خون خوار خویش
 چو بازو قومی کرد و دندان سطر   بر اندلش دایہ پستان بصبر
 ۲۵ چنان صبرش از شیر خامش کند   کہ پستان و شیرش فراموش کند
 تونیراے کہ در توبہ طفل راہ   بصبرت فراموش کرد و گناہ

حکایت

جوانی سر از راس مادر بتافت   دل در دندش چو آذر بتافت
 چو بچاره شد پیش آورد مہد   کہ اسست مہر فراموش عمد
 نہ گریان و در ماندہ بودے و خرد   کہ شبہا ز دست تو خوابم نہ برد
 ۳۰ نہ در مہد نیر وے حالت نبود   مگس راندن از خود محالت نبود

تو آنی کہ از یک مگس نجیبؔ کہ ہر روز سالار و سرنجیبؔ
 بجائے شوی باز در قعر گورؔ کہ توانی از خوشیتن دفع مسورؔ
 و گر دیدہ چون برف و زوچہ پانؔ چو کرم لحد حنور و پیب و مانؔ
 چو پوشیدہ چشمے نہ بیننی کہ راہؔ نماند ہسمی وقت رفتن ز چاہؔ
 ۳۵ تو گر شکر کردی کہ با دیدنؔ و گر نہ تو بسم چشم پوشیدؔ
 معلم نیا موت فحش و اسےؔ سرشت این صفت در وجود خداےؔ
 گرت منع کردی دل حق نبوشؔ حقت عین باطل نمودے گوشؔ
 گفتار

بہ بین تا یک انگشت از چند بندؔ بجنع حنائی حشم و رنگندؔ
 پس آشتگی باشد و ابلحسی * کہ انگشت بر حق صنعتش نہیؔ
 ۴۰ تا مل کن از حجب رفت ایرودؔ کہ چہ استخوان پے زود و عمل کردؔ
 کہ بے گردش کعب و نانو و پاےؔ شاید مدم برگزین ز جاےؔ
 ازان سجدہ بر آدمی سخت نیست * کہ در صلب او ٹھو یک لخت نیستؔ
 * لگان در تن اے پندیدہ خوےؔ زینے و روسید و شصت جوےؔ
 ۴۵ بصر و سرو و سرور اے تمیز * جہان بدل دل بدش عزیزؔ
 جہاں بروے اندہ افتادہ حنولہ * تو بچون الف بر مہما سوارؔ

نگون کرده ایشان سر از سحر خور تو آرمی بجنت خوش پیش سر
 نزیب ترا با چنین سوری * که سر جز لطافت فروود آوری
 بالعام خود دانه دات نگاه * نکروت چو العناب سر در گیاه
 ۵۰ و لیکن بدین صورت دل پذیر فنیفته مشو سیت خوب گیر
 ره راست باید نه بالاس راست که کاف برسم از دوس صورت چوست
 ترا آنکه چشم و دهن داد و گوش اگر عاتلی در خلاش مگوش
 گفتم که دشمن بکونی بنگ * مکن باب از حبل بادوست بنگ
 حنوت طبعان منت شناس * بدوند نعمت بمینح سپاس

حکایت

۵۵ ملک زاده ز اسپ ادبم فتاد گبدون درش محو بهسم فتاد
 چو پیش منورفت گسون بن نگشته سرش تا نگشته بدن
 پزشکان بنامند حیران دین مگر فیلسوف ز یونان زمین
 سرش باز چید و گ راست شد و گروے نبودے زمین خاست شد
 و گرنوبت آمد بنو یک شاه نکرد آن فرومایه دروے نگاه
 ۶۰ حنوت سند راس فرمود شد بزم شنیدم که می رفت و می گفت نرم
 اگر وے نیچیدے گوش شنیدے امروز روے زانش

فستاد و تنه بدست رسی که باید که بر خود سوزش نمی
 ملک را یکے عطف آمد و دو و گروشت پنچان شد که بود
 بعد از پی مود بشتافتند بختند بسیار و سم یافتند
 ۶۰ مکن گردن از شکر نعم پیچ که روز پین سه بر آری پیچ

حکایت

یکے گوش کوک بمالید سخت * که اسے بو العجب اسے برشته سخت
 ترا تیشه و اوم که بهینم شکن نگفتم که دیور سجد بکن
 زبلن آمد از جبهه شکر و سپاس بغیبت نگرداندش حق شناس
 گذرگاه قتل آن و پندست گوش بچستان و باطل شنیدن گوش
 ۷۰ دو چشم از پی صنوع باری نکوست ز عیب برادر نه و گیب و دوست

گفتار

شب از جبهه آسایش تست و روز مه روشن و محمدر گیتی نه روز
 صبا از برائے تو فاش دار هسی گزند باط جلد
 مگر بود و رفت است و باران و تیغ و گر رعد چو گان ند برق تیغ
 همه کلداران و بنه مانبرند * که تخم تو در خاک می پروند
 ۷۰ و گر تشنه مانی ز سختی مجوش * که سقا ابر آبت آرد بهوش

ز خاک آورد نگ و بوسے طعام
 عسل دات از نخل و من باز هوا
 بہ نخلبنان بخاین دست
 حنور و ماه و پروین برائے تواند
 ۸۰ ز خارت گل آورد و از نافہ خشک
 بدست خودت چشم و ابرو نگاشت
 تسوانا کہ او نازنین پرورد
 بحبان گفت باید نفس نفس
 خدایا ولم خون شد و دید و ریش
 ۸۵ نگویم دو و دام و سوڑ سگ
 بنورت سپاس اند کہ گفته اند
 برو سعید دست و دفتر بشوے
 کہ شکرش نہ کار زبان ہست پس
 کہ می بینم الغامت از گفتش
 کہ فوج ملائک بر آوج فلک
 ز چن دین ہزاران یکے گفتہ اند
 براسے کہ پایان ندارد مپوے

حکایت

نداند کسے قدر روز خوشی
 زستان درویش در تنگ سال
 ۹۰ سلیم کہ یکچند نالان نخفت
 مگر روزے افتد سختی کشی
 چہ سہل است پیش خداوند مال
 خداوند را شکرِ صحت نگفت

چو مسوانہ رو ہاشی و تیز پایے * بشکرانہ باکند پلایں سپایے
 بہ پیر کمن بر بخشہ جوان توانا کند جسم بر تا توان
 چہ داند جیحونین قدر آب * ز واما نگان پُرس در آفتاب
 عیب را کہ بر وجہ باشد قعود چہ غم وارد از تشنگان زرو
 ۹۵ کے قیمت تن درستی شت کہ یکچند چیدہ در تب گشت
 ترا تیرہ شب کے مناید دراز کہ غلطی ز سپلو بہ پھلو ناز
 بر اندیش از افغان خیران تب کہ رنجور داند درازی شب
 بیابگ قبل خواجہ بیدار گشت چہ داند شب پاسبان چون گشت

حکایت

شنیدم کہ ٹھغرل شبے در خان گذر کرد بر ہندوے پاسبان
 ۱۰۰ ز بامین برف و باران و سیل بلریش در افتادہ ہچون سسیل
 دلش بروے از رحمت آورد چوش کہ انیک قبا پوستینم بوش
 مے منتظر باش بر طرف بام کہ بیرون فرستم بدست غلام
 درین بود باد صبا در وزید شہنشاہ در ایوان شاہی خرید
 و شاتے پری چہ در خیل داشت کہ طبعش بدو اند کے میل داشت
 ۱۰۵ تماشا ترکش چنان خوش قناد کہ ہندوے مکین رفتش زیاد

قبا پوشینه گذشتش بگوش
 ز بد بختیش در نیامد بدوش
 مگر بچ سروا بر لب بنمود
 که دور سپهر انتظارش نشود
 بگم کن چو سلطان بغفلت بخت
 که چوبک زش بامدادان چه گفت
 مگر نیکبخت فراموش شد
 چو دستت در آغوش آغوش شد
 ۱۱ تراشب بعیش و طرب می رود
 چه دانی که بر ما چه شب می رود
 فرو برده سرکار دانه بدیگ
 چه از پا فرو زنگانش بریگ
 بهار اے خداوند زورق بر آب * که بیچارگان را گذشت از سرب
 توقف کنی اے جوانان چیست
 که در کاروانند پیران بست
 تو خوش خشن در هودج کاروان
 مصداق شتر در کف ساروان
 ۱۱۰ چه هامون و کوبت چه سنگ مال
 زره باز پس ماندگان پسر حال
 تراکوه پیکر هیون می برد
 پیاده چه دانی که خون می خورد
 بآرام دل خفتگان در نبه
 چه دانند حال شکم گرسنه

حکایت

یکے راعس دست بر بسته بود
 همه شب پریشان و دل حسته بود
 بگوش آیدش در شب تیره رنگ
 که شخصی همی نالد از دست تنگ
 ۱۲ شنید این سخن وزد مغلول گفت
 ز بیچارگی چندانی بخت

برو شکر یزدان کن ایچنگدست کہ دست عس تنگ بہم بہست
مکن نالہ از بنسوائی بسے چو بینی زخوہ بنسواتر کسے
حکایت

برہنہ تنے یک درم ولم کرو تن خویش را کسوتے خام کرو
بنالید کلے طالع بد لگام بگڑما بہنچتم ورین زیر خام
۱۲۵ چو نا پختہ آمد ز سختی بچوش کیے گفتش از چاہ زندان خموش
بجا آور اے خام شکر خدا کہ چون ماٹہ خام بر دست و پاے

حکایت

کیے کرو بر پڑسائے گذر بصورت جہود آمدش در نظر
قفلے فو کو فٹ برگزوش بنچشید درویش پسہ بنش
خجل گشت کانچہ از من آمد خطا بنچشے بر من چہ جائے عطا ست
۱۳۰ بشکرانہ گفتا برین بے ستم * کہ آنم کہ سپداشتی نیستم

حکایت

ز رہ باز پس ماندہ می گریست کہ مسکین تر از من ورین وشت میت
خوے بادکش گفتشے تبے ز جور فلک چند نالی تو نیز
ہو شکر کن گر بخر بر نہ * کہ آنہ بنی آدمی خس نہ

حکایت

فقیه بر افتاده مست گزشت   مستور می خویش معذور گشت
 ۱۳۵ ز نخت برو التفات نکند   جوان سر بر آورد کلبه پر سر
 برو شکر کن چون نعمت دی   که محرومی آید ز مستکبری
 یکے را که در بند بینی مخند   مبادا که ناگه در افتی به بند
 نه آخر در امکان تقدیر هست   که فدا چو من باشی افتاده هست
 ترا آسمان خط مبسوط نوشت   من طعن بر دیگران در کثشت
 ۱۴۰ به بند اے مسلمان بشکر نه دست   که زیار منع بر میانست نه دست
 نه خود می رود هر که جویار اوست   بغشش کشان می برو لطف دست

حکایت

نگر تا قضا از کجایه کرد * که کوری بود تکبیر بر غیر کرد
 سشتست باری شفا و عمل   نه چند آنکه زور آورد بر اصل
 عمل خوش کند زندگان را مزاج   و لے درد مردن ندارد علاج
 ۱۴۵ رنق مانده را که جان از بدن   بر آید چه سوو انگبین در دهن
 یکے گزید پولاد بر مغز خور   کس گفت صندل بالمش بدر
 ز پیش خطر تا توانی گریز   ولیکن کمن با قضا پنجه تیر

ورنہ تا بود قابل شرب و اکل   بدن تازہ رولیت و پاکیزہ شکل
 خراب آنگہ این خانہ گردد متام   کہ با ہم سازند طبع و طعام
 ۱۵۰ صاحب ترو خشک و گرم است و سرد   ملکب ازین چار طبع است سرد
 یکے زین چہ بر و یکے یافت است   ترازوے عدل طبیعت شکست
 اگر باد و نفس بگندد   تنف معدہ جان در خروش آورد
 و گر دیک معدہ بخوشد طعام   تن نازنین را شود کار حرام
 و اینان نہ بندد دل ایشان   کہ پیوستہ با ہم نخواہند ساخت
 ۱۰۰ توانائی تن سدان از خویش   کہ لطف حقت می دہد و برورش
 بخشش کہ گرویدہ بر تیغ و کار   نمی حق شکرش نخواہی گذارد
 چو روے بخدمت نمی بر زمین   حنا را شاگوے و خود را بسین
 گدائیت تبیع و ذکر و حضور   گدا را نباید کہ ہست عرو
 گرفتہ کہ خود حستے کردہ   نہ پیوستہ اقطاع او خوردہ
 گفتار

۱۶۰ نخست او ارادت بدل پندارد   پس این بندہ بر آسمان نہ نہاد
 گراز حق نہ توغیث خیبے رس   کہ از بندہ نہ بے بغیرے رس
 زبان را چہ بینی کہ افتد واد   بہ بین تا زبان را کہ گفتار واد

وہ معرفت دیدہ آدمی است * کہ بکشتودہ نہ آسمان و زمین است
 کیت فہم بودے نشیب و فراز
 ۱۶۵ سر آورو و دست از عدم در و جود
 گر این در نکر دے بودے تو باز
 درین جود نہاد و در و سے سجود

و گزرتے از دست جود آمدے
 محال ست کز سر سجود آمدے
 حکمت زبان داد و گوش آفرید
 کہ باشند صنوق دل را کلید
 اگر نہ زبان قصہ برداشتے
 کس از سر دل کے خبر داشتے
 و گرنیتے سعی جاسوس گوش
 خبر کے رسیدے سلطان ہوش
 ۱۷۰ ما لفظ شہین خوانندہ داد
 ترا سمع و ادراک دانندہ داد

تمام این دو چون حاجبان بردند
 ز سلطان سلطان خبر می برند
 چہ اندیشی از خود کہ فعل نکوست
 از آن و رنگہ کن کہ توفیق اوست
 بد بوستان بان بالوان شاہ
 بنو باوہ گل ہم زستان شاہ

حکایت سلفہ ہندوستان و خدائات بت پرستان

بتے دیدم از علاج در سونات * مَصِّع چو در جاہلیت سنات
 ۷۵ چنان صورتش بتہ مثال گر کہ صورت نہ بند از آن خوبترہ

ز بہر نہایت کارواخوا رواں
 بیدار آن صورت بے روان
 طمع کردہ مایان چین و چگل
 چو سعدی وفا زان بت سنگدل

زبان آوران رفت از بهر مکان   تضحی کنان پیش آن بے زبان
 فیه ماندم از کشف این ماجرا   که هست جملوی پست و پیا
 ۱۸۰ معنی را که با من سوکار بود   نکو گوئی و سم تجره یار بود
 بزعمی بگفتم که اے چمن   عجب دارم از کار این بقعه من
 که مدبوحش این ناتوان پیکرند   نقیصه بچپاه ضلالت و راند
 نه نیوست دستش نه قمار پاس   ویش بقلنی برنجینه و زجاس
 نه بینی که چشمش را که باست   وفا بستن از سنگ پشمان طاست
 ۱۹۰ بین گفتن آن دوست و شمر گفت   چو آتش شد زخشم و در بر گرفت
 نغان را خبر کرد و پیسان و بر   ندیدم در آن انجمن روست و نبر
 فکرمند گریبان پانده خوان   چو سگ بر من از بهر آن سخنان
 چو آن را که پیش شایان است بود   رو راست و در چشم نشان که نمود
 که موارید مشیره معاحب دلاست   بتو یک بیادشان جابل مهت
 ۱۹۰ فیه ماندم از چاره همچون مسوق   بیرون از اندام ندیدم طوق
 چو بینی که جابل کلین ندیست   سلایق تبسم و لبین اندرست
 محبین چنین را ستم و باند   که است بهر نمب و اسناد
 ملائیه با نقش این خوش است   که تیکه خوش و معور و دکن است

درین آیدم صورتش در نظر * ولیکن ز معنی ندارم خبر
 ۱۹۵ که سالوک این منزلم غصیب بد از نیک کمتـر شناسد غیب
 تو دانی که فزین این رقعـه نصیحت گـر شاه این بقعـه
 چه مخیست در صورت این صنم که آوکل پرستندگان منم
 بنات بتقلید گسایست خنک ره روی را که آگاهیست
 برین ز شاوی برافروخت روی پسندید و گفت اے پسندیده
 ۲۰۰ سـوالـت صواب است و فعلت جـمـیل بنـتـل رسـد هـمـه که خـلـد و لـیل
 بے چون تو گردیدم اندر سفر بـتـان ویدم از خوشـتـن بے خبر
 بنـه این بت که هر صبح از نیجا هست بر آرد به نیدان وادار دست
 وگر خواهی است هم انجا باش که فروا شود سـر این بر تو فاش
 شب آنجا بودم بفسان پیر * چو بیشن بچاه بلا در اسیر
 ۲۰۵ شبے همچو روز فیتامت وراز مغان گرد من بے وضو در نماز
 کشیشان برگز میانروده آب بعلما چو مُردار در آفتاب
 مگر کرده بودم گناہ عظیم که بروم دران شب عذاب الیم
 همه شب درین قید غم مبتلا کیم دست بر دل کیے بر دعا
 که نگاه دلی زن فرو کوفت کوس * بخواند از قضا برین چون خسوس

۷۱۰ خطیب سیه پوش شب بے جلافت
 بر آورد شمشیر روز از غلافت
 فتل و آتش صبح در سوخته
 بیکدم جهانے شد افروخته
 تو گفستی که در خطه رنگبار
 ز یک گوشه ناگه در آمد تار
 مغان تبه راے ناشسته رو
 پدید آمدند از در و دشت و کو
 کس از مرد و رسته و از زن نماند
 در آن تبکده جاے سوزن نماند
 ۷۱۵ من از غصه رنجور و از خواب ست
 که ناگاه تهمثال برداشت دست
 بیکند از نیجا بر آمد خروش
 تو گفستی که دریا و آمد بپوش
 چو تخته خالی شد از انجمن
 برین نگه کرد خندان بهین
 که دامن ترا پیش مشکل نماند
 تو گفستی که دریا و آمد بپوش
 چو دیدم که جبل اندر و محکم است
 ۷۲۰ سیرستم از حق و گر بیچ گفت
 چو بینی زبردست را زور دست
 زلفی بالوس گریان شدم
 که حق ز اهل باطل بسیار گفت
 چو بینی زبردست را زور دست
 که من ترا چو گفتم پشیمان شدم
 بگریه دل کافران کرد میل
 عجب نیست سنگ اگر و سبیل
 دیدند خدمت کنان سو من
 بغیرت گرفتند بدوے من
 ۷۲۵ شدم عذر گویان بر شخص عاج
 بگریستی زر کوفت بر تخت علی
 بگریستی زر کوفت بر تخت علی

تماش بگشتم بنگ آن بخت
 که از موه دیگر نیلید حدیث
 چو دیدم که غوغای انگینتم
 ربا کردم آن بوم و بگرختم
 چو اندرینما فی آتش زوی
 زشیه ان پسرینه اگر بخسروی
 ۲۴۵ گمش بخت مار مردم گزاف
 چو شستی در آن خانه دیگر پاف
 چو زنجور خانہ بیاشوفتہ
 گریز از محلت کہ گرم اوفتہ
 بچاکتہ از خود سیندازتہ
 چو افتاد دامن بدنان بگیر
 در آفاق سعدی جنہ این نیست
 بہند آدم بعد از آن مستخیر
 کہ چون پای دیوار کندی ہست
 وز آنجا براہ مین تا حجینہ
 ۲۵۰ از آنجملہ تلخی کہ بر من گذشت
 بانم حبہ اموز شیرین گشت
 در اقبال و تائبہ بوبکر سعد
 کہ مادر نژاد چنوقبل و بعد
 و جور فلک داد خواہ آدم
 ورین سایہ گتہ پناہ آدم
 دعا گوے این دولتہ بندہ دار
 خدا یا تو این سایہ پانیدہ دار
 کہ موم نہاد منہ در خوردیش
 کہ در خورد الغام و کرام خویش
 ۲۵۵ کے این شکر نعمت بجائے آورم
 و گر پای گرد و خجست سرم
 منبر یافتہ بعد از ان بندہ
 بنورم بگوشست است از ان پندہ
 یکے آنکہ ہر کہ دست نیاز
 ہر آرم ہر گاہ دانے راز

بیاو آید آن لعبت چیسیم
 بدانم که دستے که بر هشتم
 ۲۶۰ نه صاحب دلان دست بر می کشند
 و رخسار باز است و طاعت لیک
 همین است مانع که در بدگاه
 کلید قوت در نیست در دست کس
 پس اے مولود پیاده بر راه راست
 ۲۶۵ چو در غیب نیکو نهاده شربت
 ز زنبور کرد این خلوت پدید
 چو خوابد که ملک تو ویران کند
 و گر باشدش بر تو بخشایه
 تمکبش مکن بر ره راستی * که دستت گرفتند و برخاستی
 ۲۷۰ سخن سودمند است اگر شنوی * بجزان رسی گر طریقت روی
 مقام بیانی گرت ره دهند * که بر خوان عفت ساطعت نهند
 و لیکن نباید که تنها خوی
 ز درویش در مانده یار آوری
 فستق مگر حتمی در نیم
 که بر کرده خویش واثق نیم

باب نهم در توبه

بیا اے کہ عورت بہفتلو رفت مگر خفتہ بودی کہ بہ پو رفت
 ہمہ بگل برون ہسی سختی * بتدیر رفتن سپردشتی
 ویتاست کہ بازار مینونہند * منایل باعمال نیکو دہند
 بضاعت بچند آنکہ آری ہی وگر مفلسی شری ہی
 کہ بازار چن آنکہ آگندہ تر تہیست را دل پر آگندہ تر
 ز پنجہ ورم پنج اگر کم شود * دولت ریش سر پنجہ غم شود
 چو پنجاہ سالت برون شد زوت غنیمت شمر پنج روزے کہست
 اگر مرد مسکین زبان داشتہ بفساد و زاری قحان داشتہ
 کہ اے زندہ چون بست امکان لب از ذکر چون مودہ بر ہم محقت
 چو مار بغفلت شد روزگار تو بارے دے چن فرصت شد

حکایت

شبے در جوانی و طیب نعم جوانان شستیم چندے ہم
 چو بلبل سریان چو گل تازہ روے رشوخی در آگندہ غفلت کوے
 جہان دیدہ پیرے ز ماہر کنار ز جوہر فلک اسل موشن نہار
 چو مُتذق زبان از سخن بستہ بود نہ چون مالک از خندہ چون پتہ بود

- ۱۹ جوانی فراغت کلبه پیر مرد چه در کنج حسرت نشینی بدرد
یکی سر بر آرزو گریبان عزم با تمام دل با جوانان بحکم
بر آورد سر سال خورد از شغفت جواشش نگر تا چه پیرانه گفت
- چو پاد صبا بر گلستان وزد چمیدن درخت جوان راسد
چه تا جان است و سر سبز خد شسته شود چون نبردی رسید
۲۰ بیداران که باد آورد بید شک بریزد درخت کهن برگ خشک
- نمید مرا با جوانان چمید که بر عارضم صبح پیسی و مید
بقید اندرم جسته بند که بود و مادام سر رشته خواهد رلبود
شما راست نوبت برین جوان شست که ما از تنعم بشستم دست
چو بر سر نشست از بزرگی غبار و گر چشم عیش جوانی مده
- ۲۱ مرا برف بامید بر پیر نراغ نشید چو کبک تماشا باغ
کند جلوه طاف صا حجل چه می خواهی از باز بکنده بال
ما غده تنگ اندر آمد درد شما را کنون می و مد سیر نو
- گلستان ما را طراوت گذشت که گل دسته بند چو پیر موه گشت
ما تکیه جان پدر در عصاست و گر تکیه بر زندگانی خطاست
۲۲ مسلم جوان راست بر پا جست که پیران برند استیجانت بدست

گل سنج رویم نگر زرد ناب   فرو رفت چو درو شد آفتاب
 بوس نختن از کوکب ناتمام   چنان زیشت نبود که از پیر غلام
 مرا می بید چو طفلان گرسیت   ز شرم گنایان نه طفلانه زلیست
 نگو گفت لقمان که نازیتن   به از سالها بر خطا نشتین
 ۳۵ هم از بامان در کلبه بست   به از سود و سهویه دادن ز دست
 جوان تا رسد سیاهی بنور   برو پیر مسکین سپیدی بگور

حکایت

کمن سله آمد بنو طلیب   ز نالیدش تا بسودن قریب
 که دستم برگ بر نه اے نیک را   که پایم بھی بر نیاید ز جلے
 بدان ماند این قامت خفته ام   که گوئی بچل در فرو رفته ام
 ۴۰ بدو گفت دست از جهان در سل   که پایت قیامت بر آید ز گل
 نشاط جوانی ز پیران مجوس   که آب روان باز ناید بجوس
 اگر در جوانی ندی دست و پا   در ایام پیری بخش باش و را
 چو دوران عمر از چپ در گذشت   زن دست و پا کایت از سر گشت
 نشاط آنکه از من زمین گرفت   که شامم سپید و میدان گرفت
 ۴۵ آباید بوس کردن از سر بدر   که دور بوس بازی آمد ب

بسنی کجا تازه گردد دسم   که سنی بخواهد رسید از گم
 تفتج گنان در هوا و بوس   گذشتیم بر خاک بید کس
 کسانے که دیگر بغیب اندر اند   بیاید و بر خاک ما بگذرند
 درینا که فصل جوانی برفت   بلبو و لعب زندگانی برفت
 ۵۰ درینا چنان روح پرور زمان   که بگذشت بر ما چو برق میان
 ز سودا این پوشم و آن خورم   نپسوا ختم تا عزم دین خورم
 درینا که مشغول باطل شیم   ز حق دور ماندیم و غافل شیم
 چه خوش گفت با کوک آموگار   که کارے نکردیم و شد روزگار

حکایت

جوانا به طاعت آموز گیر   که مندا جوانی نیاید زیسر
 ۵۵ فراغ دلت هست و میر و تن   چو میدان فراخ هست گوئے زن
 من آن روز را متدانشنا ختم   بدانستم اکنون که در با ختم
 قضا روزگارے ز من در رلود   که هر روزے از وے شب قدر بود
 چه کوشش کند پیر خریز بار   قومی رو که بر باد پائی سوار
 شکسته قدح گریه بند خست   بینا ورو خواهد بجائے درست
 ۶۰ کنون کوفت موت بغفلت درست   طریقے ندارد بحسنر بلذ لست

کہ گفت بجیمن در لذت تن * چو افتادہ دست و پائے بن
 بغفلت بدامی ز دست آب پاک چہ چارہ کنون حبتہ تیمم حنک
 چو از چایگان در دویدن گسو * بسوی ہسم افتان و نینان بہو
 گر آن باد پایان برفتد تینر توبے دست و پا ارشستن بخیر

حکایت

۶۵ شبے خوابم اندر بیابان میند فہ و بست پائے دویدن بقیہ
 شتر پائے آمد ہول و ستیز زمام شتر برسم زد کہ خینہ
 مگر دل نہادی بسوزن ز پس کہ بر می نخینہی بباگ خبریں
 مرا بچو تو خواب خوش در سرت و لیکن بیابان بہ پیش اندر ست
 تو کہ خواب نوشین بباگ حیل * نخینہی دگر کے رسی در سبیل
 ۷۱ فہو کوفت طبل شتر سدان * بمنزل رسید اول کاروان
 خُنگ ہوشیاران فہ خند و نجت کہ پیش از ہلزن بہ بندخت
 برہ خفتگان تا بر آند سر نہ بینند رہ رفتگان را اثر
 سبق بردہ رہ رو کہ برخاست زود * پس از نقش بیدار بودن چہ سود
 یکے در بھاران نیشاند جو چہ گندم ستاند بوقت درو
 ۷۵ کنون باید اے خفتہ بیدار بود چو مرگ اندر آرد ز خوابت چہ سود

چو شیبیت بر آمد بروئے شباب   مثبت روز شد دیده بر کن خواب
 من آن روز بر کندم از عمر امید   که افتادم اندر سیاهی سپید
 و رینا که بگذشت عمر عزیزی   بجا گذشت این دے چند نیز
 گذشت آنچه در ناصوابی گذشت *   درین نیز هم در نیابی گذشت
 ۸۰ کنون وقت تخم است اگر پروری   گر امید داری که حرم بری
 بشه قیامت سودت گدست *   که وجه ندارد حبت نشست
 گرت چشم عقل است و تدبیر گور   کنون کن که چشمت نخوردست بود
 بسایه توان اے پر سود کرد   چه سود آید آن را که سرمایہ خورد
 کنون کوشش کآب از کمر گذشت   نه وقت که سیلابت از سر گذشت
 ۸۵ کنون که چشم است اشکے بار   زبان در دهان است عذری بید
 نه پیوسته باشد روان و بدن   نه همواره گردد و دهان در دهن
 کنون بابت عذر تقصیر گفت   نه چون نفس ناطق ز گفتن نجفت
 ز دانندگان شنو امروز قول *   که فردا نکیرت پیرد رسول
 غنیمت شمار این گرامی نفس   که بے مرغ قیمت ندارد نفس
 ۹۰ مکن عمر ضایع بانوس حوی   که فرصت عزیز است و الوقت

حکایت

قضا زندہ را گ جان بید
 چنبن گفت بیند تیر پوش
 ز دست شما مرده بر خستین
 ۹۵ که چندین ز تیار و درم سپیج
 فربوش کردی مگر مگر خولیش
 محقق جو بر مرده ریزد گلش
 ز بجران طفلی که در خاک رفت
 تو پاک آمدی بر خند با ش و پاک
 کنون باید این من را پائے سبت
 ۱۰۰ نشستی بجائے و گر کس سے
 اگر تھیلوانی و گر تیغ زن
 حشر خوش اگر بگلدان کند
 ترانہ چندان بود دست زور
 منہ دل برین سال خوردہ کلان
 جو سے وقت و منہ و انیاد بہت
 ۱۰۵

وگر کس بگوش گریبان دید
 چو سپید و زاری رسیدش بگوش
 گرش دست بودے دیدے کفن
 کہ روزے دو پیش از تو کردم سپیج
 کہ مرگ سنت ناتوان کرد وریش
 نہ بروے کہ بر خود بسوز دلش
 چہ نالی کہ پاک آمد و پاک رفت
 کہ بگنگ است ناپاک رفتن بجاک
 نہ وقتے کہ سر رشته بدت ز دست
 نشیند بجائے تو دیگر کسے
 نخواہی بدہ بدون رانہ کفن
 چو در ریگ مانہ شود یائے بند
 کہ پارت نہ فقت در ریگ گور
 کہ گنبد نیاید برہ گردگان
 حساب از چین یک نفس یک بہت

من و رفت جسم مایکے نازنین * کفن کرد چون کرش ایشمین
 پنجمہ در آمد پس از چند روز کہ بروے بگرید بزاری و سوز
 چو پوسیدہ ویدش حریر کفن بعفرت چنین گفت باخوشتن
 تن از کرم برگندہ بجوم بزور بکنند ازو باز کرمان گور
 ۱۱۰ دو بیستم جگر کرد روزے کباب کہ می گفت گویند با رباب
 ولین کہ بے ما بے روزگار بروید گل و بشگفتہ نو بچار
 بے تیر و دے ماہ وار دے بہشت * بر آید کہ ما خاک ہاشیم و خشت

حکایت

یکے پارسا سیرت حق پرست فتاوش یکے خشت زربین بست
 سر بو شمنیش چنان خیر و شد ز سوا دل روشنش تیرہ شد
 ۱۱۰ ہمہ شب در اندیشہ کین گنج و مال دو تا زیم رہ نباید زوال
 وگر قامت عجب ہم از بہر خواست نباید بر کس دو تا کرو و راست
 سراے کنم پایے بتش رخام درختان سقش ہمہ عود خام
 یکے حُجرہ خاص از پے دوستان در حُجرہ اندر سرا بوستان
 بفسر سودم از رقعہ بر رقعہ دخت نف و گیران چشم و مقوم بسخت
 ۱۲۰ وگر زیر وستان پندم خورش راحت دہم روح را پرورش

بختی بگشت این نمد بستم   روم زین سپس عقی گتم
 خیالش خسوف کرد و کالیونگ   بمنغرش فرو برده خرچنگ
 فراغ مناجات و رارش نماند   خور و خواب و ذکر و نمازش نماند
 بصرا بر آمد سر از عشوه مست   که جلی نبودش قرار نشت
 ۱۲۵ یکے بر سر گور گل می سیرت   که حاصل کند زان گل گور خشت
 بلندیش لخته فرو رفت پیر   که اے نفس کوته نظر پند گیر
 چه بندی درین خشت زردین دلت   که یک روز خشته کند از بخت
 طمع رانه چندان دبانست باز   که بازش نشیند بیک نغمه آرز
 بدار اے فرومایه ازین خشت دست   که بسیچون نشاید بیک خشت است
 ۱۳۰ تو غافل در اندیشه سوو و سال   که سرمایہ عمر شد پائے مال
 برین خاک چندین صبا بگذرد   که هر ذره از ما بجای رسد
 غبار هوا چشم غفلت بدوخت   غموم بیوس کشت عمرت بخت
 بکن سرمه غفلت از چشم پاک   که فرو شوی سرمه در چشم خاک

حکایت

سیاه دو تن دشمنی بود و جنگ   سر از که بر یک دگر چون بلنگ
 ۱۴۵ ز دیدار بسم تا بجای زمان   که بر هر دو تنگ آمد آسمان

یکے را آہل بر سر آورده بیش
 بد اندیش وے را درون شاو گشت
 شبستان گورش در اندوده دید
 سلطان ببالینش آمد فرار
 ۱۴۰ خوش وقت مجموع آنکس که اوست
 پس از مرگ آنکس نباید گریست
 ز روی عداوت به از روی زور
 سر تا جور دیدش اندر مغاک
 وجودش گرفت از زندان گور
 ۱۴۵ چنان تنکش آگندہ خاک استخوان
 ز دور فلک بدر روش بلال
 کف دست سر نیچہ زور مند
 چنانش برو رحمت آمد ز دل
 پشیمان شد از کرده و خوشے نشت
 ۱۵۰ مکن شومانی بمرگ کسی
 شنید این سخن عارفی ہوشیار
 سر آمد برو روزگار ان عیش
 بگویش پس از مدتی برگشت
 کہ وقتے سرایش ز راندوده دید
 ہی گفت با خود لب از خندہ باز
 پس از مرگ دشمن در آخرش دوست
 کہ روزے پس از مرگ دشمن نیست
 یکے تختہ بر کندش از روی گور
 دو چشم جهان بینش آگندہ خاک
 تنش طعمہ کرم و تاراج مور
 کہ از عاج پر تویت سمرہ دان
 ز جوہ زمان سرہ قدش خلل
 جبہ آکروہ ایام بندش رنبد
 کہ بہشت بر خاکش از گریہ گل
 بفرمود بر سنگ گورش نوشت
 کہ دہرت پس از روی نمند بے
 نبالید کای قادر کو گلار

عجب گر تو حمت نیاری برو کہ بگریست دشمن بزاری برو
 تن مانشو نیز روزے چنان کہ بروے سوز دل دشمنان
 مگر دل دوست جسم آیدم * چو بیند کہ دشمن بخشایم
 بجائے سد کار سوز و زود کہ گوئی درد ویدہ ہرگز نبود
 ۱۵۰ زوم تیشہ یک روز بر تل خاک بگوش آیدم نالہ درد ناک
 کہ زنجار اگر موی آہستہ تر کہ چشم و بنا گوش رویتہ
 حکایت

بشے خفتہ بودم بجزم سفر بے کاروانے گفتم سحر
 برآمد یکے سہمکین باد و گرد کہ بر چشم موم جہان تیر و کرد
 ۱۶۰ بر بہر یکے خستہ خانہ بود بیخبر تعب از چہ می زدود
 پرد گشتش اے نازنین چہ من کہ داری دل آشتہ بھ من
 نہ چندان نشیند ورین ویدہ خاک کہ بارش بیخبر توان کرو پاک
 ترا نفس عنا جو کش ستور دوان می برد تا سہ شیب گور
 اجل ناگت بگلاند کیب عنان باز توان گرفت از شیب
 گفتار

۱۶۵ جب داری اے استخوانش کہ جان تو دغبت و نامشش

چو مرغ از قف رفت بگست قید
 نگه دار فرصت که عالم قیامت
 کند که بر عالمی محکم داشت
 نیست نبودش کز وعده
 ۱۷۱ برفتند و هر کس درود آنچه کشت
 چساول برین کار و اگر بنسیم
 پس از ما همین گل دهد بوستان
 دل اند و لارام دنیا بسند
 چو در خاکدان لح رفت مرو
 ۱۷۰ سر از جیب غفلت برآور کنون
 نه چون خوابی آمد بشیاز در
 پس اے خاک را گنه غفیب
 بران از دو سر چشمه دیده جوے
 وگر ره نگرود سعی توصیف
 دمی پیش دانا به از عالمیت
 در آن دم که می رفت عالم گذشت
 ستان و محلت و مهندش دمی
 نماند خب نام نیکو و زشت
 که یاران برفتند و ما بر رسم
 نشیند با یکدیگر دوستان
 که نشست با کس که دل برکنند
 قیامت برفتند از روی گرو
 که مژدا نمائند حجت نگون
 سروتن بشوی ز گرو سفر
 سفر کرد خنای بشهر غریب
 و آلاش داری از خود بشوے

حکایت

زعم پد یاد دارم می
 که باران حجت برو هر دمی
 که در طبع سلیم لوح و دفه خرید
 ز بهرم یکے خاتم زر حید

پدر کو ناگ یکے مستی - نجسے دستم انگشتی
 جوشناسد انگشتی طفل خرد - بشیرنی از وی تواند بد
 تو بسم قیمت عمر نشستی - که در عیش شیرین براندازی
 قیامت که نیکان باعلی رسند - ز قعر شری بر تریا رسند
 ۱۸۵ ترا خود بماند سر از تنگ پیش - که گروت بر تید علماء خویش
 برادر ز کار بدان شرم دار - که در روی نیکان شوی سراسر
 در آن روز کز فعل پرسد قول - اَلْوَالِغَمُّ رَا تَنْ بَلَرْوَزْ هَوْل
 بجای که دہشت خورد انبیا - تو عذر گنه را چه داری بیا
 زنانه که طاعت بر غبت برند - ز سروان نا پارسا بگذرند
 ۱۹۰ ترا شرم نماید ز موی خویش - که باشد زنان را قبول از تویش
 زمان را بگذر معجین که هست - ز طاعت بدارند گه گاه دست
 تو بے عذر یکو نشینی چون - رو اے کم ز زن لاف موی زن
 مرا خود نباشد زبان آوری - چنین گفت شاه سخن عنبری
 چو از راستی بگذری خم بود - چه موی بود کز زنی کم بود
 ۱۹۵ بنابر و طرب نفس پرورده گیر - بتایم دشمن قوی کرده گیر
 یکے بچہ گرگ می پروید - چو پرورده شد خوجہ را بروید

چو بر پهلوی جان سپردن بخت   زبان آورے بر سرش رفت گفت
 تو دشمن چنین نازنین پروری   ندانی که ناچار تخلص خوری
 نه ابلیس در حق ما طعنه زو   کز انیان نیاید خنجر کارد
 ۲۰۰ بخان از بدبیم که در نفس است   که ترسم شود وطن ابلیس است
 چو ملعون سپند آتش تهر ما   خدایش براند از در از بهر ما
 کجا سر بر آریم ازین عار و ننگ   که با او بصلحیم و با حق بجنگ
 نظر دوست نادر کند سوے تو   چو در روے دشمن بود روے تو

گرت دوست باید کرو بر خوری   نباید که فرمان دشمن بری
 ۲۰۵ روا دارد از دوست بیگانگی   که دشمن گزیند سمجنگلی
 ندانی که کمت نه بدوست پائے   چو بیند که دشمن بود در سرے
 بسیم سیه تا چه خوابی خنجر *   که خوابی دل از مهر یوسف برید
 تو از دوست گر عافتی برگرد   که دشمن نیارد نگه در تو کرد

حکایت

کیے برد بر بادشاهے ستیز   بدشمن سپروش که خوش بریز
 ۲۱۰ گرفتار در دست آن کینه تو   همی گفت با خود بزاری و سوز
 اگر دوست بر خود نیاردے   که از دست دشمن بجاوردے

بناخن ز دشمن برید پوست رفتی که بر خود نیاز و دوست
 تو با دوست یکدل شو یک تن که خود پنج دشمن بر او ز بن
 نه سپدارم این زشت نامی دوست بخشودی دشمن آزار دوست

حکایت

۲۱۵ یکے مال مردم تبلییس خور چو بر خاست لعنت بر ابلیس کرد
 چنین گفتش ابلیس اندر سے که برگز ندیدم چو تو ابلیس
 ترا با منت اے فلان آشتی بجنم چرا گردن افراشتی
 دریغ هست من موده دیو زشت که دست ملک بر تو خواهد نوشت
 روا داری از حبل و بے باکیت که پاگان نویسند تا پاکیت
 ۲۲۰ طریقے بہت آرو صلائے چوے شفیع بر انگینہ و عذریے بگو
 کہ یک لٹکے صورت نہ بدوان چو بیجانہ بر شد بدور زمان
 و گردست قدرت نداری بکار چو بیچارگان دست نداری برآر
 و گر رفت از اندازه بیرون ہی چو گفنی کہ بہ رفت نیک آونی
 و ترا شو چو بینی در صلیق باز کہ ناگہ در توبہ گردد فناء
 ۲۲۵ مو زیر بار گنہ اے بہ کہ حتم ال عاصی بشود و سفر
 مے نیک مدان بباہر شتات کہ ہر گاہین سعادت طلب کرو یا فت

لیکن تو دہشتالہ دیوِ حسی   ندامت کہ در صالِحان کرسی
پیہ کے راشتاعت گرت   کہ بر جادۂ شرع پیغمبر است

حکایت

گجل آلودہ راہ مسجد گرفت   زنجبت نگون طالع اندر شکفت
۲۳۰ یکے منع کردش کہ بت پداک * مو دامن آلودہ در جاے پاک
مرا بقتے در دل آمد برین   کہ پاک ست و خستہ بہشت برین
در آن جاے پاکان اسی دود   گجل آلودہ معصیت را چہ کار
بہشت آن ستاند کہ طاعت بڑ   کرا نقد باید بضاعت برد
مکن دامن از گردِ دولت بشوے   کہ ناگہ زبالا بہ سبند جوے
۲۳۵ مگو مرغ دولت ز قید محبت   ہنوزش سرشتہ دایمی بہت
وگر دیر شد گرم رو با شوقست   ز دیر آمدن غم ندارد و دست
ہنوزت اجل دست خواہش بست   بر آور ہر گاہ دادار دست
مخسپ اے گنہ کردہ خفتہ خیر   بجز ز گنہ آب چشمے بریز
چو حکم ضرورت بود کلبِ رومے   بریزند بارے برین خاک کوے
۲۴۰ در آہت نماز شمع آیشین * کہے را کہ بہت آب ریز آیش
بقدر ارماند خدا از درم   روان بزرگان شفیع آورم

حکایت

۲۴۵ تہی یلوم آید ز عہد صغیر کہ عید برون آدم با پد
 بیدار مشغول موم شدم در آشوب خلق از پد گم شدم
 بر آوردم از بقیہ ری خوش پدر ناگہانم بمالید گوش
 کہ اے شوخ چشم آخرت چندیار * نگفتم کہ وستم ز دامن مادر
 تنہا نداند شدن طفل خود کہ مشکل توان راہ نا دیدہ برد
 تو ہم طفل را ہی سببی اے فقیر برو دامن راہ دانان بگیری
 مکن با فرومایہ موم شست چہ کردی ز بہبت فرو شوی دست
 بفکر پاکان بر آویز چنگ کہ عارف ندارد ز در یوزہ ننگ
 ۲۵۰ مریان بقوت ز طفلان کم اند مشایخ چو دیوار استحکم اند
 بیاسوز رفتار از آن طفل حسد کہ چون استعانت بدیوار برد
 ز پنجیر نا پارسایان برست کہ در حلقہ پارسایان نشست
 اگر حاجت داری این حلقہ گیر کہ سلطان ازین در ندارد گزیر
 برو خوشہ چین باش سعدی * کہ گرد آوری خ من معرفت
 ۲۵۵ الا اے مُقیمان محراب انس چو نہ دانشیند بر خوان قدس
 متابید روے از گدایان خیل * کہ صاحب مروت نراند طفیل

کنون با حیدر باید این ز گشت که من و مانند ره باز گشت

حکایت

یک غله مسدود مه توده کرد * ز تیمار وے خاطر آسوده کرد

شب مست ش آتش برفوت نگون بخت کالیو حنرم بسوخت

۲۶۰ دگر روز در خوشه چیدن شست که یک جو ز حنرم نمادش دست

چو گشته دیدند درویش را یکے گفت پرورده خویش را

نخاهی که باستی چنین تیره روز بدیوانگی حنرم خود مسوز

گر از دست شد عمت اندر بدی توانی که در حنرم آتش زوی

تقصیحت بود خوش انداختن پس از حنرم خوش تن سوختن

۲۶۱ مکن جان من شخم دین و زود داد ده حنرم نیکنامی بباد

چو برگشته بختی درافتد بنبد ازو نیک بختان بگیرند پند

تو پیش از عقوبت و رغو کوب که سودے ندارد فغان زیر چوب

برآز گریبان غفلت سرت که من و مانند خجل در برت

حکایت

یکے نیتفق بود بر مسکری کذر کرد بر وے نگو محضرے

۲۶۲ نشست از خجالت عرق کرده روی که آیا خجل شتم از شیخ کوے

شنید این سخن شیخ روشن روان   برو بر بشوید و گفت اے جان
 نباید همی شرم از خوشتن   که حق حاض و شرم داری زمین
 چنان شرم دار از خاوند خویش   که شرمت ز بیگانگان ست و خویش
 نیاسائی از جانب هیچ کس   برو جانب حق نگه دار و بس

حکایت

۲۷۵ زینچی چو گشت از مئے عشق مست   بهایان یوسف در آویخت دست
 چنان دیو شهوت رضا داده بود   که چون گرگ در یوسف افتاده بود
 تبے داشت بانوے مصر از زخام   برو متکلف با سداوان و شام
 در آن لحظه رویش پوشید و   مبادا که زشت آیش و نظر
 غم آلوده یوسف بکنج شست ❖   سرب ز نفس ستمگر دست
 ۲۸۰ زینچی دو دستش بوسید و بایست   که اے سست چون بهشت و آ
 بندگان دے دست در هم کش   به تنی پریشان کن وقت خوش
 روان شتش از دیده برچه جوے   که برگرد و ناپاکی از من نجوے
 تو در روست سگ شدمی شربزار   ما ستم ناپاکی پروردگار
 چه سود از پشیمانی آب کبک   چه سبب غم کردی تن
 ۲۸۵ شراب از پی منجی روی خوند   وزو حافبت زرد روی بند

بُغْزِ آوریِ خواہشِ امروزِ کن کہ مندا مندا محال سخن

حکایت

پلیدی کند گربہ بر جاے پاک چو زشتش مناید پوشد بخاک
 تو آزادی از نا پسندیدہا ترسی کہ بروے نقد دیدہا
 بر اندیش از آن بندہ پر گناہ کہ در خواجہ عاصی شود چند گاہ
 ۲۹۰ اگر باز گردد بصدق و نیاز بنجیر و بندش میاندا باز
 بکین آوری با کسے بر ستیز کہ از وے گیریت بود یا گریز
 کنون کرد باید عمل را حجاب نہ وقتے کہ منشور گردد کتاب
 کسے گرچہ بد کرد ہم بد نکرد کہ پیش از قیامت غم خویش خورد
 گر آئینہ از آہ گردد سیاہ شود روشن آئینہ دل باہ
 ۲۹۵ تبس از گناہانِ خویش نفس کہ روز قیامت ترسی ز کس

حکایت

غیب آدم در سواد حبش دل از دہر فارغ سر از عیش خوش
 برہ بر یکے ڈوگہ دیدم بلند تنے چند مسکین و روپاے بند
 بیج سفر کردم اندر نفس بیابان گرفتہ چو مرغِ تنفس
 یکے گفت کاین بندیان شب روند نصیحت نگیسند و حق نشوند

۳۰۰ چو بر کس نیلید ز دست ستم   ترا گر حجبان شمنه گیر چه غم
 نگو نام را کس نگید و اسیر   تیرس از خدا و تیرس از امیر
 نیاورد و عامل غش اندر میلن   نه نیدیشد از رفع دیوانیان
 و گر عفتش را فربست زیر   زبان حاشش نگردد و لبه
 چو خدمت پسندیده آری بجای   نه نیدیشی از دشمن تیره راس
 ۳۰۵ اگر بنده کوشش کند بنده دار   غزیش بداد خداوندگار
 و گر کند راست و در بندگی   ز جان داری افت بخند بندگی
 قدم پیش نه کز ملک بگذری   که گر بازمانی ز دو کستی

حکایت

یکی را بچوگان شد دامن   بزوتا چو طلبش برآمد فغان
 شب از بقیه داری نیارست نخت   برو پارسای گز کرد و گفت
 ۳۱۰ لبش گر بیرومی بر شخنه سوز   گناد آب رویش بیرومی بروز
 کس روز محشر نگردد خجیل   که شبها بدرگه برو سوز دل
 بنور ارسر صلح داری چه بیم   در غده خواهان نمند و کریم
 اگر هوشمندی ز داور بخناه   شب نوبه تقصیر روز گناه
 کر نی که آوردت از نیست هست * عجب گر بغیتی نکیوت دست

۳۱۵ اگر بندہ دست حاجت بر آر وگر شمسار آب حست بہار
نیامد بدین در کسے عذر خواہ کہ سبیل مذمت نشستش گناہ
نرزد خدا آب روی کسے کہ ریزد گناہ آب چشمش بے

حکایت

۳۲۰ نصیحا درم طبعی اندر گشت چہ گویم کز انم چہ بر سر گذشت
قصا نقش یوسف جمالے نکرد کہ ماہی گورش چو یونس نخورد
درین باغ سے نیامد بلند کہ باد اجل بخش از بن نکلند
عجب نیست بر خاک اگر گل شگفت کہ چندین گل اذام در خاک سپند
بدل گفتم اے ننگ مدان بہیر کہ کوک رود پاک والودہ پیر
ز سودا و اشفگی بر تیش زہولم در آن جاے تار یک تنگ
۳۲۵ چو باز آمد زان تغیر ہوش گرت وحشت آمد ز تار یک جاے
شب گور خواہی منور چو روز ازینجا چراغ عمل بر فروز
تن کاہ کن می بلرز زپ سباوا کہ نخش نیار و طب
گروہے فراوان طمع ظن بند کہ گندم نیفشاندہ حنر من بند

۳۳۰ برآن خورد سعدی کہ بیخ تشاند کسے برد خرمین کہ نخمے فشاند

باب دهم در مناجات و ختم کتاب

بیایا تا بر آیم دستت ز دل
 که نتوان بر آورد فدا ز گل
 بفصل خندان می نه بینی دخت
 که بے برگ ماند ز سدا سخت
 بر آرد شخصی دستار نیاز
 ز رحمت نگرود تهی دست باز
 قضا خلعت نامدارش دهد
 قدر میوه در کنارش نهد
 ۵ سپندار ازان درگاه گز نه سبت
 که نوبید گردد بر آورده دست
 همه طاعت آرند و مسکین نیاز
 بیایا تا بدگاه مسکین نیاز
 چو شاخ بر بنه بر آیم دست
 که بے برگ ازمین بیش نتوان شست
 خداوندگار نظر کن بجو
 که حُرم آید از بندگان در وجود
 گناه آید از بند حاکم
 باמיד عفو خداوندگار
 ۱۰ کرمیا بزرق تو پرورده ایم
 بالغلام و لطف تو خورده ایم
 گدا چون کرم بیند و لطف و ناز
 نگرود ز دسبالی بخشنده باز
 چو مارا دنیا تو کردی عزیز
 بعقبی همین چشم داریم نیز
 غنیزی و خواری تو بخشش بس
 غنیزه تو خواری نه بیند زکس
 خدایا بعزت که خواهم مکن
 بذل گنه شرارم مکن
 ۱۱ مُسلط مکن چون من بر سرم
 ز دوست تو به گر عقوبت برم

بگیتی به زین نباشد بدی   جفا بردن از دست همچون خوی
 داشت ساری ز روی تو بس   وگر شرمم مکن پیش کس
 گرم بر سر افتد ز تو سایه   سپهرم بود کمترین پایه
 اگر تاج بخشی سرفرازوم   تو بردار تا کس نه یسندازوم
 حکایت

۲۰ تنم می بلزد چو یاد آورم   مناجات شوریده در خرم
 که می گفت با حق بزاری بے   سیلگن که دستم نگیرد کس
 با طعم بخوان یا بران از دم   ندارد بجز استنات سرم
 تو دانی که مسکین و بیچاره ایم   ف و مانده نفس آماره ایم
 نمی تازد این نفس سرکش چنان   که عقلتش نتواند گرفتن عنان
 ۲۵ که با نفس و شیطان برآید بزور   مصاف پلنگان سیاه ز مور
 بمردان رابست که راستی بده   وزین دشمنانم پناهی بده
 خدایا بذات خداوندیت   باوصاف بے مثل و مانندیت
 بلبیک محتاج بیت الحرام *   ببدفون شرب علیہ السلام
 بتکبیر مردان شمشیر زن   که مرد و غا را شهادت زن
 ۳۰ بطاعات پیران آراسته   بصدق جوانان نو خاسته

که ما را دران ورطه یک نفس ❖ ز ننگ دو گفتن بفساد رس
 امید است از آنان که طاعت کنند که بیطاعتان را شفاعت کنند
 بیپاکان کز آلاشیم دور دار وگر نزلت رفت معذور دار
 به پیران نشت از عبادت و قوا ❖ ز شرم گنه دیده بر پشت پا
 ۳۵ که چشم ز روی سعادت ببند زبانم بوقت شهادت ببند
 چراغ یقینم و راه دار ز بد کردنم دست کوتاه دار
 بگردان زنا دیدنی دیده ام مده دست بر نا پسندیده ام
 من آن ذره ام در هواست و بسیت وجود و عدم ز احتقارم یکسیت
 ز خورشید لطف شعاع بس که حبه در شعاع نه بیند کم
 ۴۰ بدی را نگه کن که بهتر است گدا را ز شاه التفات نیست
 مرا گر بگیری بانصاف و داد بنالم که عفو نه این وعده داد
 خدایا بخت مران از درم که صورت نه بند دوری و بگم
 ور از جبل غایب شدم روز چند چو باز آمدم در بردیم ببند
 چه عذر آورم از ننگ نروانی مگر عجز پیش آورم کامی غنی
 ۴۵ فقیرم بجرم و گناه هم گیر غنی را ترحم بود بر فقیه
 چرا باید از ضعف عالم گریست اگر من ضعیفم پناهم تو نیست

خدا یا بغفلت شکستیم عهد   چه زور آورد با قضا دست جسد
 چه برخیزد از دست تدبیر ما   همین تکیه بس عذر تقصیر ما
 همه هر چه کردم تو بهرسم زدی *   چه قوت کند با خدائی خودی
 ۵۱ نه من سر ز حکمت بدر می برم   که حکمت چنین می رود برسم
 حکایت

سیه چه دهکس زشت خواند   جواب بگفتش که حیه ان بلند
 نه من صورت خویش خود کرده ام   که عیسم شماری که بد کرده ام
 ترا با من از زشت رویم چه کار   نه آت منم زشت و زیبا نگار
 انا هم که بر سه نبشتی ز پیش *   نه کم کردم اے بنده پرور نه بیش
 ۵۰ تو دانی آنکه که و تاور نیسم   توانا مطلق توئی من کیسم
 گرم بینامی سیدم بخیر   ورم گم کنی باز ساند ز سیر
 جهان آینه یی گر نه یاری کند   کجا بنده چه سیه گامی کند
 حکایت

چه خوش گفت دیوین که ناپوست   که لب نوبه که دود سحر که تنگ دست
 گر او تو به بحث بماند قیامت   که پیمان دایب جهان است هست
 ۶۱ بخت که چشم ز باطل بدو   نبوت که من و ما را بسوزد

ترسکینیم روے در خاک رفت   غبار گناہم بر افلاک رفت
 تو یک نوبت ابے ابر رحمت ببار   کہ در پیش باران من اند غبار
 ز جبرم درین مملکت جاہ نیست   ولیکن بملک دگر راہ نیست
 تو دانی ضمیر زبان بستگان   تو مہم نہی بر دل حستان

حکایت

۶۵ منھے در بروے از جهان بستہ بود   شے را بخت میان بستہ بود
 پس از چند سال آن بگویند کیش   قضا حالتے صعبش آورد پیش
 بیائے بت اندر باسد خیر   بخلطید چہارہ بر خاک ویر
 کہ در ماندہ ام دستگیر اے صنم   بجان آدم جسم کن بر تنم
 بزارید در خدمتش بارہا   کہ پیشش بامان نشد کارہا
 ۷۰ تہ چون بر آرد مہمات کس   کہ نتواند از خود براندن مگس
 بر آشفست کالے پائے بند ضلال   باطل پرستیدت چند سال-
 تہمتے کہ در پیش دارم بر آ   وگر نہ بخواہم ز پروردگار
 ہنوز از بت آلودہ مطیش بجاک   کہ کاشش بر آورد یزدان پاک
 حقایق شناسے درین خیرہ شد   کہ سر وقت صافی برو تیرہ شد
 ۷۵ کہ سگرتہ دون باطل پرست   ہنوزش سر از خمریخانہ مست

دل از کفر و دوست از خیانت نشست   خدایش بر آورد کاسه کُشت
 و رفت خاطر درین مُشکاش   که پیغمبر آمد بگوشش
 که پیش صنم پر ناکس حقول   بے گفت و قولش نیک قبول
 گر از درگه ما شود نیز رو   پس آنگه چه فرق از صنم تا صمد
 ۸۰ دل اندر صمد باید اے دوست بست   که عاجز تر اند از صنم هر که هست
 محال است اگر سر برین در نمی   که باز آید دست حاجت تھی
 خدایا مُقصِد بکار آمیم   تھی دست و امیدوار آمیم

حکایت

شنیدم کہ ستے ز تاب نبیہ   بمقصود سجده در دویہ
 بنالید بر آستان کرم   کہ یا رب بفر دوس اعلیٰ برم
 ۸۵ سوخن گریبان گیتش کہ بین   سگ و سجدات غافل از عقل و دین
 چه شایسته کردی کہ جوئی بہشت   نمی نیہیت ناز با روست نشست
 بگفت این سخن پیرو بگسیت نست   کہ ستم دار از من اے خواجہ دست
 عجب داری از لطف پروردگار   کہ باش گنگہ گارے امیدوار
 ترا می بگویم کہ عذر من پذیر   و توبہ باز است و حق دستگیر
 ۹۰ ہی شرم دارم ز لطف کریم   کہ خوانم گنگہ پیش غفوش عظیم

کسے راکہ پیری در آمد ز پائے
 سن آنم ز پائے اندر افتاده پیر
 نگویم بزرگی و جسامم بخش
 اگر یارے اندک ز لعل داند
 ۹۰ تو بینا و ما خایف از یکدگر
 بر آورده مسردم ز بیرون خروش
 بنادانی از بندگان سرشند *
 اگر حُسم بخشی بمقدارِ جود
 و گر خشم گیری بقتدر گناه
 ۱۰۰ گرم دستگیری بجای رسم
 که زور آورد گر تو یاری دہی
 دو خواہند بودن بخشہ فزونی
 عجب گر بود راہم از دست راست
 دلم می دہد وقت وقت این اسید
 ۱۰۵ عجب دارم از شرم دارد زین
 نہ یوسف کہ چندین بلا دید و مہند
 چو دستش نگیری نچیند ز جابے
 حنایا بفضل خودم دستگیر
 و نہ ماندگی و گناہم بخش
 نہ با بخندوی شہرہ گردانم
 کہ تو پردہ پوشی و ما پردہ در
 تو پانیرہ در پردہ و پردہ پوش
 حن او ندگان مہم در کشند
 نہ اند گرفتارے اند وجود
 بدوخ فرست و ترازو محنواہ
 و گر بفگنی برنگی و رسم
 کہ گیرو چو تو رستگاری دہی
 نہ انم گداین مہم طریق
 کہ از دست من جز گشتی برخواست
 کہ حق شرم دارد ز موی سفید
 کہ شرم نمی آید از خویشدن
 چو محکمش روان گشت و قدرش بند

گنه عفو کرد آل یعقوب را   که معنی بود صورت خوب را
 بکردار بد شان مقید نکرد   اجناسات مَحَبات شان و نکرد
 ز لطفت بهمین چشم داریم نیز   بدین بے اجناسات بخشش از غریز
 ۱۱۰ کس از من سیه نامه ندیده نیست   که بیچشم فعال پندیده نیست
 سبز این کا عمت ادم بیاری تست   امیدم بآفرینش تست
 اجناسات نیاروم الا امید   خدا یا ز عفو مکن نا امید

CHAPTER X.

ON PRAYER; AND THE CONCLUSION OF THE BOOK.

No. 8

- xxviii. 1.—بلله "By the cry: Here am I." يثرب Medina. "By him who
 is buried at Medina," i.e. Mahomet
 2. بيت الحرام = Mecca.
 xxix. 1.—ورط' يك نفس—"the whirlpool of one breath," the death-agony.
 2. "The shame of saying (there are) two (Gods)."
 xxxiv. 2.—"Eye from the shame of sin (fastened) on the back of the
 foot," cast down from shame.
 xlix. 1 تو فرهم ردى "Thou dost strike it to together," or overturn it.
 liv. 1.—بوغتى or مغتى .
 lxxix. 2.—سيد "a chief," God.
 x vii 2 قلم در كسد "draw the pen through," parlon.

ERRATA.

THE AIR - I +

تو کونہ قدر ہوئی : مسرت
کہ مسخوں کیسے پہنچے نہ کہ غم

1

حرف دوتامه اسم متعلق به اول است
در حرف یکم اسم متعلق به اول است

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100 101 102 103 104 105 106 107 108 109 110 111 112 113 114 115 116 117 118 119 120 121 122 123 124 125 126 127 128 129 130 131 132 133 134 135 136 137 138 139 140 141 142 143 144 145 146 147 148 149 150 151 152 153 154 155 156 157 158 159 160 161 162 163 164 165 166 167 168 169 170 171 172 173 174 175 176 177 178 179 180 181 182 183 184 185 186 187 188 189 190 191 192 193 194 195 196 197 198 199 200 201 202 203 204 205 206 207 208 209 210 211 212 213 214 215 216 217 218 219 220 221 222 223 224 225 226 227 228 229 230 231 232 233 234 235 236 237 238 239 240 241 242 243 244 245 246 247 248 249 250 251 252 253 254 255 256 257 258 259 260 261 262 263 264 265 266 267 268 269 270 271 272 273 274 275 276 277 278 279 280 281 282 283 284 285 286 287 288 289 290 291 292 293 294 295 296 297 298 299 300 301 302 303 304 305 306 307 308 309 310 311 312 313 314 315 316 317 318 319 320 321 322 323 324 325 326 327 328 329 330 331 332 333 334 335 336 337 338 339 340 341 342 343 344 345 346 347 348 349 350 351 352 353 354 355 356 357 358 359 360 361 362 363 364 365 366 367 368 369 370 371 372 373 374 375 376 377 378 379 380 381 382 383 384 385 386 387 388 389 390 391 392 393 394 395 396 397 398 399 400 401 402 403 404 405 406 407 408 409 410 411 412 413 414 415 416 417 418 419 420 421 422 423 424 425 426 427 428 429 430 431 432 433 434 435 436 437 438 439 440 441 442 443 444 445 446 447 448 449 450 451 452 453 454 455 456 457 458 459 460 461 462 463 464 465 466 467 468 469 470 471 472 473 474 475 476 477 478 479 480 481 482 483 484 485 486 487 488 489 490 491 492 493 494 495 496 497 498 499 500 501 502 503 504 505 506 507 508 509 510 511 512 513 514 515 516 517 518 519 520 521 522 523 524 525 526 527 528 529 530 531 532 533 534 535 536 537 538 539 540 541 542 543 544 545 546 547 548 549 550 551 552 553 554 555 556 557 558 559 560 561 562 563 564 565 566 567 568 569 570 571 572 573 574 575 576 577 578 579 580 581 582 583 584 585 586 587 588 589 590 591 592 593 594 595 596 597 598 599 600 601 602 603 604 605 606 607 608 609 610 611 612 613 614 615 616 617 618 619 620 621 622 623 624 625 626 627 628 629 630 631 632 633 634 635 636 637 638 639 640 641 642 643 644 645 646 647 648 649 650 651 652 653 654 655 656 657 658 659 660 661 662 663 664 665 666 667 668 669 670 671 672 673 674 675 676 677 678 679 680 681 682 683 684 685 686 687 688 689 690 691 692 693 694 695 696 697 698 699 700 701 702 703 704 705 706 707 708 709 710 711 712 713 714 715 716 717 718 719 720 721 722 723 724 725 726 727 728 729 730 731 732 733 734 735 736 737 738 739 740 741 742 743 744 745 746 747 748 749 750 751 752 753 754 755 756 757 758 759 760 761 762 763 764 765 766 767 768 769 770 771 772 773 774 775 776 777 778 779 780 781 782 783 784 785 786 787 788 789 790 791 792 793 794 795 796 797 798 799 800 801 802 803 804 805 806 807 808 809 810 811 812 813 814 815 816 817 818 819 820 821 822 823 824 825 826 827 828 829 830 831 832 833 834 835 836 837 838 839 840 841 842 843 844 845 846 847 848 849 850 851 852 853 854 855 856 857 858 859 860 861 862 863 864 865 866 867 868 869 870 871 872 873 874 875 876 877 878 879 880 881 882 883 884 885 886 887 888 889 890 891 892 893 894 895 896 897 898 899 900 901 902 903 904 905 906 907 908 909 910 911 912 913 914 915 916 917 918 919 920 921 922 923 924 925 926 927 928 929 930 931 932 933 934 935 936 937 938 939 940 941 942 943 944 945 946 947 948 949 950 951 952 953 954 955 956 957 958 959 960 961 962 963 964 965 966 967 968 969 970 971 972 973 974 975 976 977 978 979 980 981 982 983 984 985 986 987 988 989 990 991 992 993 994 995 996 997 998 999 1000 1001 1002 1003 1004 1005 1006 1007 1008 1009 1010 1011 1012 1013 1014 1015 1016 1017 1018 1019 1020 1021 1022 1023 1024 1025 1026 1027 1028 1029 1030 1031 1032 1033 1034 1035 1036 1037 1038 1039 1040 1

12754

No. of
Couplet.

- L. 2.—برق is a district in Yaman, as well as "lightning."
- LVII. 2.—شب قدر "the night of power," the 27th of Ramzán, when the Korán is supposed to have come down from heaven.
- LXI. 2.—"In swimming" is understood.
- LXIII. 1.—گزر the wager.
2. Go on rising and falling (like a cripple).
- LXIX. 1.—رحیل the signal for starting—"march."
- LXX. 1.—The camel-driver here referred to is Death.
- LXXXIII. 2.—نقل "translation" (to Paradise).
- LXXXIX. 2.—For هم read دم.
- LXXXI. 2.—وحر "dignity."
- LXXXVIII. 2.—نكیر : Nakir and Munkir are the two angels who are believed to try Mussulmans in the grave.
- CVI. 1.—فرو رفت "descended (to the grave)."
- CVII. 1.—تیر the 4th month, اردی بهشت the 2nd month.
- CLIV. 1.—دوست "the friend," God.
- CLXXXVII. 2.—اولو العزم Noth, Abraham, Moses, Jesus, Mahomet, "the lords of constancy."
- CCVII. 2.—یوسف "Joseph," here God.
- CCXXXIII. 2.—آدمی is a mistake for آدمی.
- CCXXX. 1.—تت یداک (Arabic) "May thy two hands be destroyed."
- CCXL. 1.—The water meant here is the tear of repentance. جمع is a mistake for شعیع.
- CCXLV. 2.—دستم would be better دستت.
- CCLIV. 2.—معرفت "the knowledge" of God.
- CCLVI. 2.—طویل an uninvited guest.
- CCLVIII.—Mundád and Lai are the autumn and spring months.
- CCLXXIX. 2.—ستمك the tyrant Zulkala.
- CCXIV. 1.—بهست would be better than هست.
- CCXIX. 2.—یونس the prophet Jonah.

- CLXXXIV. 1.—سومناغ an idol-temple in Kattiawar, destroyed by Mahmūd of Ghazni in A.D. 1024.
 2. ماسات an ancient idol.
 CLXXXIX. 2.—چمانی anything inanimate, as fossils.
 CLXXXI. 1.—برهمن "Brahmin."
 CLXXXVII. 1.—پرد خوان "readers of the Pāzand," the last of ten books said to have been revealed to Abraham. This is said to have treated of counsels, philosophy, and the mysteries of God. استخوان "bone," then "idol."
 CLXXX. 2.—اوستاد ارد, the Hindoo and fire-worshippers' religious seem to be confused here.
 CLXXIV. 1.—For بدیع read دروغ.
 CLXXIV. 2.—بزن the son of Rustam's sister. He fell in love with Munizha, daughter of Afrāsīāb, king of Persia. The king, finding him one day in her house, put him into a pit, whence Rustam delivered him.
 CLXX. 2.—آرامنا "suddenly."
 CLXX. 2.—مردم چه گویند که در اینجا "noah I."
 CLXXXI. 1.—محرران "an arch-priest, آفریدم "fire-worshipper." The confusion between the Hindoo and Magian worship still seems to continue here.
 CLXXIX. 2.—"The seven angels seized thy hand."
 CLXX. 2.—مردان "to the (plenty of) the men."
 CLXXI. 2.—سمیعت "they take counsel with food"

114 115 116 117 118

- MIAMI 1 - I'll see you all at the next world.
MIL 1 - ~~Paris~~
NY 1 - ~~Paris~~ fifty
XXII 2 - ~~the~~ old time round field
XX 2 - ~~the~~ the trouble there
XXIV 2 - We have everything that began grow white."
ALVIN 1 - ~~the~~ the next morning.

CHAPTER VIII.

ON THANKS.

No of
Couplet.

- I. 1.—دوست “the friend,” God.
- VII. 1.—بہوش abbreviated from بہوش .
- IX. 1 and 2.—منی “sperma genitale”; منی “presumption.”
- XII. 1.—پیش چیز: the order of these words has been inverted.
- XIV. 2.—ز غیب “from the unseen to thee.”
- XXVIII. 2.—عہد “the time (of infancy).”
- XXXIX. 2.—“That thou shouldst place thy finger on”—or cavil at.
- XLII. 2.—یک لخت “in one piece.”
- XLV. 2.—“The members for the body, the heart for precious wisdom.”
- XLVI. 2.—Like the letter Aleph, upright.
- XLVIII. 2.—جز بطاعت “except in the worship of God.”
- XLIX. 2.—انعام “bounty”; اعام “cattle.”
- LIII. 2.—دوست “the friend,” God.
- LIV. 2.—نعمت “the grace of God.”
- LXVI. 2.—و العجب رای “O father of wonderful judgment.”
- LXXIV. 1.—“All are officers and servants (of God).”
- LXXV. 2.—Water-carriers in the East bear leather sacks, made of whole skins, for water, on their backs.
- XCI. 2.—پای imperative of بایستن “to stand by.”
- XCIII. 1.—جیحونیان “people of the Jihun river.”
- CXII. 1.—زورق “boat.” The meaning, according to the commentators, is: “O lord of the boat, do not keep thy boat on the water, because the boat of the wretched ones does not move on the water.” The passage is, however, still very obscure.
- CXXX. 1.—بیستم pres. tense of ایستادن “to stand.”
- CXXXIII. 1.—“Go; be thankful that though thou art not on an ass.”
- CXLII. 2.—تکیہ بر غیر “reliance on any other but God.”
- CLIV. 1.—اینان “these,” i.e. hot, cold, moist, and dry.
- CLVIII. 1.—حرر “the waiting” (of the heart on God).
- CLIX. 2.—اقطاع assignments of land on feudal tenure.
- CLXIII. 2.—The ن in زمین should be dropped to make the rhyme.

No. of
Couplet.

- VIII. 1.—“Resignation and the fear of God are the free ones of good report.”
- XVI. 2.—فردا “to-morrow”—the Day of Judgment. There will be no record of actions done by the tongueless. What is uttered by the tongue is what brings men to perdition.
- XVIII. 1.—آگنده گوش “filled as to his ears,” i.e. deaf.
- XIX. 1.—نفس بر نفس “breath on breath,” incessantly.
- XX. 1.—منحن نا ساختم “to cut short,” “speech unspoken.”
- XXIX. 2.—Who sees that the light is burned by its tongue,” i.e. its wick.
- XXXVIII. 2.—بلا حول the invocation, “There is no power nor virtue save in Allah.”
- XLI. 1.—Raksh was Roostum’s horse.
- XLVII. 1.—خوب خلق و خلق بومش “of good disposition and clad in a darvish’s robe.”
- LXXXIX. 2.—نعلین Arabic dual of نعل .
- XCVII. 2.—الليل يغشى النهار (Arabic) “the night covers the day.”
- CXVII. 1.—دارد طای “David of the tribe of Tai.”
- CXXXVI. 2.—در پوستین خود است “he is in his own sheep-skin coat,” i.e. he censures himself.
- CXXXVII.—There must be proof of the (evil) act of a certain person, and from this bad act he (the calumniator) becomes manifest.
- CXLII. 2.—بسی بهتر: some MSS. have بسی .
- CXLVII. 1.—نظامیه The Nizámiah was a college at Bagdad founded by Nizám-ul-Mulk Tusi, vazir of Sultán Sanjaí.
- CLIII. 1.—حجاج Hujáj, son of Yoosuf, ruled Irák in A.D. 655. He was famed for cruelty.
- CLIX. 2.—دیوان here and in couplet CXLVI. appears to mean the book in which sins are recorded.
- CLXII. 2.—See couplet CXXXVI.
- CLXIX. 2.—Washing the teeth after the decline of the sun is considered unlawful in a fast.
- CLXXV. 1.—مسواک a soft twig of a tree used for rubbing the teeth to clean them.
- CLXXX. 2.—غیب دان “the secret-knower,” God.
- CCIV. 2.—رذ می زند “robs,” as a highway robber.
- CCVII. 2.—“Thou mayest say he is more hostile than an enemy.”
- CCLXXVII. 2.—The context would lead one to think that this sentence should be in the affirmative and not in the negative.
- CCLXXX. 1.—سنة Arabic pl. of سن “a year.”

CHAPTER VI. ON CONTENTMENT.

- No. of
Couplet.
- VIII. 2.—معرفة "the knowledge" of God.
- IX. 1.—مِر "mystery."
- XIII. 2.—سدرت المنة a tree in Paradise.
- XX. 1.—ذکر "reflection" on God.
- XXIV. 2.—هل من مرد (Arabic) "Is there any more?"
- XXV. 1.—عيسى here means "soul." خر "ass"—the body.
- XXXII. 2.—كسبدم بسط "I spread a couch." Some MSS. have مغطى "a table covered with food."
- XXXIX. 2.—حاجى pl. of حاجى.
- XL. 2.—مادى here means "grove, land."
- IV.—"Perhaps thou art patient as to enjoyments of life: if not, thou must of necessity beg at doors."
- LIX. 2.—سأولك حواء "ask for."
- LXIII. 1.—فليس امرء "No."
- LXIX. 2.—لعمري بل هم لعل "Yet, they indeed are lost:" from the Sura Arafat fifth Kure.
- LXXIII. 1.—رأس "the top, shaft."
- LXXV. 2.—"When the letter demand for payment is to follow."
- LXX. 2.—فألفى "I found," after these bread and onion (suff)."
- LXXI. 2.—فألفى "I found," after these bread and onion (suff)."
- LXXII. 2.—فألفى "on the road" or this will.
- LXXV. 2.—هنا "here" or "at the end of the road" or "at the end of the road."
- LXXVI. 1.—فألفى "I found," after these bread and onion (suff)."
- LXXVII. 2.—فألفى "I found," after these bread and onion (suff)."

CHAPTER VII. ON EDUCATION.

- I. 1.—"I will" or "I will" or "I will."
- II. 2.—"How art thou restrained in the art of education?"

No. of
Couplet.

throne, having taken the signet from the hand of a female slave Solomon's vazir discovered this and recited in his presence the book Zabur, for the purpose of revealing the secret. The demon could not hear the word of God, and withdrew, casting the ring into the sea, whence it returned to Solomon out of a fish's belly.

ccccclxviii. 1.—The line should begin with *بكر*.

ccccclxix. 2.—*كدة مغرى* "a fetid brain," i.e. "be not proud."

ccccclxx. 2.—*هنگامه گير* "a juggler."

ccccclxxxv. 1.—*من بعد* "after this" (Arabic).

ccccxciii. 2.—*عمر* the second Khaliph.

dx. 1.—*نور النون* the name of a saint.

dxii. 1.—*مدين* name of a city.

CHAPTER V.

ON RESIGNATION.

i. 1.—*زيت* "olive-oil." Some MSS. have *شمع* "a light."

xv. 2.—Shagád was Roostum's brother, and threw him with his horse Raksh into a well. Roostum shot an arrow at him out of the well and killed him.

xvi. 1.—*سپاهان* "Ispahan."

xxxii. 1.—*مع انفسهم* (Arabic) "in secret."

xxxvii. 1.—*سپاهان* "Ispahan."

lxvii. 1.—*اردبیل* a city in Azarbaijan.

xcii. 1.—*حرب* should be *خون*.

cxii. 1.—*کیش* a town on the island in the Caspian Sea.

ccxxxiv. 2.—*معلم* "the teacher" for *ملا* above, li.

clxxviii. 1.—*دوست* God.

clxxix. 2.—*زمن قبل* "on this account."

cxch. 1.—*فرغ از دست داشتن* "I have no further to do with it."

No. of
Couplet

CXXXVIII. 2.—*ان هذا اليوم عير* (Arabic) "This is a dreadful day."

CXXXIX. 1.—*يدين* "two hands," Arabic dual of *يد*.

2 *فرقدین* two stars near the Pole.

CXLVII. 1.—*في مقصورة* "in a certain cell."

CXLVIII. 2.—"If thou art not learned, be not less than a hearer," i.e. listen to others.

CXLIX.—"If the forbidding of unlawful things is in thy hand, it is not becoming to sit as if thou hadst neither hand nor feet."

CLIV. 2—*رجال* pl of *رجل* (Arabic) "men."

CLV. 1—*يخ* "these five short days of life."

CLVI. 1.—*قدم رح فرمای* "take the trouble to come."

CLXXII. 2.—*Graf* has *اد* for *در*.

CLXXIII. 2.—*درویش*, the speaker

CLXXVIII. 2.—*One سر* is redundant.

CLXXXVII. 2—*چ* for *چه* "a well."

CLXXXIX. 2.—"His life clung to his only by a single hair."

CLXXII. 2—*فروشدین* the women—used in the harem.

CLXXXIII. 1—*کیم* M. S.

CLXXXV. 1—*عبدی* "Black Br'd." He was an Abyssinian who rode at the front when Mahmud was praying.

CLXXXVI. 2—*دن سحر* "the morning at which I take at night by Musn-mah, at the end of the month of Ramzan."

CLXXXI. 1—One who has *ishak* "prelimary."

CLXXXII. 2—*بدتر* for *تر*.

CLXXXIV. 2—"The first whom the world is a slave"—has a ring in his ear.

CLXXXV. 1—*سود* "black."

CLXXXVI. 1—*سود* "black."

CLXXXVII. 1—*سود* "black."

CLXXXVIII. 1—*سود* "black."

CLXXXIX. 1—*سود* "black."

CLXXX. 1—*سود* "black."

CLXXXI. 1—*سود* "black."

CLXXXII. 1—*سود* "black."

CLXXXIII. 1—*سود* "black."

CLXXXIV. 1—*سود* "black."

CLXXXV. 1—The Jew sold his beloved's likeness and sat on his

No. of
Couplet

CCCXXX. 1.—در should be جر.

CCCXXXIII. 2.—مرأیت کردن: Clarke translates this "circulation." In Graf's Persian commentary it is explained by چپری چپری .

CCCXXXIV. 2.—همدرد "sympathetic to thee."

CCCXXXVII. 1.—"To the wretched one from whose hands the reins have gone."

CCCXLII. 2.—مستان "those intoxicated" with God's love.

CCCXLIII.—"When I first took up this business I lifted my heart at once from desire."

CCCXLIV. 1.—One who throws away his head is a true lover.

2.—بد زهره "the chicken-hearted one."

CCCLI. 1.—فرهاد a sculptor who was enamoured of Shereen, queen of Khusro Parviz.

CCCLX. 1.—"This is the way (of God)."

CCCLXI. 2.—Arabic قل الحمد لله "say, 'Praise to God'"

CCCLXII. 2.—عرض "earthly desires."

CHAPTER IV.

ON HUMILITY.

v. and following.—This story is almost literally adopted by the German poet Goethe, in his West-östlicher Divan.

xix. 1 and 2.—Meaning that he himself was the only impure thing in the Mosque, and he therefore withdrew in order not to defile it.

xl. 1 and 2.—The nominative to حوالت and احوال must here be understood to be God.

lxii. 2.—مس القربى: it will truly be a bad companion.

cii. 2.—لم ولا نسلم (Arabic) "the 'not' and 'we' do not agree."

ciii. 2.—بلا ونعم (Arabic) "with 'no' and 'yes'."

cxiii.—"Drew his head from the street to the study, drew his pen upon the head of the letter which he was passing him to show to substance, and justified the law."

cxxi. 1.—کهن میرزان: the poor who wear ill-fitting

2.—دمتار نیم گرم "the turtletail in the winter."

No. of
Couplet

- LVII. 1.—Jacob is supposed to have become blind from much weeping at the loss of Joseph.
- LXI. 2.—“In remembering thee I have ceased from worshipping myself.”
- LXVI. 1.—آتش بنی در زن “set fire to the reeds.”
- LXX. 2.—Clarke would substitute خرمن for آرمین.
- LXXVI. 2.—گم گشته خرویش “his own lost one,” God.
- LXXVIII. 1.—مَلِك “the king,” God. مَلَك “an angel.”
- LXXIX.—“Strong of arm” (spiritually); “short of hand” (materially); “wise;” “mad” (outwardly); “clever;” “intoxicated” (outwardly).
- LXXXVI. 1.—عزیزان “dear” (to God).
- LXXXVII. 1 and 2.—The first ز is a “vine,” and the second “colour.”
- LXXXVIII. 2.—“Not like the river with foam gathered (on its mouth).”
- XC. 2.—“There is not a reality of life under every outward form.”
- XCI. 1.—سلطان “God.”
- 2.—زنده - زنده “a patched darvish’s coat” and a “living thing.” The Sufis wore blue garments.
- XCIII. 1 and 2.—They do not, like the juggler, fasten up their own feet, for the wooden foot (clog) does not move from its place firmly.
- XCIV. 1.—حرفان خلوت سرای “companions of the secret abode (of God).” “Am I your God?” They are with a draught intoxicated until the blast of the trumpet (of the Angel of Death).
- XCv. 1.—“They cannot be forced to abandon desire by the sword.”
- 2.—“Abstinence and love are as the mirror and the stone,” i.e. the one shatters the other.
- XCIX. 2.—جان برخی کردن “to offer life as a ransom.”
- CVIII. 1.—“I see not the way of flight from her street.”
- CXXI.—The “assembly” is that of love to God, and the “cup” that of His love.
- CXXIII. 2.—آواز the mendicant’s cry.
- CXXXIV. 2.—Arabic, “Whoever knocks at the door of the Merciful, it is opened.”
- CXLV. 1.—ذکر the recitation of the name of God.
- CXXIII. 1.—فاریاب is a town in Turkestán.
- CCXV. 1.—سباهان “the black men”—Ethiopians.
- CCXXI. 2.—ابدال (pl. of بدل), “good, pious men,” for whom God continues the world in existence, and who pass through fire and water unharmed. There are seventy of them.

CHAPTER III.

The love referred to in this Chapter is said to be divine love, such as is professed by the Sufís. This must be understood in reading the following notes, as it would take up too much space to repeat it on every occasion when a reference to عشق occurs.

No. of
Couplet.

- I. 2.—The “wound” is that of separation, and “plaster,” that of propinquity to God.
- III. 2.—دم در کشند “draw in the breath”—are patient.
- VII. 1.—عزالت “retirement,” or the mystery of God. حی probably means “immortality” here.
- VIII. 1.—یار “the friend,” God.
- IX. 2.—بظلمت در آند “are in darkness.”
- X. 1.—بيت المقدس “the holy house”—Jerusalem. قباب plural of قبة “towers.” رها کرده &c., “the wall without forsaken.”
- XI.—“Like the moths they set fire to themselves, and do not, like the silk-worm, weave round themselves.”
- XIII. 2.—مستسقى “desirous of drinking.”
- XV. 1.—بیداریش “when she is awake.” خواب اندرش “when she is asleep.”
- XVII. 1.—“If thy beloved does not appreciate thy gold.”
- XIX. 2.—“Again, if thou closest thy eye, she is in thy heart.”
- XXIII.—“Art thou astonished that the travellers on the road of God are drowned in the sea of divine mystery?”
- XXIV. 2.—حبيب “the friend,” God.
- XXV. 2.—ماقى “the cup-bearer,” God, with the sight of whose splendour they are intoxicated.
- XXVII. 1.—الست “Am I not your God?”
- 2.—قالوا بلى “They said, Yes!”
- XXXII.—“The steed (of the body) killed with much (austerity) they have practised at night.”
- XXXIV. 1 and 2.—صورت نگار “the painter” God. صورت “the body.”
- XXXV. 1.—پوست “the skin”—external beauty.
- XXXVI. 1.—مى صرف وحدت “the pure wine of the unity (of God).”
- XXXIX. 1.—ميل “a mile-stone,” i.e. as firm.
- 2.—اسپ the bishop at chess, which stands by the side of the knight.

No. of
Couplet

CCCLXIII. 1.—طى "the tribe of Tai."

CCCLXIV. 1.—ظير, not نذر.

CCCLXVI. 2.—"Let them demand me from this renowned chief"

CCCLIX. 2.—مگر must be read with the next couplet.

CCCLXI. 1.—مسلمانی Islām.

CCCLXIX. 2.—"Darkness let down its skirt on the horizon."

CCCLXXXI. 2.—أحسن إلى من أسأ "benefit him who sins against thee."

CCCLXIV. 2.—"That thou wast busy with the owl rather than with the Phoenix."

CCCLXXII. 2.—Against whom the doors (of men) are shut.

CCCLXXIII. 2.—حلم or محلم "a quarter," here the Day of Judgment; "who will display their skirts at the Day of Judgment (in dignity)."

CCCLXXIV.—A play on the words چنگ and نای: in the 1st line they are the "claw (hand)" and the "neck" and in the 2nd the "harp" and "flute."

CCCLXXVIII. 2.—بسنگ اندر است "is in the stone."

CCCLXVI. 2.—Uj was a giant, whose mother was a daughter of Adam. At the Flood the water only came up to his waist. In the days of Moses he took up a mountain to cast on the army of the Israelites and destroy them; but God sent the Hoopoe, which made a hole in it, so that it fell on his neck as a collar. Moses then struck him on the ankle with a staff, and he fell and died from the blow.

CCCLXVII. 1.—مطفی "the chosen one," Mahomet.

CCCLXIX. 1.—"O thou by whose face a world is glad."

CCCLXXI. 2.—رحمت العالمین "the mercy of the two worlds" (Arabic dual of عالم).

CCCLXXII. 2.—شب قدر the 27th night of Ramazán, most blessed, because all prayers are heard in it.

DII. 1.—The old man of the village, Firdusi.

DIV. 2.—بهمت فر "of more value."

DVI. 2.—"It tears Joseph." His brothers reported that a wolf had killed Joseph, when they had sold him.

DVIII. 1.—Behram, the dweller in the desert, or Behram Goor.

DXIII. 2.—چاه for چاه "a well."

No. of
Couplet.

cxvii. 2.—Saharwari was a son of Abu Bakr Sadik, the Khaliph, and a Suff.

cxviii. 2.—The admonition was given when Sa'adi was in a boat with him.

cxxi. 1.—It had been well if hell had been filled by me, so as to leave no room for others.

cxxix.—A tale in eight couplets which is in Graf's edition is here omitted.

cxxxi. 2.—مغیلاں a thorny tree.

cccciii. 1.—The well is the well of pride.

cxli. 2.—“That thou shouldst deprive thyself (during the day) and eat (at night).”

cliv. 1.—یکی دست گیرم “for once take my hand.”

clxxix. 1.—قنطار “an ox-hide full of silver or gold,” a weight of 1,200 dinars.

2.—قبراط a weight of 4 grains.

clxxxiii. 2.—آفتد بفرماندهی “he may chance to become a ruler.”

clxxxv. 2.—A pawn may be made a queen at chess.

cxovii. 2.—“Mercury put his pen in the ink”—made a black mark against his name.

cxci. 2.—کیس و دست پاک “with empty purse and hand.”

ccxiii. 2.—“The revolution of the world has placed him in my day (state).”

ccxviii. 1.—شہلی was an Egyptian who came to Bagdad, repented of his sins, and became famous for piety.

cclv. 2.—بوا مایده “on what has been left.”

cclix. 1.—راحت رسان “bring ease to others.”

cclxxi. 2.—تہلیل repeating the Mussulman creed.

cclxxiv. 1.—تصحیف altering letters, as توشہ to توشہ.

cclxxx. 1.—حاتم a man renowned for liberality.

ccxci. 1.—بطی “to Tai,” the name of Hatim's tribe.

ccxciii. 2.—رود one of the rivers of Persia.

cccii. 2.—A curiously constructed sentence, as if Hatim had spoken to a non-existent steed not to come into existence.

ccciii. 1.—کسان i.e. the envoys.

2. This is apparently a parenthetical sentence: it means that the disposition to do good came spontaneously, and was not acquired by art.

ccciv. 1.—Roum must be read as the Sultan of Roum.

cccix. 1.—“No one mentioned the name of Hatim to him.”

ccc. 1.—“How much of his conversation?” Thus betraying jealousy.

CHAPTER II.

No. of
Couplet.

- i. 1.—معنی : Clarke translates this "truth": it would perhaps be better to use "reality" or "substance" in comparison with صورت "show" or "appearance."
- v. 2.—بعد از تو "after thee," *i.e.* after thy death.
- xxix. 2.—"Khujand" is a village in Mawar-un-Nahr.
- xxvii. 1.—ابن السبیل "a son of the road"—a traveller.
- 2.—خلیل Abraham, as the "friend" of God.
- xl. 2.—ای in line 1 should be ای. بکی مردمی کن "do me a favour."
- xl. 2.—خلقش Abraham's disposition.
- li. 1.—بیگانه "a stranger" to the true faith.
- lvi. 1.—تفسیر the interpretation of the Korán.
- lvii. 2.—Probably, that men of wisdom should give religion to the world.
- بان "for bread," as in the preceding couplet.
- lx. 1 and 2.—This probably means that the speaker owed a man ten dirams, a very small part of which was as a weight of ten "mans" on the former's heart, as he was continually being dunned for the money.
- lxiv. 1.—الف, the very commencement of the record of religion.
- 2.—باب لا بنصرف "the chapter, 'Do not spend.'"
- lxvii. 2.—دو درستی دو "two pieces of money," gold or silver.
- lxx. 2.—ابو زید was a chess-player. The passage means the borrower was one who would beat Abu Zaid at chess.
- lxxix. 1.—صد هزار 100,000 dinars.
- 2.—خلف "his son."
- lxxx. 2.—"Took off the fastening from it"; that is, spent it.
- lxxxvi. 1.—چند one who strips himself to devote himself to God. خانه پرداز "finisher of a house," *i.e.* one who bestows it all.
- xcv. 2.—محر جنی Sahar was the name of the Jinn or Genie who got possession of Solomon's signet.
- xcvii. 2.—دیو سفید was the name of a hero of Mazandarán, whom Roostum killed.
- cvii. 2.—نگم می داری تا نغم می چه داری for نغم می داری تا نغم می چه داری.
- cxi. 1.—خورد the heir is understood.
- 2.—غبن may mean "loss of money," or "being deceived."

No. of
Couplet.

DII. 2.—شکر is a mistake for شد .

DX. 1.—در کاف کن “in the beginning of Creation.” Káf is the first letter of کن, Arabic for “Be.” The Korán says, “When God wished to create a thing, His command was as follows: God said to it, ‘Be,’ then it became.”

DXVI. 1.—فردا “to-morrow,” the Judgment Day.

DXXXV. 1 and 2.—The first کرمان is “Kirmania,” and the second “worms.” After couplet DXLVII. a story containing 13 couplets has been omitted here.

DXLIX. 1.—He spread his hands over, or convinced him.

DLXXX. 2.—چو اوئی “like him.”

DXCIII. 2.—بهم در آمدن “to be disturbed.”

DCII. 1.—مرو یا سر رهتر “Go not to the end of the rope,” “do not exceed.”

DCX. 1 and 2.—In line 1 اجل is “glorious”; and in the 2nd, “death.”

DCXXII. 1.—دستی بزن “strike the hand,” or “take action.”

DCXXIV. 2.—بالوند “above the mountain of Alvand.”

DCXLI. 1.—Alf-Arsalán was one of the Saljuk kings.

DCLXV. 1.—Ghur is a country near Kandahar.

DCLXXVIII. 2.—نیارم شد “I cannot go.”

DCXCIII.—Twenty-three couplets that appear in Graf’s edition are omitted here.

DCXCIV. 2.—“Suppose one man killed out of a whole people.”

DCXXXIX. 2.—سروش the angel Gabriel.

DCXXXI. 1.—“His head remained awhile in the collar (of thought).”

DCXXLI. 1.—Mamun was the son of Abdurraschíd.

DCXCVIII. 2.—“Suppose sugar eaten, or blood of the heart (grief) poured out (what then?).”

DCCCXIV. 1.—دوست “a friend”; here God.

DCCCXVII. 1.—حود روی نگیرد “when it does not affect him.”

DCCCXIX. 1 and 2.—“A ring makes an impression on wax, not on stone.”

DCCCXXXI. 2.—کند “makes,” کند “blunt.”

DCCCXXXIV.—Roostum and Asfundiyar, two celebrated Persian heroes.

DCCLIV. 1.—“When thou seest the army is divided.”

DCCLX. 2.—Afrásiáb was a Persian hero.

DCCCXXVII. 1.—این نیم “this half”—thy own army.

DCCLLI. 2.—چپ آواز افگند “spread a report that he was going to the left.”

No. of
Couplet.

- CCCLIII. 2.—“Thou hast cast the shadow (of thy justice) to the distance of a year’s journey.”
- CCCLIV.—“I desired from the fortune of my good star that the Humá (Phoenix) might cast its shadow on my head,” thus leading to good luck.
- CCCLV. 2.—“Come into this shadow,” *i.e.* of Abu Bakr.
- CCCLXXXVIII. 2.—دە بەك “tithe.”
- CCC. 1.—درورد should be درود “reaped.”
- CCCVI. 1.—كمان كيانی “the royal bow.”
- CCCIX. 1.—دل رفته “his heart that had forsaken him.”
- CCCXV. 2.—نمیدانيم “thou dost not know me.”
- CCCXXI. 2.—“When thy head is in its sleeping-place in Saturn.”
- CCCXXIII. 2.—كو abbreviated for كم او.
- CCCXXIV. 2.—كه “but.”
- CCCXXIX. 1.—The door here is the door of God.
- CCCXXXVII. 2.—“The full-moon face of man became like the new moon,” *i.e.* was shrivelled up.
- CCCXXXIX. 2.—كيش “when to him?”
- CCCLIV. 1.—مر an expletive without meaning.
- CCCLVI. 1.—For چو read چ.
- CCCLIX. 2.—نكلمه one of the Atábuk kings.
- CCCLX. 2.—سبق برد “he was pre-eminent.”
- CCCLXI. 1.—بكره “by one road,” “once.”
- CCCLXIII. 2.—آبى پنج روز “these five days,” the short remainder of life.
- CCCLXIV. 1.—Read نادای for دافای.
- CCCLXVIII. 1.—In religion’s road action, not talk, is required.
- CCCLXXV. 2.—“The better part of thy life and more has passed.”
- CCCLXXXI. 1.—Insert ماندن between جاودان and امید.
- CCCLXXXV. 1.—آلاتا “Oh! take care that.”
- CCCLXXXVI.—“Be liberal, that to-morrow (the Judgment Day), when they prepare the hall of audience, they may give thee a station in accordance with thy munificence.”
- CCCCII. 1.—يد Arabic, “hand.”
- CCCCV. 1.—مها “O great one.”
- CCCCXXV. 1.—شاخ for هخ “a branch.”
- CCCCXVI. 1.—مشر “a place of assembling,” the Day of Judgment.
2. عرش the ninth heaven, or the throne of God.
- CCCCXVIII. 2.—مر بر خط نهادن “to place the head upon the line,” *i.e.* to be subject to.

No. of
Couplet.

LXXXVIII. 2.—*صنعان* is a town in Arabia, and *مقلاّب* a country in the North.

روم is, of course, Constantinople.

XCII. 1.—*گردن فرو بردن بدوش* “to bow the neck to the back” means to be humble.

XCIII. 1.—Some MSS. have *نداشت* for *داشت*: the latter is preferable, meaning “has given up probity.”

XCIV. 1.—*در صاحت* “has agreed with.”

C. 1.—“When thieves fear each other.”

CIII. 1.—*کن* is a mistake for *گر*.

CV. 2.—“He draws tears from his eye.”

CVII. 1.—*هم در* “together.”

CXII. 2.—*الحمد خواند* referring to the Sura Fātiha of the Korán.

CXLI. 1.—*بشکر قدم* “with thanks for his feet,” for his coming.

CXLIV. 2.—*بسستی* “at my carelessness.”

CLIII. 1.—Insert *و* between *دید* and *پیش*.

CLIV. 2.—Insert *و* between *امر* and *فیش*.

CLXXII. 1.—*لا اّلى* Arabic, “without fear.”

CLXXIII. 1.—“He has affection for his slaves.”

CLXXXIII. 2.—*دست در پیش داشت* “held the hand in front,” or “forbad.”

CXCII. 1.—*زى* “towards.”

CXCIV. 2.—W. Clarke’s translation of *مستسقى* as “the dropsical one” seems wrong. The word means a water-carrier, who is not filled, or has his water-skin not filled, by the Euphrates.

CC. 2.—*روا دارم* as in some MSS., is preferable to *روا داردم*.

CCIII. 1.—*در خاطر من* or *بخاطر درم*.

CCVII. 2.—*جز بدم* “except evil towards me.”

CCVIII. 2.—*از منش* “him than me.”

CCIX. 1.—“When the king places my worth above him.”

CCXI. 1.—*برينت* “with regard to this to thee.”

CCXXII. 1.—*آبش برخت* “spilled his water,” or spoiled his reputation.

CCXXIV. 2.—*سنگ ترازو* a stone used as a weight, probably.

CCXXVI. 2.—*سر دست افشاندن* “to open out the back of the hand,” i.e. to disagree.

CCXXVIII. 1.—*همانا* “thou mayest say,” “assuredly.”

CCXLVII. 2.—“For if thou takest action thereon.”

CCXLVIII. 2.—“(The king) increased.”

CCLI. 2.—“By the assistance of faith snatch away the ball of fortune.”

No. of
Couplet

- was Changiz Khán, with whom Atábak made peace by payment of money. In these lines the action of the two kings is contrasted.
- CLX. 1.—فرون , which some MSS. have, is, perhaps, better than برون .
- CLXXII. 1.—Zangi was the grandfather, and Sa'd the father, of Abu Bakr, in whose reign Sa'di flourished.
- CLXXX. 1.—“ He took away the water (of reputation) from the river.”
- CLXXXI. 1.—“ May the eye of fortune be opened upon thy face.”
- CLXXXVI. 2.—“ Fulfil his desire in this world and that to come.”

CHAPTER I.

- III. 1.—بسی “ much,” for “ long.”
- VI. 1.—منزل مثناس “ one who knows the stages towards salvation.”
- VII. 1.—نه “ nine.”
2. Kizil Arslán, the name of a king. This alludes to a couplet composed in honour of Kizil Arslán by Záhir-Faryábí, as follows :
- نه کرسی فلک نهد آندیشه زبر پای
نا بوسه برکاب قزل ارسلان دهد
- IX. 1.—آستان, the threshold of God.
- XI. 1.—ذو الجلال “ the lord of glory,” God.
- XVI. 1.—دهم “ give me.”
- XVII. 1.—بر کار خیرم بدار “ keep me in (the way) of good.”
- XXVI. 1.—میچ should be the negative بیچ .
- XXIX. 1.—طریقت “ the way ” to God. Above this are still the stages of حقیقت “ the truth ” of the existence of God, and معرفت “ the knowledge ” of God.
- XXXI. 1.—نزع روان “ the tearing up of life,” the death-agony.
- XLI. 1.—که “ for he,” i.e. the king.
- XLVI. 1.—بترمس this would be better in the negative form, as in other MS.
- L. 2.—مزدور is miswritten for مزدور “ a labourer.”
- LII. 1.—Shiruyah was the son of Khusro Parviz.
- LXIV. 2.—“ Whose hand is raised towards God in prayer against him.”
- LXVI. 1.—بمالش “ by (confiscating) his property.”
- LXXXII. 1.—Shápúr was a favourite of Khusro Parviz, and was employed by him in his courtship of Shireen, whom he subsequently married.
2. قلم در کشید “ drew his pen through,” “ cancelled.” Other MSS. substitute بر اسمش “ to his pension,” for بر اسمش “ to his name.”

No. of
Couplet.

- xcix. 2.—بسر پردم ایام—“I passed my days.”
- ci. 1.—حاکي نهاد—“submissive,” “humble.” “I have never seen anyone like those pure, humble men of Shiráz. May blessing be on this dust (of Shiráz)!”
- cii. 2.—بر انگينت مرا , i.e. “rooted up for me.”
- ciii. 1 and 2.—In some MSS. the concluding verbs are in the 1st pers. sing. instead of the 3rd pl., and correspond better with the commencement: “I said to my heart.”
- cvi. 2.—Carry away on paper, i.e. write and respect.
- cvi. 2.—Ten “doors” of instruction, corresponding to باب “chapters.”
- cix. 2.—That the benefactor may praise God’s excellence by liberality.
- cx. 2.—This عشق or “love” is said by commentators to be the love of God.
- cxiv. 2.—The two ’Ids, i.e. the breaking of the fast of Rumzán, and the day on which sacrifices are offered.
- cxv. 2.—The treasury is, of course, the Bustán.
- cxvi. 1.—Some MSS. have بهماندست , and others نماندست .
- cxvii. 1.—که “for,” “because.”
- cxviii. 2.—“I have not heard of any learned man being a fault-finder.”
- cxix. 2.—حشوش “its quilting,” usually of cotton.
- cxx. 2.—There is a play on the word حشو , which, according to commentators, means here “light words.” The sentence may thus mean: “put on my quilting,” or, “hide my light words.”
- cxxii. 1.—The day of hope and fear, i.e. the Day of Judgment.
- cxxiii. 1.—“If thou seest evil in my words,” as if it were اگر بدی بینی در من سخن من .
- cxxv. 1.—همانا—“you might say,” equivalent to گویا .
- cxxvi. 2.—در عیبت من for بغیبت درم—“in my absence.”
- cxxviii. 2.—چوبازش کنی—“when thou openest it.”
- cxxxii. 2.—سید—“the lord,” Mahomet: he was born in the time of Naushirwán. These lines are in praise of Muhammad Atábak Abu Bakr, to whom the book is dedicated.
- cxxxvi. 1 and 2.—Arabic. “And brass for the gate, like the ancient house (the Kaabah)! Around it from every broad road (men come).”
- cxliv. 1.—چونی—“like him.” Some MSS. have چون تو ای .
- cxlviii. 2.—Zál may mean Rustam’s father, or an old man.
- clvi.—clviii.—Alexander the Great built a wall a hundred farsangs in length between two mountains, to check the incursions of the people who lived to the north of Kohistan, and are here called Gájuj (Gájuj and Majuj are Gog and Magog, descendants of Japhet). Gájuj Kufr

No. of
Couplet.

LXX. 2.—مهبط جبریل “the place of descent of (*i.e.* inspired by) Gabriel,” the angel.

LXXI. 1.—بعث و نشر “raising and dispersing”—the resurrection.

LXXII. 2.—كليمى “the familiar” (of God).

LXXIII. 1.—يتمى “he who is without a father”; قرآن نا كرده درست “who has not yet completed the Korán.”

2. Some MSS. read هفت چند “who has obliterated seven creeds.”

LXXV. 2.—كسرى should be كسرى “royal.”

LXXVI. 1.—لا قاست *i.e.* by the cry of لا قاست, as لا حول ولا قوت “there is no power, &c., but in God.” لات is the name of an idol, as is also عرى in line 2.

LXXVII. 2.—انجيل and توريت the Gospel and the Mosaical books.

LXXVIII. 1.—شبی بر نشست: alluding to Mahomet’s reported flight in a night on his steed Burák from Mecca to Jerusalem, or higher than the heavens.

LXXIX. 1.—تیه قربت “the desert of approach.”

2. سدره is a tree in the seventh heaven.

LXXX. —بدو *i.e.* to Gabriel; سالار بیت الحرام *i.e.* Mahomet.

LXXXIII. 2.—تجلى “the glory of God.”

LXXXV. 1.—نعت invocation of praise or eulogium.

LXXXVII. —ابو بكر father-in-law and first successor, or Khaliph, of Mahomet. مرید in this line means “disciple,” and in the 2nd “proud,” “disobedient.”

LXXXVIII. 1.—عثمان “Osman, the third Khaliph.”

2. دلدل a camel that Ali, the fourth Khaliph, rode.

LXXXIX. 1.—فاطمه Mahomet’s daughter.

XCI. 2.—حى “life,” or God.

XCI. 1.—مشتى a handful or small number.

2. طفيل name of a man. The general sense of the passage is: “How does thy dignity in the temple of God become less if a few devotees such as Toophail (an unbidden guest) appear as guests at the abode of salvation?”

XCI. 2.—“When thou wast created men were yet water and mud,” as stated in the Korán.

XCV. 2.—فرع تست “thy branch or offspring.”

XCVII.—لولاك refers to a Sura of the Korán stating: “If it had not been for thee I would not have created the heavens.” طاهآ وياسين refer to two Suras of the Korán, which are entitled respectively طه and یسین. It is not known what the meaning of these mystical titles is.

XCVIII.—“Since Sa’di only incompletely glorifies thee, on thee be blessing (الصلاة is the first chapter of the Korán), O Prophet, and peace!”

No. of
Couplet.

xxxii. 2.—*there is no place for anyone's finger,* i.e. no one can find fault with.

xxxvi. 2.—*who?* *که* . *کرده است* abbreviated from *کردست*.

xxxvii. 1.—*in the loins of,* or *in the hard rock.*

xl. 2.—*for,* *“inasmuch as.”*

xli. 2.—*the second و* is superfluous.

xlii. 2.—*“Who but He knows how to make being out of nothing?”*

xlvi. 2.—*قم* is a mistake for *قَم* (Arabic) *“arise.”* In some MSS. the following couplet stands in place of this:

چم شبها در این فکر بودم ستیز
که حیرت گرفت آستینم که خیز

li.—There is a play here on the words *سبحان* and *سبحان*, the former being the name of an eloquent Arab poet, and the latter meaning God.

lii.—Some MSS. have *خاصان* for *خاصان*.

liv. 1.—*راز*, here refers to divine mysteries.

lvi. 2.—*بیرون* for *برون*; *که از او* for *کزو*; *نبردست* for *نبردست*.

lvii.—*باز* in the 1st line is *“the falcon,”* and in the 2nd line *“open,”* in contradistinction to the fastening up of the eyes in the 1st line.

lviii.—*راه* abbreviated from *راه*, *“a road.”*

lix. 1.—*کنج قارون*: Karoon is supposed to be the same as Korah, a cousin of Moses, and to have been possessed of great treasures. The legend goes that the earth swallowed him up for refusing to pay Moses a tithe of his possessions for the public use.

lxi. 2.—*الست برکم* the promise of *عهد الست* *“Am I not your Lord?”* contained in the Korán.

lxii. 1.—*راه* for *راه*; *راه* present tense of *بردن*. *بدانجا* i.e. to the temple of God. *ببال محبت* *“thou shalt fly with the wing of friendship.”*

lxiii. 2.—*سرا برده* a canvas screen enclosing tents.

lxiv. 2.—Difficult to understand. It may read *عناش بگیر و بتجیر که ایست*: *“Seize thou its reins and stand firm in the place of confusion.”* *ایست* is here the imperative of *ایستادن*.

lxv. 2.—*داعی* here is probably God as the Cause or Author.

lxvi. 2.—*و* should be inserted between *بسیار* and *سر*.

lxvii. 2.—*راه* for *راه*.

lxviii.—*مصطفى* *“the chosen,”* Mahomet.

lxix. 1.—*السجایا* pl. of *سجیة* and *الشیم* pl. of *شیمت*, with the article *ال*, *“disposition,”* *“habit.”*

2. *البرایا* pl. of *بریت* *“men.”* *شفیع الام* *“intercessor for his people.”* *امة* is the pl. of *امة*.

NOTES ON THE BUSTAN.

INTRODUCTION.

No. of
Couplet.

- i. 1.—Some MSS. have جهاندار in place of خداوند; but as the latter is used in the 2nd line, as well as in the 2nd couplet, it seems advisable to retain it. آفرین abbreviated from آفریننده, pres. partic. of آفریدن "to create."
2. بر: most MSS. have در, which is preferable.
- iii. 1.—هر که از abbreviated from هر که از "whoever from." درش: some MSS. read درگاه اش, using "temple" in place of "door."
2. رفت equivalent to رفت; "to whatever door he has gone."
- v.—نه بگیرد بشور. "He does not seize instantly or hastily."
- vi. 2.—ما جریا for ما جریا (Arabic) "what has occurred." در نوشت "has written in or recorded," i.e. pardoned; also rolled up or folded.
- vii. 2.—گناه for گناه.
- viii.—The word پسر "a son" is probably understood here.
- x. 1.—"If a slave does not come up sharply to his business."
- xii. 2.—شود بی "becomes separated or cut off from."
- xiii. 1.—بالا و پست "high and low," or heaven and earth.
- xiv.—یغما "plunder"; here نعم "blessing" or "favour" is suggested.
- xv. 2.—که "who."
- xviii.—سیمرغ در قاف. The fabulous bird, the Simurgh, on the mountain of Káf, equally fabulous: the latter was imagined by Asiatics to surround the world, bounding the horizon on all sides.
- xix. 2.—دارای "the king or sovereign."
- xx. 1.—مر a mere expletive. رسد: other MSS. read سریدن from سریدن "to befit or become."
- xxvi. 2.—صم و بکم (Arabic) "deaf and dumb."
- xxvii. 2.—عزازیل an evil spirit, the devil.
- xxviii. 1.—بر درگاه to be read as if it were درگاه بر.

